

Gáiduma ja Vájssá boazosámiid guolgaterminologiija

Helena Omma

Sámegiela ja girjjálašvuoda mastergráda dutkamuš

Sámi allaskuvla

Čakčalohkanbadji 2014

Gáiduma ja Vájssá boazosámiid guolgaterminologiija

Helena Omma

Sámegeiela ja girjjálašvuoda mastergráda dutkamuš

Sámi allaskuvla

Čakčalohkanbadji 2014

OVDASÁNIT

Dán čállosa ollášuhttimis leat ollu olbmot iežan birrasis oasálaččat. Háliidan ovddemus giitit váhnemiiddán, enná ja isá-váinni. Dudnuide lei seamma diehttelas ahte galggan máhttit čállit, go misiid mearkut. Dudno doarjaga ja ráhkisvuoda haga in jáhke ahte válldášin mastergráda sámegielas. Dal gal isá-váidni livččii dadjan “Gal dat mus lea biigá.”

Háliidan giitit Liná-Ristena ja Niillasa, Ungga Lásse, Lásse-eanu ja Pieti geat leat muinna ovttas bargan, ja veahkkin buvttadan dán čállosa.

Giittán iežan bagadalli Inger Marie Gaup Eira, geainna letne ovttas rahčan badjel guokte jagi. Du earenomáš analyhtalaš attáldagat leat veahkehan mu oaidnit beliid iežan barggus maid in ieš ge diehtán ahte ledjen bargan. Giitu maiddái Mihkkal Niillas Sarai, gii lea munnuin Inger Márjjáin jurddašan ja jorggáhallan boazodoalu giela ja máhtu, ja buktán munnje rávvagiid čálidettiin. Giittán maiddái Sámi allaskuvlla, ja professor Jon Todala, gii lea veahkkin koordineren iežan masteroahpu ovdáneami.

Mus lea maiddái nu vuorbi ahte mu birrasis leat ollu olbmot geat juogadit mu boazodoalloinddu, ja geat leat veahkehan mu. Earenomáš giitu Johan Mathis Turii, gii lea lohkan ja kommenteren čállosa ja professor Svein D Mathiesenii gii lea hástalan mu jurddašit vel eanet ja čiekŋaleappo barggadettiin. Háliidan giitit Uarctic EALÁT instituhtta, Riikkaidgaskasaš boazodoalloguovddáža ja Máilmmi boazoálbmogiid searvvi (WRH) ja visot bargorátnáid doppe, buori doarjaga ja ovttasbarggu ovddas.

Váimmolaš giitosat maiddái didjiide geat lehpēt beroštan ja láidestan mu dán proseassa čađa, iešguđet ládje. Gudrun Kuhmunen gii lea mu mánná rájis, Skierrri ovdaskuvllas juo oahpahan, ja gii ain nevvo mu fágalaččat ja muđui maid eallimis. Asta Mitkijá Balto, kommentáraid ovddas ja go álo movttiidahtát mu visot iežan doaimmain. Ása belá, gii lea gillen guldalit mu váivviid ja iluid dán proseassas ja “pushen” mu ovddosguvlui. Nils-Johan Päiviö gii lea gullelaš dutkanguvlui, ja buktán rávvagiid. Giitu maiddái Inga Maybritt Bongo ja Marja Skum geat leaba lohkan ja kommenteren teavstta.

Loahpas vel háliidan giitit visot iežan lagas olbmuid. Iežan rátnáid ja sogaid. Čeahci ja siesát, veagaidisguin. Iežan njeallje muotá geat lehpēt munnje muittuhan áhkku-váinni sániid “lohkat da galgá.” Giitu maiddái iežan divrras ruktui, dan olmuide ja eatnamiidda, gos mu dorvvolaš salla lea.

SISDOALLU

1. Álggahus.....	5
1.2 Dutkamuša ulbmil ja čuolmmat	6
1.3 Dutkama huksehus.....	6
2. Dutkanguovllu duogáš ja historjá.....	9
2.1 Jiellevári ja Johkamohki gielddat.....	10
2.2 Ássanhistorjjá váikkuhusat boazodollui ja gillii	10
2.2.1 Koloniserema ja industrialiserema váikkuhusat	11
2.2.2 Bággjohtimat ja nuortaolbmuid bohtin guvlui.....	12
2.3 Báste čearru, Unna tjerusj ja Vájssá.....	13
2.4 Julev- ja davvisámegiela deaivvadeapmi	14
3. Boazu ja bohcco guolga, ja dan gustovaš fágagiella	17
3.1 Boazu ja boazodoallu.....	17
3.2 Boazodoallofága	19
3.2.1 Boazodoallomáhttu.....	19
3.2.2 Boazodoallogiella lea boazodoalu fágagiella	20
3.2.3 Bohcco bagadallan.....	21
3.3 Bohcco guolga	22
3.3.1 Guolgga biologalaš bealli	22
3.3.2 Guolga maid oainnat dahje fáhtet.....	24
3.3.3 Geat leat čállán bohcco guolgga birra	26
4. Metoda ja teorehtalaš lahkoneapmi.....	29
4.1 Vuoddomateriála háhkan	29
4.1.1 Informánttat.....	29
4.1.2 Jearahallamat.....	31
4.1.3 Govvagirji	32
4.1.4 Tearbmalistu.....	33
4.2. Metodalaš hástalusat.....	33
4.2.1 Ruovttuguovllus dutkat.....	35
4.2.2 Etihkka.....	36
4.3 Terminologalaš lahkoneapmi sámegiela bohcco-guolgatearpmaide.....	37

4.3.1 Terminologiiija	37
4.3.2 Doahpaga bokte čilget máilmmi	38
4.3.3 Refereantta, doahpaga, definišuvnna ja tearpma gaskavuohta.....	40
4.3.4 Doabavuogádagat	42
5. Mo boazosámit čilgejit guolggá	45
5.1 Báste čearu, Unna tjerutja ja Vájssá guolgaterminologiiat	47
5.1.1 Váldoguolggat	50
5.1.1.1 Muzet/ rijmek; giehpá-rijmek	53
5.1.1.2 Girjak/ girjjat.....	55
5.1.1.3 Gabba – bejuk – jievja.....	57
5.1.2 Liigeguolga.....	58
5.1.2.1 Girjjat liigeguolggat oaivvis	62
5.1.2.2 Vilges liigeguolggat oaivvis	63
5.1.3 Guolggá hápmi ja bohcco ahki.....	65
5.2 Girjása guolgaterminologiiija álgogeahčen 1900-logu.....	66
5.3 Vájssá ja Gáidumguovlluid terminologiijaid erohusat.....	70
5.3.1 ‘Luostak’ ja ‘luosttat’- homonymiija	71
5.3.2 Mo gulahallat guovtti suopmana terminologiijain?	73
5.3.3 Mo fáhtet ivnniid/ guolggaid	75
5.4 Guolgadoahpágiid bokte ipmirdit ealu diversitehta ja bohcco árvvu, iešvuodaid ja luonddu.....	77
5.4.1 Báste čearu, Unna tjerutja ja Vájssá guovlluid guolgadiversitehta	77
5.4.2 Guolggá árvu ealli boazun ja duodjeávdnasin	79
5.4.3 Bohcco biologiiija guolggá dáfus	82
6. Giela, boazodoallomáhtu ja diversitehta gaskavuohta.....	85
7. Loahpahus.....	89
Gáldut.....	93

GOVVOSAT, GOVAT JA TABELLAT

Tabealla 1: Dieđut informánttaid birra.....	30
Tabealla 2 čájeha mo leksikografija ja terminologija strukturerejit sániid ja tearpmaid.....	41
Tabealla 3: Muhtun vuđolaš erohusaid semantihkka ja terminologija gaskkas	44
Tabealla 4 čájeha terminologija tearpmaid ja daid synonymaid, dahje vástagiid semantihkka teorijain.	44
Tabealla 5: $x =$ geavaha tearpma, $(x) =$ tearbma geavahuvvo	57
Tabealla 6: Liiegeuolgadoahpágiid systema. Lokaliseren (ruona ruvttuin) ja ivdni (alit ruvttuin) leat dat guokte eavttu mat bidjet vuodu liiegeuolgadoahpágiid geavaheapmái.....	60
Tabealla 7: $x =$ geavahit tearpma $(x) =$ dovdet tearpma.....	64
Tabealla 8: Doahpagat mat mitalit guolgga hámi ja bohcco agi birra)	66
Tabealla 9: Tearpmat Collindera čoakkáldagas (1926), maid mu informánttat eai leat dovdan	70
Tabealla 10: Gárasavvona ja Guovdageainnu <i>luosttat</i> doahpaga ja Gáidumsuopmana <i>luostak</i> doahpaga sisdoalu erohus, govviduvvon tabeallain.	71
Tabealla 11: Olbmot sáhttet iešguđet doahpágiiguin čilget seamma refereantta. Dát ii oro leamen suopmanfenomena muht baicca boahtá das ahte olbmot fáhtejit sihke ivnniid ja guolggaid iešguđet ládje ja danin maid kategoriserejit daid iešguđet ládje.....	76
Govva 1: Bohcco guolga lahka govvejuvvon.....	23
Govva 2: Guokte čuoivvaga, gurutbealde šelgesčuoivvat ja olgeš bealde gutnačuoivvat.....	52
Govva 3: Muzet/rijmek	54
Govva 4: Girjjat/girjak dahje muorjegirjjat.....	55
Govva 5: Gabba/jievja/bejuk.....	57
Govva 6: Muzet gálbbenjunnji dahje gálbbenjun’ muzet.....	61
Govva 7: Girjenjunnji, girjegállu dahje girjeoaivi	62
Govva 8: Refereanttat maid gáidumsuopmana hubmit čilgejit luostak-doahpágiin, čilgejit gárasavvonsuopmana hubmit iežáládje	72
Govva 9: Refereanta maid gárasavvonsuopmana hubmit gohčodit muzetluosttagin ja gáidumsuomana hubmit gis dušše muzehin/rijmegin dahje muzetluosttagin	73
Govva 10: refereanta mas váilo tearbma dutkanguovllus. ’Lámsku’ dahje ’lámskogirjjat’ orro leamen tearpmat mat Guovdageainnus geavahuvvojit dákkár guolggga birra (Oskal: 2000; Eira 1984:91).....	81
Govus 1: “suodjeguolggaid” ja “uvjaguolggaid” mat bohccos leat. 23	
Govus 2: Bohcco borgádeapmi, heivehuvvon Eira (1994) vuodul. 23	
Govus 3: Rukses riekkis illustrere gokko váldoguolga lea. (Eira 1984:15) 26	
Govus 4: Rukses riegát čájehit ovdamearkkaid gokko liiegeuolggat sáhttet leat. (Eira 1984:15) 26	
Govus 5: Kognitiivva semantihkka lahttut (heivehuvvon sámegeillii Gärdenfors 1995 mielde) 39	
Govus 6. Semiohtalaš golmmačieгат, heivehuvvon Suonuuti (2004:15) vuodul. 40	
Govus 7: generalaš doabavuogádat 43	

Govus 8: Ovdamearkkat ivnniid sátnegirječilgehusain	45
Govus 9: Illustrašuvdna guolgaterminologijja ivnniid čilgehus	46
Govus 10: Doabakárta	49
Govus 11: Guolgadoahpágiid skála	50
Govus 12: Čuoivvat/tjuojvak badjedoaba ja dan vuolledoahpagat, govviduvvon generalaš doabavuogádagain	51
Govus 13: Girjjat/girjjak ja dan vuolledoahpagat, govviduvvon generalaš doabavuogádagain	56
Govus 14: Collinder guolgadoabavuogádat	67

1. ÁLGGAHUS

*Nu go mii massit eamiálbmogiid hárvemaš gielaide, de massit maiddái kultuvrra ja buot dan dieđu maid dat sisttisdoallá. Eamiálbmogiid diehtu lea earenomáš, luonddugáhttejeaddjit galggašedje atnit ávkkis dan.*¹

Mii ipmirdit máilmmi giela bokte, das go juohke gielas lea iežas vuohki govvidit iežas birrasa, ja nu mii gielain ovdánbuktit mo mii ipmirdit máilmmi (Maffi 1997). Sámegielas leat ollu sánit, dadjanvuogit ja doahpagat mat čilgejit earet iežá luonddu ja elliid, dálkki ja muohttaga. Ná sámegiella speadjalasttá sámiid árbevirolaš eallinvuogi ja dan lahka čanástagaid lundui ja árktalaš birrasii, gos sámi kultuvra lea čuožžánan (Magga 2006; Jernsletten 1994:234). Sámegiela sánteriggodat bohccuid birra ja daid dilálašvuodaide mat gustojit bohccuide, duođaštit sámi kultuvrra ja bohcco lagás gaskavuoda. (Eira 2012; Magga 2006; Eira 1994; Jernsletten 1994) Dát sánit ja dadjanvuogit dagahit boazodoalu fágagiela, ja dat sisttisdoallet boazodoalu máhttosuorggi iežas sániid, dahje tearpmaid, ja frásaid, ja nu go iežá fágagielat ge, de boazodoalu fágagiella geahpida fágabargiid, nappo boazosámiid, kommunikašuvnna. (Eira 2012)

Dát masterbargu guorahallá boazosámiid guolgaterminologijja, mii lea oassin boazodoalu fágagielas, Jiellevári ja Johkamohki guovlluin. Dáin guovlluin lea stádaid polithkka váikkuhan gielladillái dainna lágiin ahte doppe hubmojuvvojit mánga sámegielsuopmana, sihke Gáiduma ja Gárasavvona suopmanat, go sápmelaččat Guovdageainnu- ja Gárasavvonguovlluin leat ásaiduvvon dohko mannan čuođi jagi siste. (Marainen 1984; Jernsletten 2000; Sammalahti 1998) Guorahallamis lea terminologijjadiedalaš vuolggasadji, man vuodđu lea doaba ja dan analysa, ja kognitiiva- ja kultuvrralaš lingvistihkka mii čilge giela ja dan sisdoalu ja olbmo dadjámeami gaskavuoda. Masterbargu gullá Sámegiela- ja girjjálašvuoda masterohppui, Sámi allaskuvllas.

Mon lean bajásšaddan boazodoalu veagas, Unna tjerutjis Jielleváris. Mánnán čuvodin iežan isá, gii lávii hui dárkil leat dainna ahte olmmoš ii ožžon dušše cuoigut bohccuid, muhto oahpahii ahte ferte njálmmálaččat máhttit mitalit makkár bohcco oaivvilda. Nu mus badjánii beroštupmi boazodoaloterminologijji, go ipmirdin man bures sáhtii čujuhit ovdamearkka dihte iešguđet bohccuide, ja man álki lei gulahallat, jus fal dovddai rivttes tearpmaid. Muhto fuomašin maid ahte iešguđet olbmot ja sogat iežan čearus geavahedje iešguđet sániid ja dadjanvugiid

¹ Jorgaluvvon engelasgielas: "As we lose rare indigenous languages we lose the cultures and all the knowledge that they contain. The knowledge of indigenous people is phenomenal, conservationists should make use of it." (Vidal, John 2014)

boazoságaid oktavuodas, eai ge sii ovdamearkka dihte bagadallan ovttá bohcco seamma tearpmaiguin, go hupme iešguđet sámegeielseupmaniid. Seammas vásihin mon, bajásšattadettiin, ahte mu ruovttoguvlluin sámegeiella jávkagoahtá, ja ruotagiella váldá sámegeiela saji. Skum (2011) čájeha dutkamušastis, ahte dákkár giellamolsun sámegeielas ruotagillii dáhpáhuvvá, maiddái boazdoalus. Dát mearkkaša ja ahte unnit olbmot máhttet ja geavahit boazodoallofágagiela ja dasa gullevaš terminologijaid (Ibid). Mon lean maiddái vásihan ahte ođđaáigásaš veahkeneavvut, nugo čeabebáttit main leat nummarat, bohtet árbevirolaš boazodoallofágagiela sadjái. Danin mon balán ahte boazodoallofágagiella lea jávkame dáid olgguldas faktoriid geažil, ja ahte dát váikkuhit negatiivalaččat árbevirolaš boazodoalu terminologijii. Balán ahte ii leat “dušše” giella mii láhppo, jus mii massit árbevirolaš fágagielaid go doahpagat láhppojit, muhto ahte doppe lea juoga vel mii láhppo.

1.2 Dutkamuša ulbmil ja čuolmmat

Dutkamuša ulbmil lea guorahallat Gáiduma ja Vájssá boazosámiid guolgaterminologijja. Háliidan diehtit makkár tearpmat leat ja mo sáhtta čilget guolgadoahpágiid sisdoalu? Go guovllus hubmojuvvojit mánnga sámegeielseupmana, de háliidan maiddái diehtit leat go dutkanguovllu suopmaniin iežaset guolgaterminologijja? Jus nu lea, de lea miellagiddevaš diehtit mo vuorrasit olbmot leat gulahallan boazobargguin, guolgga birra?

Barggu lean ráddjen nu ahte guorahalan oasi boazodoalu terminologijas, nammalassii guolgadoahpágiid, ovdamearkan das maid boazodoalu fágagiella sisttisdoallá ja muitala.

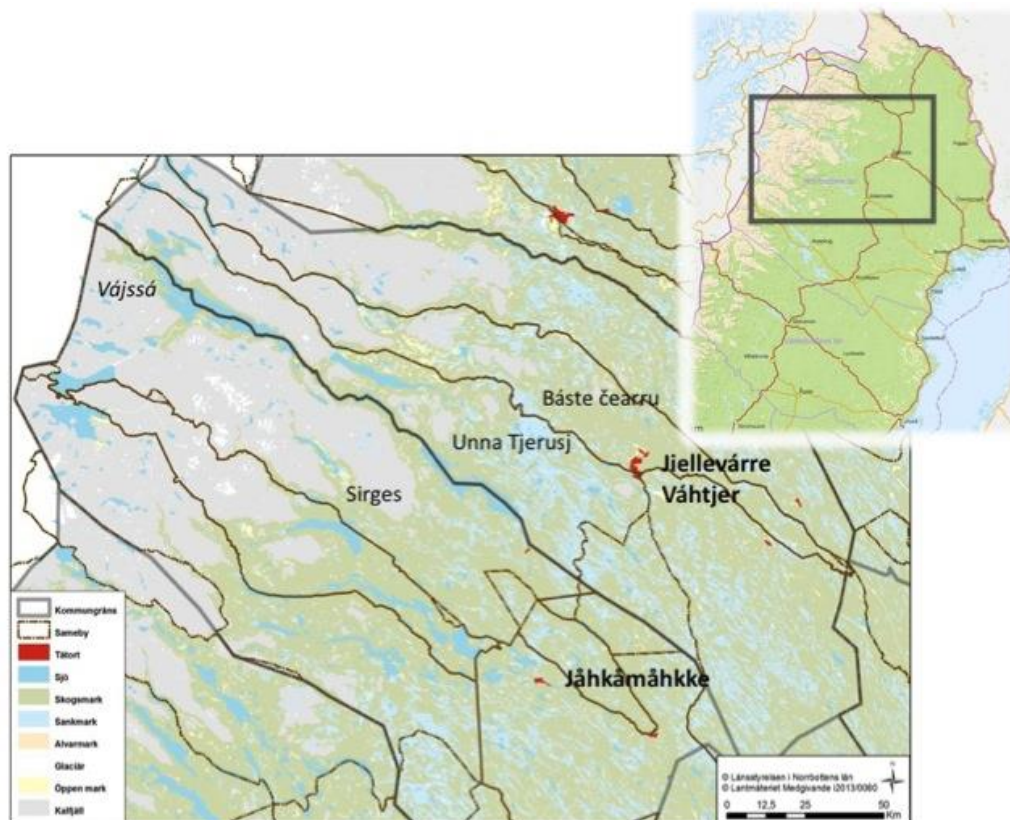
1.3 Dutkama huksehus

Álggadettiin nuppi kapihttalas govvidan dutkanguovllu ássánhistorjjá, ealáhusaid, gielladili ja boazodoalu. Goalmát kapihttalas buvttán oppalaš dieđuid boazdoalus, boazodoallomáhtus ja -gielas ja bohcco bagadallamis. Dán oasis namuhan maid ovdeš dutkamušaid sullásaš fáttáin. Njealját kapihttalas ovdánbuvttán metoda, dieđuid háhkama birra nammalassii informánttaid válljen ja jearahallamat, ja árvoštalan mo mu duogáš sáhtta váikkuhit mu dutkamušii. Dasto, njealját kapihttalas, čilgen terminologijadiehtagii gullevaš metodaid, maid vuodul lean analyseren čohkkejuvvon materiála. Vidát kapihttalas ovdánbuktojuvvojit Gáiduma ja Vájssá guovlluid boazodoalu guolgaterminologijja, ja analyseren guolgadoahpágiid ja daid sisdoalu. Guđát kapihttalas ságastalan dan birra mo

boazodoallomáhttu lea gillii ja giela doahpágiidda čadnon, mo diversitehta ja giella leat čadnon oktii, ja maid dat sáhtta mearkkašit jus mii massit boazodoalu fágagiela doahpágiid. Čihččet kapihttalis čoahkkáigeasán maid lean gávnnašan iežan barggus ja mo sáhtta joatkit dán barggu ovddosguvlui.

2. DUTKANGUOVLLU DUOGÁŠ JA HISTORJÁ

Dát dutkan lea dahkkojuvvon Jiellevári ja Johkamohki guovlluin, nammalassii Jiellevári oarjjabeali² ja Johkamohki nuortabeali boazdoalloguovlluin. Kárttás (Kárta 1) oidno dutkanguovlu, mii lea Báste čearru, Unna tjerusj ja Vájssá siida, mii lea Sirggá čearu siida. Sirges gullá Johkamohki beallái ja čearu davit guovlluid nuortarádji lea Sturojulevčáhcadat, mii maddái juohká Jiellevári ja Johkamohki gielddaid davit guovlluid. Čuovvuvaš kapihttalis muitaluvvo obalaččat Jiellevári ja Johkamohki birra ovdal go guovllu ássanhistorjjá čilgejuvvo, ja mo dat lea váikkuhan sihke sámegillii ja boazodollui. Dasto čilgejuvvo dutkanguovllu čearuid birra oanehaččat ja loahpas gis guovllu girjás gielladili birra.

Kárta 1: Kártá čájeha dutkanguovllu, Báste čearru, Unna tjerusj ja Vájssá siida. (Länstyrelsen i Norrbottens län, báikenamat lasihuvvon)

² Mon lean válljen geavahit almmiguovlluid nu go mon lean ruovttus oahppan. Davás mearkaša meara guvlui, ja Ruotabealde lea mearra dan guovllus mii Finnmarkkus gohčoduvvo oarjin. Nu sáhtta jurddašit ahte min kárta botjnašuvvo 45 gráda beavvi mielde Finnmarkku ektui. Iežá sániiguin dán čállošis lea *davvi* dat mii muđui girjegielas gohčoduvvo oarji, *nuorta* dat mii girjegielas lea davvi, *lulli* dat mii girjegielas lea nuorta ja *oarji* dat mii girjegielas lea lulli. (Omma 2009:17)

2.1 Jiellevárri ja Johkamohkki

Jiellevári, dahje Váhtjera, gielda lea Ruota nubbin nuorttamus gielda. Gielda lea 15825 km² gos orrot sullii 18500 olbmo (gellivare.se; regionfakta.com). Sámit leat unnitlohkun gielddas. Jiellevárrái gullet njeallje čearu; *Girjjis*, *Báste čearru* ja *Unna tjerusj* mat leat duottarčearut ja vel *Jiellevári vuovdečearru*. Gielddas lea Sámiskuvla ja -ovdaskuvla, muđui váilot stuorát sámi ásašusat.

Johkamohki gielda lea Jiellevári ránnjágielda ja lea Ruota nubbin stuorámuš gielda, (viidodahkii) 17 614 km², gos orrot sullii 5100 olbmo (regionfakta.com). Johkamohki bealde leat vihtta čearu; *Sirges*, *Jáhkågasska* ja *Duorpun*, mat leat duottarčearut ja lassin vel *Udtja* ja *Slakka* mat leat vuovdečearut. Johkamohkki lea guovddáš sámi báiki, Ruotabealde. Dáppe gávdnojit sámi ásašusat nugo Sámiid oahpahušguovddáš, Sámi prográmma joatkaskuvllas, Ájtte dávvirvuorká, Sámediggi, Laponiatjuottjudus, ja Sámiskuvla ja -ovdaskuvla.

Goappaš gielddat leat árbevirolaš Sámi guovllus ja leat oassin Sámegeiela hálddašanguovllus, mii mearkkaša earet iežá ahte gielddaid ássiin lea riekti gulahallat sámegeilli eiseváldiiguin ja ahte mánáin ja vuorrasiin leat riekti dikšui iežaset eatnigilii. (sametinget.se) Johkamohkkis ássat nubbin eanemus Sámi jienasteaddjit, Sámedikki jienastanlogu jelgii, ja Jiellevárri gis lea goalmát stuorámuš sámegeiela, jienasteddjiid hárrái. (Heikki & Marakatt 2013)

2.2 Ássanhistorjjá váikkuhusat boazodollui ja gillii

Jiellevárri ja Johkamohkki leat áiggiid čađa rievdan ássama dáfus, guovllut leat rievdan árbevirolaš sámi guovllus industrialiserejuvvon guovlun. Čuovvuváčat čilgejuvvojit makkár rievdamat leat leamaš dáppe.

Jiellevári ja Johkamohki guovlluin leat olbmot ássán goit geađeáiggi rájis. Bázahusat olbmuid ássamis mat leat gávdnon dáin guovlluin leat gitta 7000 jagi boarrásat. 1500-logus ledje Julevu Sámieatnamis njeallje stuora siidda, *Sirges* ja *Duorpun*, mat ledje duottarsiiddat ja *Suoksjáhká*³ ja *Jáhkámáhkke*, mat ledje vuovdesiiddat. (Mulk 2000:16) Sirges lei dalle hirbmat stuora siida, mii govččai Juleveanu nuorttabeali ja oarjjábeali, buot daid duoddariid mat dal

³ Suoksjáhká maiddá gohčoduvvo *Vuollesiidan* iežá gálduin. gč. omd. Sköld 1992

gullet Johkamohki ja Jiellevári gielddaide. (Nordin 2002:40-41; Sköld 1992: 2-3) Dán siidajuogu navdojuvvo sáhttit guorrat goit mañit bronsaáigái (Mulk 2000:20).

2.2.1 Koloniserema ja industrialiserema váikkusat

Ovdal koloniserema álggu, orro measta dušše sápmelaččat dain guovlluin (Nordin 2002:40). 1600-logu rájs álggii Ruota stáhta koloniseret sámi eatnamiid go guovllu luondduriggodagat fuomášuvvojedje. Duottarguovlluid vuosttas silbaruvkkit álggahuvvojedje 1600-logus ja koloniseren maiddái mielddisbuvttii ahte ruotelaš eanandoallit movttiduvvojedje fárret siseatnan guovlluide, earet iežá vearrogeahpideami bokte. (Mulk 2000:30-40; Kvenangen 1996:50-51) Girkuid huksen lei maiddái oassi Sámi eatnamiid koloniseremis (Mulk 2000:30-40), ja 1600- logu rájis huksejuvvojedje sihke *Jáhkámáhkái* ja *Nábrreluoktii* girkut. Nábrreluovtta girku huksema oktavuodas ráhkaduvvui *Gáiduma* siida, nuortabeal Juleveanu, dain guovlluin mat ovdal ledje Sirggái gullan. (Sköld 1992:2) *Gáidum* lea doaba mii vel otna eallá, earenomážit suopmandutkamis, mii čilgejuvvo eambo mañjelis.

Koloniseren joatkašuvai ja šattai garraseappo 1700-logus ja eanandoallu viiddui go eanet ja eanet olbmot färrejedje Ruota mearragáttiin siseatnamiidda, eatnolegiid davit guovlluide (Mulk 2000:30). Industrialiseren 1800-logu loahpas ja 1900-logu álggus mielddisbuvttii maiddái ahte gielddaid ruotelaš ássit lassánedje. Jielleváris lei earenomážit ruovderuvki Málbmaváris mii buvttii industrialiserema gildii (Nordin 2002:48-49). Čáhcedulvvadeamit, vuovdealáhusat ja dat doaimmat mat čuvvot dákkár luondduriggodagaid geavaheami leat maid leamaš dehálaččat sihke Jiellevári ja Johkamohki gielddaide. Juleveatnu, mii juohká Jiellevári ja Johkamohki davit guovlluid lea Ruota eanemusat dulvaduvvon eatnu. Ná sámiid árbevirolaš ealáhusain eallinsadji gáržžiduvvui industrialiserema oktavuodas ja vel otná beaivvi joatkkašuvvá dát. (Mulk 2000:37) Jiellevári gieldda ruovttosiiddus daddjo ahte ruvki lea gieldda deháleamos ealáhus. Sámi kultuvra, árbevirolaš ealáhusat ja boazodoallu ii namuhuvvo obanasiige (gallivare.se). Nu lea sámivuolta ja giella gártan oaidnetmeahttumin ja marginaliserejuvvon dain guovlluin, guovdu Sámi eatnama.

2.2.2 Bággiojohtimat ja nuortaolbmuid boahtin guvlui

Davviriikkaid politihka geažil, 1800-1900 loguin, boazosámit masse rievtti geavahit iežaset árbevirolaš eatnamiid ja šadde bákkuš johtit iežá guovlluide. 1800-logus stádat moaitigohte sámiid dološ rivtiid johtit riikarájiid rastá ealuguin ja nu Davviriikkat ráddjejedje boazosámiid árbevirolaš eanangeavaheami. Dát čuožai earenomážit daid sámiide geat guođohedje Finnmárkkus, davvi- Suomas ja Gárasavvona guovlluin. (Lantto 2008; Kvenangen 1996:87-100; Marainen 1984) Dán rájis leat Jiellevárrái ja Johkamohkkái boahtán iežá guovlluid sámit, juoga mii leat váikkuhan earenomážit guovllu gielladillái, go dan rájis hubmojit dán guovlluin sihke davvi- ja julevsámegiella.

Boazosámit leat guhká johtán Davviriikkaid gaskkas ovdal go stádat gesse ja giddejedje rájiid dán eatnamiin. Ovdal 1750 eai lean obage riikarájit dán guovlluin mat hehtejedje sámiid geavaheame iežaset árbevirolaš eatnamiid (Udija Lasse 2007:15-16). 1751 Lappekodisilla bokte lei Ruota sámiid riekti johtit ealuideasetguin Norgga beallái sihkkarastojuvvon. 1852 giddejuvvui ráđji Suoma ja Norgga gaskkas, ja dat mielddisbuvttii ahte Norggabeale sámit eai šat beassan johtit iežaset dálveeatnamiidda mat ledje Suomabealde. Guovdageainnu sápmelaččat gis čovde dán váttisvuoda dainna lágiin ahte sii čálihedje iežaset Ruttii, Gárasavvonii, danin go Ruotabeale sámiin lei riekti geavahit Suomabeale eatnamiid. Muhtin oassi Guovdageainnu sogain johte Gárasavvonii, ja iežat gis ledje Ruotelaččat dušše “báhpira nalde”, muhto ain guođohedje nu go lávejedje Guovdageainnu guovlluin. (Lantto 2008:141-142) Go 1888 giddejuvvui Suoma-Ruota ráđji ii lean Ruota sápmelaččain ge šat riekti johtit Suomabeallái. Dalle muhtin Guovdageainnu boazosápmelaččat johttájedje ruoktot Guovdageidnui ja iežat gis johttájedje oarjjit čearuide, muhtimat gitta Jiellevárrái, Girjásii. Dán oktavuodas lassánedje olbmot čearuin Geaggánvuomi oarjelis, mii mielddisbuvttii ahte eamiorrut dain čearuin johttájedje vel oarjelii. Dáid johtimiid sáhtta guorrat gitta Sirggái, gosa vuosttas davvisámit, mat dán guovllus gohčoduvvojit nuortaolmmožin, bohte 1909. (Nordin 2002: 148; Marainen 1984:13)

Loahpalaš mearrádus mii baggii boazosámiid johttát lei 1919 jagáš boazodoalokonvenšuvdna. Dat čuožai earenomážit Ruota njeallje nuorttamus čearuide, go Geaggánvuopmi, Lávnjitvuopmi, Sárevuopmi ja Dálbma masse stuora oasi iežaset eatnamiin Norggas, eai ge šat beassan johtit iežaset geasseeatnamiidda olggut sulloin ja njárggain. (Udija Lasse 2007:50; Kvenangen 1996:99). Go Ruotta dohkkehii dán konvenšuvdna dat maiddái mearkkašii ahte sii ledje miedihan unnidit Ruota bohccuid logu Norgga bealde (Kvenangen

1996:99), ja nu bággonjuvvojedje 17000 bohcco ja ollu sámit bággehalle eret boazodoalus go masse iežaset eallinvuođu (Udjta Lasse 2007:50). Ii lean goit ge doarvái njuovahit bohccuid go ealut ain ledje stuorrát stádaid mielas, ja danin mearriduvvui ahte vel eanet olbmot galge johttát eret Ruota nuorttamus čearuin. Eiseváldit uhkidedje sihke sáhkuiguin ja vel eanet bággonjuovvamiiguin jus olbmot eai miehtan johttát. (Marainen 1984:27)

Johtimat ja ráddjegiddemat dáhpáhuvve measta 100 jagi čađa ja, nugo juo lea namuhuvvon, bohte vuosttaš Gárasavvon sámit Jiellvári gildii⁴ juo 1888:is. Unna tjerutjii ja Sirggái bohte 1900-logu vuosttas jagiid ollu Gárasavvonsogat. (Marainen 1984:11; Hultblad 1936:28; Marainen, 1984:13; Hanes 2001:17; Manker 1941:38). Dát johtimat leat mielddisbuktán ahte Jiellevári gieldda rájis oarjjás, árbevirolaš Julev-, Upmi-, ja Lullisámiguovlluin, miehtá Ruotabeale Sámi otna hubmojuvvo maiddái davvisámegiella. (Marainen 1984:28)

Davvisámiid boahtin ođđa sámi guovlluide mearkkašii maiddái ahte dat sámit mat juo ledje doppe fertejedje saji dahkat ođđa olbmuide. Eai eiseváldit lean jearran guovllu olbmui jus doppe lei sin mielas sadji iežáide, ja dainna lágiin maiddái sii bákkuš šadde iežaset árbeguovlluid juogadišgoahtit. Dát mielddisbuvttii muhtun muddui soabatmeahtunvuodaid guovllu eamierruid ja nuortaolbmuid gaskkas. (Hanes 2001: 21; Marainen 1984:29; Manker 1941:36-37) Vaikko leat hede 100 jagi gollan bággojohtimiid rájis, de sáhtta ain vuohttit, ovdamearkka dihte gielalaš ovdamearkkaiguin, ahte lea leamaš dehálaš guovllu sámiide earuhit guđe sogat leat nuortan boahtán ja guđe sogat leat dán guovllus orron ovdal. Dán čállošis geavahuvvojuvvojit tearpmat *eamierrut* ja *nuortaolbmot*. Eamierrut mearkkaša dat sápmelaččat geat leat orron dutkanguovllus ovdal go Gárasavvon- ja Guovdageainnu sámit bohte, geat gis gohčoduvvojit nuortaolmmožin. Dát doahpagat leat oassin beaivválaš gielas dutkanguovllus.

2.3 Báste čearru, Unna tjerusj ja Vájssá

Dutkanguovlu lea Báste čearru, Unna tjerusj ja Vájssá, mii lea Sirggá čearu siida, Jiellevári ja Johkamohki guovlluin (kártta 1). Jielleváris ja Johkamohkis lea dán áiggi duottar- ja

⁴ Hultblad lohka ahte vuosttas johtimat ledje juo 1852 maŋŋil, go Ruošša giddii ráji Norgga sámiide. Dalle johte olu Guovdageainnu veagat Gárasavvona beallái ja muhtimat jotke gitta Čohkkirassii ja Jiellevárrái. Go Suoma rádji giddejuvui Ruota boazosámiide, 1888, de bohte nuppádis Guovdageainnu sámit Jiellevárrái (1936:28)

vuovdeboazodoallu, dát dutkan lea čađahuvvon duottarčearuin. Duottarčearuid gasseeatnamat leat duoddariin, davvin, Norgga ráji vuostá, Norgga bealde ja dálveeatnamat lulde, siseatnama vuovdeguovlluin. Muhtin siiddat johtet gitta Lullemearrabađa mearragáddái dálvet. (Mulk 2000:34).

Gáidum siida juohkásii 1827 Girjjisin ja Unna tjerutjin. 1800-logu loahppegeažis leat Jielleváris golbma duottarčearu; Girjjis, Báste čearru ja Unna tjerusj. (Hultblad 1936: 16-17) Unna tjerutja váldogasseorohat lea Rijtjem ja sullii guokte miilla Ritjema nuortalis lea Báste čearu váldogasseorohat Siiddas. Dán guovtti čearu dálveeatnamat leat Jiellevári gávppoga birrasiin ja lullelis, nuorttabeale johtet Bástegat ja Unna tjerutjat gis oarjjabeale.

Vájssá lea siida mii gullá Sirggá čerrui. Sirges lea Johkamohki nuorttamus čearru ja Ruođa stuorámuš čearru, mas leat otne guokte geassesiidda, Vájssá ja Ulldevis. Dolin ledje Sirggás golbma siidda; Aktse- ja Svártenjunjes, Ulldevis ja Váisá. Dán áigái lea Aktse- ja Svártenjunjes šaddan oassin Ulldevisa siiddas. (Päiviö 2006: 10) Vájssá siidda eatnamat leat čearu davimus guovlluin, Bádjelánndas ja gitta Norgga ráji vuostá. Siidda váldogasseorohat lea Vájssáluokta ja Änonjálmmme, mat lea Áhkájávrru orjješ gáttis, sullii miilla Rijtjema oarjelis. Vájsságat dollet ealu sierra giđas gitta čakčarátkimiidda (Ibid.). Sirgga čearu dálveeatnamat leat Johkamohki, Suddása, Älvsbyn, Bihtáma ja Lulája gielddain (sametinget.se).

Maŋŋil 1933 ledje Vájssás dušše Gárasavvonsogat. Sámiváldi (lappfogde) mearridii ahte eamiorra sogát fertejedje johttát eret, go Vájssás galge dušše dat siiddat leat mat ledje boahán nuortan 1919 bággojohtimiid geažil. (Hanes 2001:21) Gaskamuttus 1900-logu lei dábálaš ahte nuortasogat siiddastalle sierra eaige mastadan eamiorruid siiddaide (inf 1). Dán áiggi leat maiddá eanaš Gárasavvonolbmot geat johtet Vájssás, muhto sin sáhtta ain earuhit eamiorruin goargguid, sámegeiela ja bivttashámi vuodul. (Hanes 2001)

2.4 Julev- ja davvisámegeiela deaivvadeapmi

Jiellevárru ja Johkamohkki lea guovllut gos mánga sámegeiela deaivvadit. Johkamohkki gullá julevsámegeiela guvlui, muhto bággojohtimiid geažil hubmojuvvo dáppe maiddá davvisámegeiella⁵, nammalassii gárasavvonsuopman.

Gárasavvonsuopman gullá Durdnosa sámegeiela suopmaniidda ja dat lea dat suopman maid hupmet Geaggánvuomi, Lávniitvuomi ja vuovdečearuin mat gullet dološ Gárasavvona

⁵ Fuomáš ahte go lea geiela birra sáhka, de lean geavahan gielladutkamušas sohppojuvvon tearpmad, iežá sániiguin “davvisámegeiella” ii ge “nuorta” nugo muđui dán čállošis.

suohkanii. Maiddái Ivgus ja, Báhcavuonas Norggabelde, hubmojuvvo gárasavvonsuopman. Durdnossámegillii gullet maiddái Suomanjargga, Čohkkirasa ja Girjása suopmanat. (Sammallahti 1998:19)

Jiellevári golmma duottarčearu *Girjása, Báste čearu* ja *Unna tjerutja* suopmanat leat dutkamis historjálaččat leamaš nákku vuolde, jearaldagas gullet go suopmanat davvisámegillii dahje julevsámegillii. Muhtin dutkit nugo Wiklund, Collinder ja Grundström leat juohkán buot dán golmma čearu suopmana julevsámegiela jovkui, ja iežát, nugo Sammallahti ja Jernsletten juohkiba Girjása ja Báste čearu suopmaniid davvisámegillii ja Unna tjerutja julevsámegillii. (Rydving 2013:145; Omma: 2012) Sammallahti gohčoda Báste čearu ja Girjása suopmaniid *girjjis-sámegiellan*. Son čilge ahte girjjis-sámegiella lea oaivvilduvvon julevsámegiellan leksikálalaš sivaidd geažil, muhto struktuvrralaččat dat gullá davvisámegillii. (1998: 19-20) Jernsletten gis gohčoda dan suopmana mii hubmojuvvo Girjásis ja Baste čearus *gáidunsuopmanin*. Viidaseappo son dadjá ahte davvisámegiella hubmojuvvo gitta Gáiduneanu rádjái, das oarjjás hubmojuvvo julev- ja bitonsámi suopmanat. (Jernsletten 2000:7) Wickman ovdanbuktá ovdamearkkaid suopmanseaguhusain nuorta Jielleváris čállošis *Features of dialect mixture in the lappish dialect of northern Gällivare (1980)*. Dán čállošis son čilge makkár davvisámegiela ja julevsámegiela fenomenat leat nuorta Jiellevári sámegielsuopmaniin ja dan vuodul son čuoččuha ahte Báste ja Girjása suopmanat leat nu gohčoduvvon “*transitional-dialect*”, nappo suopman mii lea seaguhus julevsámegiela ja davvisámegiela gaskkas. Danin, oaivvilda son, eai gula Báste čearu ja Girjása suopmanat julevsámegillii. Oarjesuopman Jielleváris, Unna Tjerusj ja Jiellevári vuovdečearru, leat Wickmana mielas čielga julevsámegiella (1980).

Dát historjá Jiellevári sámegielsuopmaniid birra dagahii ahte go galggai mearriduvvot goappá giela čállingiela jalgii báikenamat galge merkejuvvot kárttáin ii lean čielga ovttamielatvuohta. 1983 mearriduvvui earet iežá Sámiid riikasearvvi evttohusa vuodul ahte rádjii davvisámegiela ja julevsámegiela ortografiiija gaskkas galggai mannat Unna tjerutja ja Báste čearu gaskkas. Julevsámegiela giellalávdegoddi váiddii dan mearrádusa Ruota ráđdehussii muhto ráđdehus gávnnašii ahte lei váttis sajuštit čielga ráji giellaguovlluid gaskkas ja danin galget guovllus geavahuvvot sihke davvi- ja julevsámegiela čállinvuogit. (Rydving 2013: 145; Mattison 1993:33-35)⁶

⁶ Dán čállošis geavahuvvo sihke davvi- ja julevsámegiela ortografiiat, Báste čearu namat merkejuvvojit davvisámegillii ja Unna tjerutja ja Vájssá báikenamat gis julevsámegillii.

Sammallahti jelgii gullet Unna Tjerutja ja Jiellevári vuovdečearu suopmanat Julevsámegillii ja son juohká julevsámegiela njealji váldojovkui: Nuorta-suopman Unna tjerutjis, guovddášsuopman Sirggás, Jáhkågasskas ja Divttasvuonas, oarjesuopman Duorpunis ja vuovdesuopman vuovdečearuin Jielleváris, Udtjas ja Slákkas. (1998: 21) Maiddáí Angéus Kuoljok lohká Unna tjerutja suopmana julevsámegiellan doavttirgrádadutkamušastis, muhto son ságastallá dan birra ahte boahhte áiggis soaitá Unna tjerutja sámegiella rievdat eambbo nuortalit suopmaniid guvlui, dan dihte go otne lea Unna tjerutjiin eanet oktavuoha Jiellevárrái iige dego dolin, Stuurjuleva gáttiid oarjjábeallái. (1997:19)

Mon lean vásihan bajásšattadettiin unna tjerutjis ahte olbmot eai oaivvil iežaset hupmat julevsámegiela, muhto gáidumsámegiela. Maiddáí boazosámit dán dutkamušas orrot oaivvilideame ahte sii hupmet gáidumsuopmana ja danin gohčodan maiddáí Unna tjerutja suopmana gáidumsámegiellan dán čállošis. Suopmandutkan dán guovllus, earenomážit otná dilis, lea váilevaš ja danin lea váttis dadjat ovdamearkka dihte mo náitaleamit ja johtimat sáhttet váikkuhan suopmaniid ovdáneami.

3. BOAZU JA BOHCCO GUOLGA, JA DAN GUSTOVAŠ FÁGAGIELLA

Boazu lea ealli mas davviguovllu olbmot leat atnán ávkki iežaset birgejumái áiggiid čađa. Sámi guovlluin, Ruoššas, Mongolias ja Kiinnas leat iešguđet eamiálbmogat čuovudan bohcco johtimiin iešguđet eatnamiid gaskkas. Boazu lea leamaš dehálaš danin go dat addá biepmu ja ávdnasiid. Ná leat iešguđet boazdoallokultuvrrat ovdánan iešguđet guovlluin. Boazoolbmot leat háhkan máhtu das mo birget davviguovlluin ja mo hálddašit ja geavahit bohcco ja eatnamiid nu ahte ii goarit daid. (Vistnes et.al 2009:9; Sara 1994:30) Máhttu lea fievrreduvvon ja oahpahuvvon giela čađa. Giela doahpágiidda ja dadjanvugiide lea dát earenomáš diehtu kodejuvvon, mii lea leamaš relevánta olbmuid diehtit, iežas birgejumi dáfus. Sámiid boazodoalu earenomáš dárkilis giella speadjalastta olbmo ja bohccuid oktavuoda ja geažuha ahte boazodoallu ii sáhte beare nuorra leat, das go giela ovdáneapmi ii dáhpuhva moatti čuođi jagis. (Eira 1994:16-17).

Dán kapihttalas čilgen bohcco ja sámi boazodoalu birra, earenomážit dat mii guoská boazodoalu fágagillii. Fágagielas leat sihke doahpagat ja frásat, muhto dasa maid gullá bohcco bagadallan, ja danin čilgen manin bohcco bagadallá ja mo bohcco sáhtta bagadallat. Bagadallamis lea earet iežá bohcco guolga hui dehálaš. Dán oktavuodas mon čilgen mii bohcco guolga lea ja dasto čuovvu láidehus sáme giela guolgadoahpágiidda, nammalassii maid boazosápmelaš oaivvilda go hupmá *bohcco guolgga* birra. Mon čilgen maiddái mo sáhtta guolgga ivnniid čilget ja kategoriseret, kognitiiva lingvistihkka vugiiguin. Dasto ovdanbuvttán geat leat čállán bohcco guolgga birra, ja mat leat relevánta dán dutkamuša oktavuodas.

3.1 Boazu ja boazodoallu

Boazu lea árkálaš ealli, mii bures birge davviguovlluid garra dálkediliin, das leat suhkkes guolggat mat suddjejit čoaskimiid vuostá ja maiddái govda gaccat maiguin dálvet goaivu muohtaga guođudettiin. Biologiijasuoiggis čilgejuvvo ahte buot máilmmi bohccot ja gottit gullet ovtta sohki, man latiidnagiela namma lea *Rangifer*, ja mas leat čieža vuollenáli. Sámi bohccuid náli latiidnagiela namma lea *Rangifer tarandus tarandus*. (Rehbinder & Nikander 1999:13-15) Bohccuid jáhkket leat leamaš olbmuid hálddus duháhiid jagiid. Okta ovdamearka lea Ruošša-Mongolia rádjeguoavlluid boazodoallu, doppe leat dan guovllu olbmot leat ávkkástallan bohcco juo 5000-7000 jagi áigi rájis, sihke biebmun, ávdnasin ja heargin. (Bucki

2004:2) Boarráseamos čálalaš gáldut sámi boazodoalu birra lea Ottara muitalus, jagis 890, gos son muitala ahte sus ledje 600 bohcco sámiid geahčus. (Sara 1990:1)

Boazoealáhus, dahje boazodoallu, lea ealáhus, mii gávdno davvi Eur-asias; Norggas, Ruotas, Suomas, Ruoššas, ja maiddái Kiinnas ja Mongolias. Badjel 20 sierra eamiálbmoga ja lagábut 100 000 olbmo leat gullevaččat boazodollui. (Magga et. al. 2011:7-9; Vistnes et.al. 2009:9) Boazodoalu vuodđokomponenttat leat eanan, boazu ja olmmoš (Eira 2012:21 [Hågvar 2006:132]). Sámi boazodoallu lea nomada ealáhus mas eatnamiid molsašupmi lea dehálaš danin go boazu johtá eanangáhppálagaid gaskkas ja jus dan ii miedáhala, de lea bahá goaridit dahje biđget bohccuid (Eira 2012:21; Sara 1994:30). Luondu ja eatnamat leat nappo boazodoalu vuodđu, ja boazoolbmot dihtet ahte ferte luonddu mielde bargat, ii ge dan vuostá. (Turi 2009:9) Danin lea bohccuid guodoheapmi iešguđet eatnamiin iešguđet jagi áiggiin lunddolaš (Sara, 2001:91; Sara 1994:27). Boazoealáhus doaimmahuvvo sihke iešguđet jagi áiggiid ja maiddái beaivválaš, rievdamiin. Nu leat boazoolbmot ovddidan máhtu das mo birget dákkáraš čadat rievdadeaddji diliin (Magga et. al. 2011:7 [Turi, 2008]). Áššit mat váikkuhit bohccuide ja boazoolbmuide jagi čađa, leat dakkárat go bohcco biologalaš iešvuodát ja dárbbut nugo guohtun, livát, ragát, guottet; jagi áiggiid molsašupmi, dálvan ja bievlan; dálkki ja birra váikkuhusat nugo báhkát, muohta ja divrrit, ja meahcieallit. Dása vel čadnojuvvojit olbmuid doaimmat ja sin dárbu organiseret iežaset eallinlági, ovdamearkka dihte bohccuid mearkun, njuovvan, gáskin, rátkin, čohkken, johtin ja dápman. (Magga et.al. 2011 8-9; Sara 2001; Kuhmunen 2000).

Boazodoalus lea siida guovddášdoaba ja dainna oaivvilduvvo moadde, dahje vaikko dušše okta veahka dahje báikedoallu mat ovttrasáđiid guodohit ealu siidda eatnamiin. Dábálaččat leat siiddat vuodđuduvvon sohkaoktavuođain, muhto sáhttet maiddái iežá lágan siiddat leat ja siida sáhttá rievddadit das go olbmot soahpama bokte sáhttet lonuhit siidda ja searvat ođđa siiddaide. (Inf 1; inf 4; Turi 2008: 33-34 [Oskal ja Sara]; Joks 2007: 8; Sara 2001:94-97) Ealuid lea dehálaš doallat siidda eatnamiin, vai ii masttat, nappo manat iežas bohccui nuppi siidii. Ealuid guodoheapmi ja doalaheapmi iežas eatnamiin gáibida bargonávccaid das go boazu lea manni ja muhtumin sáhttet eallogaskkat leat unnit. (Sara 1994:30; 2001:16-17; 82; Joks 2007:8 [Joks 2005] Vaikko boazodoallu organiserejuvvo dainna lágiin ahte olmmošjoavkkut ovttrasáđiid barget, siidda, soga ja veaga bokte, de ovttaskas olmmoš oamasta iežas bohccuid, sámi boazodoalus. Mánát ožžot dávja juo gásttaskeanġkan dahje risttaskeanġkan iežas bohccuid. Dáinna lágiin ceggejuvvo máná iežas eallu, muhto dat maiddái movttidahttá máná inddu oahppat boazodoalu ja addá čanastemiid iežas bohccuide. (Sara 2009:5; Joks 2007:49) Iežas bohccuid dovdan ja oahppat mearrádusaid váldit iežas oami birra lea dehálaš oassi boazosámi mánáid bajásgeassimis. (Sara 2001: 16-17; 84)

3.2 Boazodoallofága

Bohccuid dovdan lea dehálaš oassi boazodoalu máhtus das go boazosápmelaš ferte dovdat iežas bohccuid. Iežá, mii lea seamma dehálaš, lea máhttit gulahallat ja kommuniseret dán birra iežáide, go boazobarggu vuodđu lea maid ovttas iežáiguin doallat siidda ja de dárbbáša máhttit dien beali čilget. (Sara 2001: 10-13; Eira 1994:18-26) Boazodoalus lea iežas fágagiella, mas leat dárkilis sánit ja dadjanvuogit. (Eira 2012; Helander 1997; Eira 1994; Jernsletten 1994) Fágagiella geahpida ja effektivisere gulahallama ja nu maid boazobargguid. Dán kapihttalis čilgen boazodoallomáhtu ja boazodoallofágagiela beliid ja de čálán mii bohcco bagadallan lea ja mo dat doaibmá.

3.2.1 Boazodoallomáhttu

Boazodoallomáhtu sáhtta defineret seammaládje go *eamiálbmot-* ja *árbevirolaš máhtu*, ahte dat lea “máhttočoakkáldat masa gullet vásáhusat, dábit ja osku, barggut- ja bargovuogit guhkes áigge čađa ovdánahtton ja fievrreduvvon kultuvrralaččat buolvvas bulvii” (Eira 2012:22-23 [Berkes 2008: 7]). Boazodoallomáhttu maid gullá sámi árbevirolaš máhttui, mat leat earet iežá sámiid iežaset máhttu ja vásáhusat luonddus ja birrasis ja das mo dat váikkuhit sin eallinvuohkái. Dát máhttu sirdojuvvo buolvvas bulvii oassálastima ja njálmmálaš árbevieruid bokte. (Guttorm 2011; Nordin-Jonsson 2010; Kuokkanen, 2009; Utsi 2007; Jernsletten 1994).

Boazodoallomáhttu lea iežálágan go dieđalaš máhttu, go árbevirolaš máhtus oidnet ekologalaš vuogádagaid ollislašžan. Holisma ja ollislašvuohta lea mihtilmas dan sadjái go dieđuid háddjen ja biđgen. Dieđuid ferte ipmirdit iežas konteavsttas ja oktavuodas jus galgá daid sáhttit dulkot. (Eira 2012; Guttorm 2011; Nordin-Jonsson 2010; Kuokkanen, 2009; Utsi 2007; Magga 2005; Jernsletten 1994). Oppalaččat lea árbevirolaš máhttu maid iežálágán sihke struktuvrra, doaimma, vuolggasaji ja agi dáfus (Eira 2012:24-25). Árbevirolaš máhtus lea giella hui guovddáš elemeanta go giella lea reaidu man bokte sirdojuvvo diehtu ja máhttu buolvvaid gaskkas. (Eira 2012:24; Kuokkanen 2009:52; Jernsletten 1997:87)

Boazodoallomáhtu sáhtta čilget “vásedin boazodoallomáhttu leame máhttun ávkki atnit bohccos ja doallat sierra siiddaid jagiid čađa. Dás lea sáhkán máhttu hálldašit guđege bohcco valljodahkan ja diehtit ealu ja luonddubirrasa gaskavuodaid, máhttu mii lea čoggon mánggaid buolvvaid dárkumis ja bargodovddiidusas, go olbmot leat leamaš bohccuid hálldus ja luhtte

iešguđetgelágán eatnamiin ja iešguđetgelágán dálkkiid siste.” (Sara 2001:10). Boazodoallomáhttui gullá dovdat sihke eatnamiid, bohccuid ja luonddubirrasa, dálkkiid ja muohttaga, ja diehtit mo giedahallat bohccuid ja ealu buoremus lági mielde (Eira 1994; Eira 1984).

Nubbi bealli mii lea seamma dehálaš dán oktavuodas, lea máhttit kommuniseret dan birra maid diehtá ja máhttá. Hárjánan boazosámis lea dárkilis giella ja sátneriggodat reaidun dán dahkat. (Magga 2006; Eira 1984)

3.2.2 Boazodoallogiella lea boazodoalu fágagiella

Boazodoalu dárkilis giella ja sátneriggodat ovddasta boazodoalu fágagiella. Fágagiella lea oassi gielas mii sisttisoallá dihto fága- dahje máhttosuorggi iežas sániid, dahje tearpmat, ja frásaid ja mat eai leat oassin árgabeaivválaš gielas, ja man fágageavaheaddjit geavahit. (Eira 2012:30)

Boazodoallogiella lea lunddolaš oassi sámezielas, muhto lea muhtun muddui sierra giella danin go eai buohkat ipmir dan. (Eira 1994:18). Odđa áiggis leat árbevirolaš giela dadjanvuogit ja tearpmat, mat ledje oahppásat eanaš olbmuid, dál gis apmasat ollugiidda servodatrievdamiid geažil, ja go dušše sii geat leat ain árbevirolaš ealáhusain otne hálddašit daid, de heive ge gohčodit daid fágagiellan. (Helander 1997:22) Goit ge lea fuomášahtti lea ahte fágatearpmat sáhttet leat sánit mat gávdnojit árgabeaivválaš gielas, muhto fágasuorggi siskkobealde dain lea iežá mearkkašupmi go muđui gielas. (Berghulnes 2004:9)⁷

Boazodoalu fágagiella, sisttisoallá dárkilis terminologiija, doahpágiid ja dadjanvugiid mat čujuhit bohccuide ja dilálašvuodaide mat gusket bohccuide, ja dat govvida boazodoalu fágamáhtu. Dán fágagillii gullet earet iežá terminologiijat bohcco, muohttaga ja guodoheami, hearggástallama, johtima ja eanangáhppalagaid birra. (Eira, 2012; Eira et.al. 2010:3; Jernsletten, 1994; Eira, 1994:18), ja das lea systematihkka nugo bohcco mearkka- ja guolga bagadallamis. (Magga 2006; Näkkälajärvi 1994; Eira 1984)

Giela deháleamos doaimma lea gulahallangaskaoapmin leat (Eira 2004:7), ja giela bokte lea vejolaš dieđuid lonohallat (Eira 1984:12). Boazodoalu gulahallamii gullet boazoságat. Boazovázzit gulahallet ja lonohallet dieđuid gaskaneaset boazoságaid bokte, ja dát ságat sáhttet johtit sihke bohccuid luhtte ja bohccuid oainnekeahhtá. (Eira 1994:22) Gulahallan dahje kommunikašuvdna lea olbmuid leahkima vuodđun. Logi duháhiid jagi áigi olmmošnálli

⁷ Geahča omd. ‘guolga’ boazodoalu fágatearpmá dárkilis sisdoalu kap 4.3.3

ovdánii, ja dat mii earuhii dán náli iežáin lei ahte máhtte organiserejuvvon ovttasbarggu nubbi nuppiiguin čađahit giela bokte. (Holmberg et al. 2014) Mađi eanet giella lea ovdánan, dađi álkkit lea olbmuide gulahallat ja soabadit. Eaktun ahte šaddá buorre gulahallan fágasuorggis lea ahte fágagiella lea bures ovdánan ja Eira čállá ahte ”olmmoš gii hálddaša boazodoalu fágagiella, sus lea maid kommunikatiiva boazodoallogiellagelbbolašvuohta.” (2004:8)

3.2.3 Bohcco bagadallan

Boazoságaide ja boazodoalu fágagilii gullá maddái bohcco bagadallan. Boazodoallofágagiella lea dárkilis terminologiija bohcco hámi ja dábiid birra. (Eira, 1994; 1984). Eira čállá ahte dása sáhttet gullat badjel 1000 doahpaga. (1984)

Beaivválaš boazobargu gáibida ahte boazovázzi dovda, dahje identifisere, bohcco indiviidan. Dát lea dehálaš oassi boazodoallomáhtus ja bohccuid dovdamii ii gula dušše mearkka vuodul dovdat, muhto maddái dan olguldas hámi vuodul (Magga 2006; Eira 1984:4-6). Lea dárbbášlaš sáhttit identifiseret ja bagadallat bohcco, iešguđet sivaidd geažil, ovdamearkka dihte danin go ealut dávjá seahkanit ja boazobargi dárbbáša diehtit maid son lea mastán ránnjáiide (Magga 2006:1). “Oahppan boazobargi máhtta giella ja anolaš sániid, ja nu son sáhtta earaide mitalit makkar bohcco lea oaidnan dahje makkar dat boazu lea maid son dovda bajil.” (Eira 1984:12).

Bagadallan lea vuohki gielalaččat govvidit bohccuid ja dan bokte sáhtta čalbmat, mihtidit, earuhit ja dovdat bohccuid. (Inf1; Inf2 & 3; Bongo et. al.; Magga 2005; Eira, 1984) Bohcco bagadallama bokte sáhtta addit dan made dieđuid ahte nubbi ipmirda guđemuš bohcco birra lea sáhka. Bagadallat sáhtta sihke ealu luhtte ja bohccuid oainnekeahhtá, gielalaččat dahje eahpeverbálalaččat, iežá sániiguin cuoigumiin (Eira 1984).

Bohcco bagadallan dáhpáhuvvá vassis minstara mielde, mii dieđus sáhtta rievddadit guovllus guvlui jea iešguđet dilálašvuodain. Bagadallanoktavuodain lea ságastallan guovddážiis ja sáhka sirdojuvvo dađi mielde go nubbi jearuha ja nubbi vástida. (Eira 2004:9) Vuosttažettiin lea eaiggátvuohta mii galgá boahit ovdán; gean bohcco birra lea sáhka? Nubbi ášši mii de galgá boahit ovdán lea makkár boazu lea ja dalle šaddá sáhka bohcco hámi birra. Bohcco hámi sáhtta bagadallat tearpmaiguin mat čilgejit juogo čorvviid, sohkaheali, agi dahje guolga (Ibid). Go guolga lea čilgejuvvon bagadaladettiin, de lea gis sohkahealli mii mitaluvvo, dan mañjel čorvviid hápmi ja de gis iežá dovdomearkat dan bohccos. (Bongo et. al 2008; Magga 2006; Eira 1984) Dát minsttar rievddada dan ektui man olu informašuvvna lea dárbu addit nubbái. Muhtin

oktavuođain soaitá doarváí dušše soames dovdomearkka namuhit vai nubbi ipmirda guđemus bohcco birra lea, sáhka ovdamearkka dihte “du muzet”, “mu vuonjal” dahje “eatni muzet vuonjal”. (Magga 2006; Saijets 2005; Eira 1984) Boazoboargguid oktavuođas ii dárbbáš leat go dan mađi dárkil ahte nubbi sealvá guđemus bohccui nubbi čujuha. Ii leat sáhka man ollu sániiguin čilge bohcco, muhto baicce man ollu diehtu dain sániin lea. Danin lea dábálaš ahte bagadallat bohcco *mihtilmasvuođaid*, nappo dat mii earuha dihto bohcco iežáin ja čilge dan earenomášvuođaid. (Eira 2004:10-11; Eira 1984:9)

Boazosápmelačča kommunikašunmodealla sáhttá ná čilget: “nubbi álgá mitalit daid bohccuid birra, ja don guldat ja dáhtut dárkileappo bagadallat. Nammalassii, don dáhtut presiserema.” (Eira 1984: 10)

1. Mearka čielga- de eai báze go omd. vihtacuođi bohcco maid gaskkas mearii boazu galgá leat.
2. Dasto mitaluvvo sohkabealli, de eai báze go golbmačuodi, nammalassii lea njiŋnelas boazu
3. De mitaluvvo guolggga birra, ja vejolašvuođaid lohku gahčča golmmalohká
4. Go čoarvi vela čilgejuvvo, de i leat šat sáhka go moatti bohccos (Ibid.)

Guolgaterminologijja lea dat mii sáhttá buot eanemus informašuvnna addit bohcco hámi birra (Magga 2006), ja boazosámit gehččet ovddemusat guolggga go bagadallet (Saijets 2005:122).

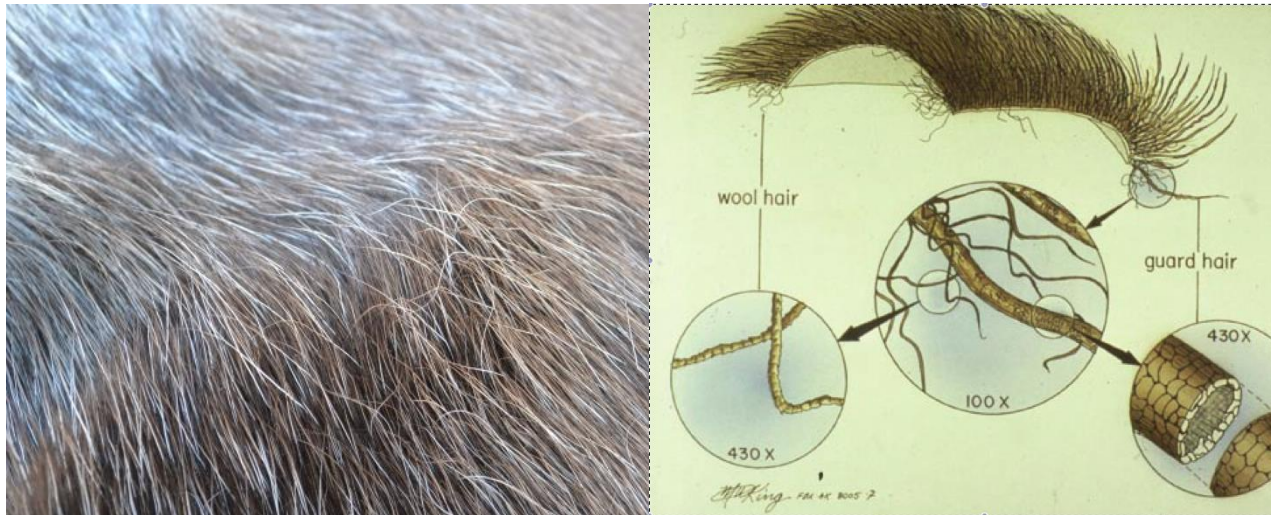
3.3 Bohcco guolga

Bohcco guolggga sáhttá geahččat guovtti bealis, vuosttas lea dan biologalaš iešvuodat, dat mii suddje bohcco buollašiin ja dálkkiin. Nuppi bealis lea makkár guolga lea oaidnit, ja dát lea maid boazosápmelaš oaivvilda go ságasta *bohcco guolggga* birra.

3.3.1 Guolggga biologalaš bealli

Bohccos leat suhkkes guolggat mat dagahit ahte birgejit davviguovlluid čoaskka, garra dálkkiin (govva 1). Guolga maid suddje goruda deaŋgasiin ja sorpmiin. (Sara 2007:16 [Ingaski, 1986]) Bohcco guolggas lea guovttelágan guolgašládja, guhkes “suodjeguolggat”, main lea ráigi siste mii veahkeha buorebut doallat liekkasvuoda, ja dasa lassin nai suhkkes “uvjaguolggat”

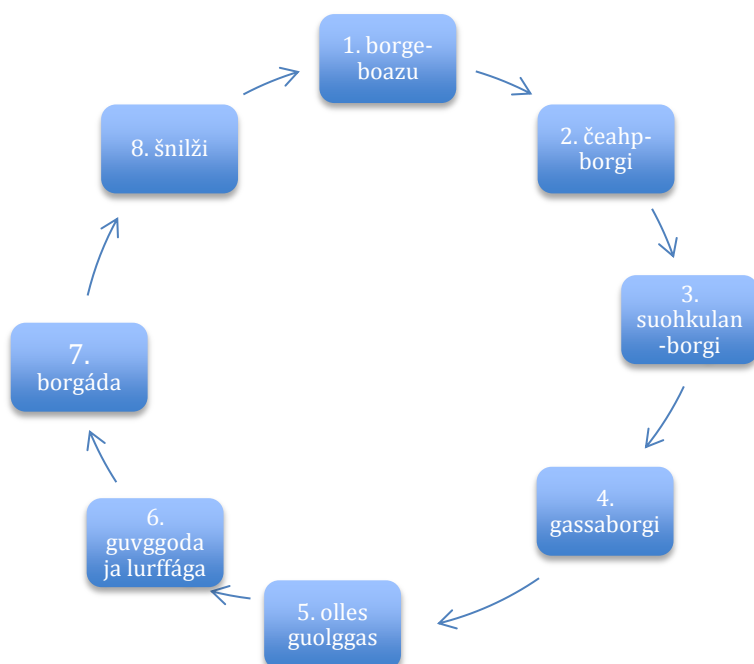
(govus 1). Dát guokte guolgašlája ovttas, šaddet dego assás isolerejeaddji gokčasin, mii doallá bohcco liekkasin. Julggiin ii leat bohcco guolga nu suohkat go muđui gorudis. (Bucki 2004:9; Rehbinder & Nikander 1999:15)

Govva 1: Bohcco guolga lahka govvejuvvon

Govus 1: Dát govva čájeha sihke “suodjeguolggaid” ja “uvjaguolggaid” mat bohccos leat. Suodjalusguolggain lea ráigi, mii dagaha buori isolašuvnna čoaskkima váste. Heivehuvvon sámegillii. (Bucki 2004:100)

Bohcco guolga ii leat seammalágan jagiid birra, dan dihte go dat molso guolgga juohke jagi. Dat liegga suhkkes guolga mii dálvet lea suddjen bohcco buollašiid vuostá luovvana ja dan vuolde bohtá odđa guolga sadjái. (Eira 1994:86). Guolgga molsuma ja borgadeami sáhtta govvidit ná (govus 2):

Govus 2: Bohcco borgádeapmi, heivehuvvon Eira (1994) vuodul.

Eira čilge bohcco jahkesyklusa ná: Giddageasis guolga mii dálvet lea suddjen bohcco buollašiid ja ruvvašiid vuostá luovvanišgoahtá ja dan vuolde ihtá ođđa guolga. Go boares guolga lurfe guolga luovvana de daddjo ahte boazu borgáda. Guovdu geasi, suoidnemánus, lea bohcco boares guolgga vuolde ihtán hui oanehis guolggat, dát guolga gohčoduvvo šnilžin. Boazu mii lea borgádan gohčoduvvo borgeboazun, dan mañjel gis šaddá čeahpborgi, mii mearkkaša ahte guolga lea sullii beliin guhkkon. Čakčamánus gohčoduvvo suohkulanborgin, dalle lea šaddagoahtán uvjaguolga suodjeguolggaid sisa, ja guolga lea suhkon. Go veháš vel guhku ja suohku, muhto ii leat jur ollesšattus, de lea gassaborgi ja dan mañnil bohccot leat fas olles guolggas. Gida beallái guolga fas guvggoda ja lurffaga, ja nu luovvanišgoahtá ja geasset bohccot fas álget borgádit. (Eira 1994:86)

Gávdnojit maiddái iežá tearpmat mat muitalit bohcco borgádeami birra, go dat maid Eira namuha, ovdamearkka dihte. ‘guovttin guolggan’ (Julevs. guovtten guolgan) mii geavahuvvo suoidnemánus go boazu lea beallemuddui borgádan ja das lea ain báikkuid boares guolga (Grundström 2, 1947:271). ‘Guolbma’ gis muitala ahte boazu lea dan muttus borgádeamis ahte suodjeguolggat eai leat vel nu guhkit ahte gokčēt uvjaguolggaid. (Nielsen, K,II:219)

3.3.2 Guolga maid oainnát dahje fáhtet

Go boazosápmelaš hupmá *bohcco guolgga* birra de oaivvilduvvo dat makkár guolga lea oaidnit, dahje makkár ivdni das lea. (Eira 2004:10) Bohcco guolgaivnnit leat dakkárat maid gávdná lundolaččat davviguovllu elliin, čáhppes-ruškes-ránes-vilges nyanssat. Sara čállá ahte lojes ealuin bohccuin lea iešguđetgelágan guolga ja ahte bohccuid guolgga ivdni rievddada orohagas orohahkii, eatnamis eatnamii. Dakkár ealus main leat eanet sevdnjēs guolggat bohccot leat gis unnit čuvgesguolggagat ja vuovdealuin leat eanet sevdnjēsguolggagat go čuvgesguolggagat (2007:5 [Sara, 2007]) Viidaseappot son čállá ahte ”vilda náliin, nugo goddealuin, lea mihá unnit molssašupmi guolgga dáfus, goddealuin lea oalle okta guolga. Lojes ealuide olmmoš ieš vállje makkár bohcco cegge, mii maiddái čuohcá nállái, danin šaddá hearvá eallu.” (Sara 2007:5 [Skjenneberg & Slagvold: 1968]) Bohcco guolgga ivdni ii rievdda, muhto bisso seammalágánin ja danin sáhtta ge guolggas dovdat bohccuid jagis jahká (Saijets 2005: 82; Eira 1984:14-15).

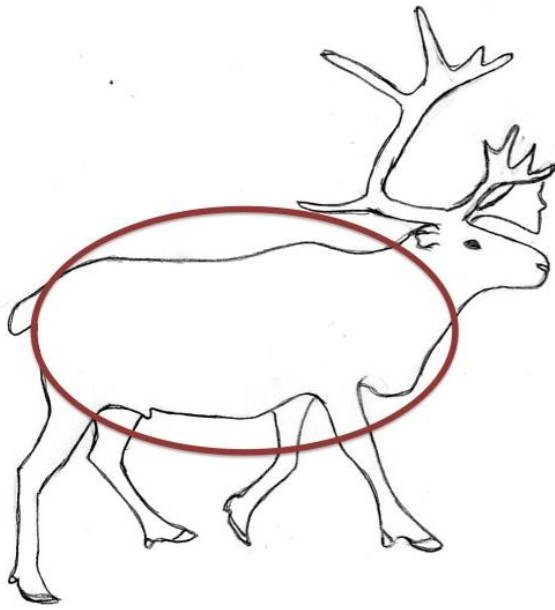
Ivnniid fáhten gullá psykologijai, ja danin lea váttis čilget mo olbmot ipmirdit ja fáhtejit iešguđet ivnniid, ja nu sáhtta ge maid leat váttis dadjat gullet go guokte ivnni ovta jovkui dahje

eai. Ivnnit leat sulaid meroštallančoahkit skálas, main eai leat čielga rájit kategoriijaid gaskka, iežá sániiguin lea váttis dán skálas dadjat goal okta ivdni álgá ja goal nubbi nohká. (Palmer 1996:81 [Kay and MacDaniel 1978]) Mo olmmoš psykologaččeat fáhte ja kategorisere ivnniid, sáhtta čilget ovdamearkka dihte kognitiiva lingvistihkkain. Kognitiiva lingvistihkka vuolggasadji lea ahte olmmoš dádjada máilmmi giela bokte. Safir ja Whorf oaivvildeigga “ahte jurdaga eaktu lea giella ja ahte olbmot oidnet máilmmi iešguđet ge ládje dan mielde makkár giela sii hupmet, danne go mii konstrueret ja klassifiseret máilmmi daid kategoriijaid mielde mat mis leat min gielas.” (Eira 2012:33) Dát guoská maiddái ivnniide, das go mii nammadit ivnniid dan mielde mo mii fáhtet daid. Ivnnit gullet nu gohčoduvvon gielalaš *vuodđokategoriijaide*. Dát vuodđokategoriijat leat dat vuđoleamos joavkkut maidda olmmoš čuoldá máilmmi, ovdamearkka dihte dat leat dat mat earuhit bevddiid stuoluin, bohccuid beatnagiin ja nie ain. Dát vuodđokategoriijat leat gielalaš kategoriijaid, danin go olbmot nammadit daid iešguđet ládje, iešguđet gielain. Danin leat iešguđet gielain maiddái iešguđet lágan vuodđo-ivdnekategoriijat ja daidda gullevaš sánit, dahje tearpmat. (Palmer 1996: 79-85)

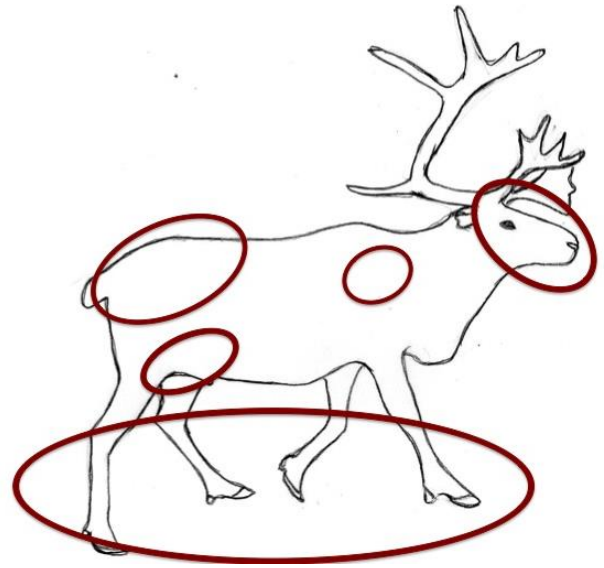
Ivdnetearpmat deháleamos doaimma ii leat čilget makkár ivdni lea oaidnit, muhto earuhit dihto ivnni iežá ivnniin, dahje doalahit kontrásttaid ivnniid gaskkas. (Gärdenfors 1995:10 [Broström 1994, pp. 101-102]) Vuohki maid sáhtta geavahit ipmirdit mo olbmot fáhtejit ivnniid (color perception) leat ovdamearkka dihte sihtat informánttaid merket ivdnekártii daid ivnniid mat sin mielas vástidedje terbmii, dahje bidjat rievnaža dan ivnni nala mii buoremusat ovddasta tearpma. (Palmer 1996:87) Dáinna lágiin gávdno *prototiipalaš* ovdamearka mii ovddasta dan ivnni. Prototiipalaš ovdamearka lea dakkár maid buot informánttat leat nammadan ovttain tearpmain, iežá sániiguin sin soahpamuš gohčodit ovttá ivnni ovttain sániin. (Palmer1996:78; 87)

Bohcco guolggain leat iešguđetge namahusat ja dát guolganamahusat leat tearpmat mat gullet boazodoalu terminologiijii. Bohcco guolgatearpmat addet dieđuid das makkár ivdnin bohcco guolga neaktá. (Bongo et. al 2008; Magga 2006; Eira 1984) Eira čilge ahte “Guolganamahusaid máhttima vuodđun lea hárrjaneapmi. Vuos galgá hárrjani eret iešguđet guolggaid, muhto nuppi vuorus galgá maiddái šaddat oasálažžan dan soahpamuššii ahte diekkár ja diekkár guolga gohčoduvvo dienin ja dienin.” (1994:99)

Guolgatearpmat sáhttet čujuhit sihke dan gulgii mii bohccos lea miehtá goruda dahje gulgii mii bohccos lea dušše vassis gorutosiin. Eira gohčoda *váldogulgan* dan guolgga dahje ivnni mii lea eanemus bohccos, nugo govus 3 rukses riekkis illustrere. (Eira 1984:15) Iđahagaid dego dielkkut ja duokņasat gohčoduvvojit *liigegulgan*, dat sáhttet leat dušše vassis gorutosiin ovdamearkka dihte bađás, oaivvis dahje julggiin nugo govus 4 rukses rieggát čájehit. (Ibid.).

Govus 3: Váldogolga leat dat guolga dahje ivdni mii bohccos lea eanemusat, dahje dan goruda váldoivdni, rukses riekkis illustrere gokko váldogolga lea.

Govus 4: Liieguolga gis leat idahagat dego dielkkut ja duokņasat, rukses rieggát čájehit ovdamearkkaid gokko liieguolggat sáhttet leat.

Váldogolgga gaskavuohtha liieguolggii Eira čilge “ii leat dakkar aktonas ášši, muhto dan ferte dávjá ja meastta álo váldogolggain ovttas gehččat. Váldo- ja liieguolga ealliba sparrolaga ja addiba ovttasrádiid eambo informašuvnna bohcco birra go goabba ge okto.” (Eira 1984:15) Juohke bohccos lea váldogolga, muhto liieguolga ii dárbbáš leat juohke bohccos.

3.3.3 Geat leat čállán bohcco guolgga birra

Go lean iskan geat leat mu dutkanguovllu guolgaterminologijja čilgen, de lean gávdnan muhtun gálduid dása. Dás čilgen daid ja namuhan vel moadde iežá gáldu mat leat mu duktamuššii miellagiddevaččat.

Björn Collinder lea okta dain vuosttas olbmui gii Jiellevári guovllus lea čilgen terminologijja mii gieđahallá bohcco hámi ja maiddáid guolgga iešvuodaid. Dát čilgehusat leat ráhkaduvvon ovttá informántta vuodul, Girjása čearus 1926 muhto dat almmuhuvvui easká 1984 *Svenska Landsmål och Svenskt folkliv* nammasaš ráiddus. Dát lea dehálaš gáldu Jiellevárguovllu boazodoalloguovllu dutkamis ja danin lean välljen čilget Collindera guolgaterminologijja sierra kapihttalas (gč. 5.2 kapihttala).

Nils Nilsson Skum čállá obalaččat boazodoalu birra Jiellevári guovlluin ja earenomážit Girjásis girjjistis *Valla renar* (1955). Son namuha muhtin guolgatearpmaid ja daid sisdoalu, muhto ii leat ráhkadan dievaslaš ja systemáhtalaš guorahallama dain. Goappaš dát namuhuvvon gáldut leat čállojuvvon ruotagillii, eai ge sámegillii, muhto dat leat dehálaš gáldut Ruotabeale boazodoalu birra.

Dasto lea Nils Isak Eira gieđahallan boazodoalu terminologiiija Guovdageainnus girjjistis *Boazobargi giella* (1984). Maiddái dát gáldu lea leamaš dehálaš dán dutkamuššii.

Namuhan vel govvagirjji *Bovtsen Guelmieh* (2010) maid Gun Margret Utsi lea čállán ja masa lea bidjan govaid ja tearpmaid davvi-, julev-, ja lullisámegillii. Girjjiis eai leat tearpmat defininerejuvvon.

De lean vel gávdnan golbma čállosa dutkandásis mat guorahallet bohcco guolganamahusaid iešguđetge geahččanguovllus. Mika Sajets pro-gradu dutkkus (2005) guorahallá Suomabeale Báišduoddara bálgosis bohcco ahke-, sohkabealle-, guolga- ja čoarvenamahusaid semantihkalaččat. Marja-Kristin Skum (2011) lea, masterbarggustis iskan giellamolsunproseassa bohcco guolgga ja bealljemearkka bagadallama bokte, golmma buolvvas, Gávtjávrris Ruotabealde. Dasa lassin lea Ellen Omma (2003) vel guorahallan davvisámi guolgasániid geavaheami Jiellevárguovllus, B-dási čállošis. Dát čáluš muitala veahá Báste čearu ja Unna tjerutja guolgaterminologiiija geavaheami. Dan vuodđun leat golmma informántta govaid bagadallan. Loahpas vel namuhan Maret Risten A. Sara bachelorbargu biologiijas (2007), mii lea maid miellagiddevaš dán oktavuodas. Son lea iskan ja buohtastahtán mo misiid guolga váikkuha daid čavzinnávccaide ja ovtastahtán sámi árbevirolaš boazodoallomáhtu luonddudiedalaš iskanvugiiguin go lea guorahallan misiid čavzinnávccáid guolgga dáfus.

4. METODA JA TEOREHTALAŠ LAHKONEAPMI

Dán kapihttalis čilgen dutkama metoda. Vuosttaš oasis mitalan mo lean vuoddomateriála háhkan, nappo mo lean informánttaid välljen, jearahallamiid čadahan ja makkár iežá materiála vuodul lean čohkken dieđuid. Ságastalan vel dan birra mo lea dutkat iežas guovllus ja mainna lágiin sáhttet leat sihke ovdamunit ja hástalusat dutkat siskkáldas perspektiivvas ja ságastalan maid etihkalaš beliid birra dán dutkama oktavuodas. Go dán barggus gieđahalan fágagiela, de lea maid dárbbaslaš čilget terminologija diehtaga ja dan guovddáš metodaidd, dan dagan dán kapihttala nuppi oasis.

4.1 Vuoddomateriála háhkan

Das go árbevirolaš boazodoalomáhttu ii leat nu ollu formaliserejuvvon fágagirjjiid bokte, lei lunddolaš välljet metoda njálmmálaččat gulahallat olbmuiquin, geat leat bargan bohccuiguin. Lean geavahan kvalitatiivalaš metoda mii mearkkaša earet iežá dan ahte dutkamuš lea čieknudeapmi muhtin dieđuide, ovdal go ollu dieđuid buhtastahttin mii lea kvantitatiivalaš vuohki. Beallestruktuvrralaš jearahallan gullá kvalitatiivalaš metodii, mii maiddá mielddisbuktá ahte mus, dutkin lea lagát gaskavuohtha sihke iežan informánttaide ja materiálii. (Halvorsen 1993:80-88).

4.1.1 Informánttat

Mus leat vihtta informántta vuodđun dán dutkamuššii (tabealla 1). Informánttaid sáhtá juohkit sihke geográfalaš kriterijaid mielde, iežá sániiguin gos sii leat eret, ja muhtun muddui gielalaš kriterijaid mielde, nammalassii man suopmana sii hupmet. Lean välljen informánttaid buot dan golmma čearus/ siiddas maid lean defineren iežan dutkanguovlun. Guokte informántta leaba eret Báste čearus, guovttis Unna tjerutjis ja okta Vájssás.

Lean informántan ohcan olbmuid geat leat beaivválaččat bohccuiguin bargan eaige leat guodđán boazosámi eallima ovdamearkka dihte iežá virggiid dihte. Dán oktavuodas lea leamaš váttis nissonolbmuid gávdnat informántan go dán buolvva nissonolbmot leat dávjá leamaš virggiin olggobealde boazoealáhusa, ja vaikko sii gullet boazosámi veagaide de sis ii leat leamaš

beaivválaš oktavuoha bohccuiguin (Nordin 2002), juoga mii váikkuha dán dutkamuša informánttaid válljemii. Lean goit ge ovttá nissonolbmo gávdnan ja geavahan informántan. Go ozan terminologiiija mii gávdno unnitlogu hubmiid gielas, dat lea bahá jávkat nuorat buolvvain nugo Skum (2011), čállá iežas masterčállošis giellamolsuma birra. Danin lean maiddái agi vuodul válljen informánttaid ja mu nuoramus informánta lea riegeádan 1934, mii mearkkaša ahte sii leat guhka eallán ja nu maid oahppan olbmot. Iežá sániiguin lean válljen vuorrasit buolvvain gulahallat dan dihte go sis lea leamaš sámegeiella gulahallangiellan boazobargguin, ja sii ain sámástit boazoságáid oktavuodas.

Informánta nr	Namma	Riegeádan	Eret	Sohkabealli
1	Lars Unga	1928	Sirges/Vájssá	Dievdoolmmoš
2	Niillas Nutti	1922	Báste čearru	Dievdoolmmoš
3	Risten Nutti	1930	Báste čearru	Nissonolmmoš
4	Lars Pittsa	1933	Unna Tjerusj	Dievdoolmmoš
5	Per Suorra	1934	Unna Tjerusj	Dievdoolmmoš

Tabella 1: Dieđut informánttaid birra

Informánttaid lea muhtun muddui vejolaš kategoriseret gielalaččat. Okta sis ságasta gárasavvonuopmana, dat lea informánta 1, gii lea Vájssás eret. Gáidumguovllu informánttaid uopmana lea váddásit kategoriseret otná uopmandutkama mielde. Dása leat iešguđet siva. Ovdamearkka dihte informánta 3 lea njealji jahkásažžan bohtán Dálmás, Girona gielddas, dutkanguvlui. ja bajásšaddan Báste čearus. Informántta 3 lean jearahallan oktan eamidiinnis, informánta 2, gii lea riegeádan ja bajásšaddan Báste čearus. Dáin ságastallamiin sáhtá oaidnit dán guovtti informántta sohppojuvvon terminologiiija. Dát sáhtá mearkkašit ahte sudno terminologiiijas sáhttet gávdnot nuortalit uopmaniid iešvuodát go iežá Gáidumguovllu olbmui.

Kategoriseren goit ge visot informánttaid geat leat Báste čearus ja Unna tjerutjis Gáidumguovllu informántan ja merken guđe čerrui gullet, vai bohtet ovdán leat go čearuid gaskkas erohusat terminologiiijas. Generaliseren maiddái informánta 2,3,4 ja 5 ovttalágánvuodaid dieđuid dáfus, gáidumuopmanin, vaikko nu go namuhuvvon ferte muitit ahte dat erohusat mat leat sáhttet bohtit das go johtimiid geažil sáhttet bohtit ovdán maiddái ollu nuortalit iešvuodát, earenomážit Báste čearu informánttaid hárrái.

4.1.2 Jearahallamat

Dán dutkamis lean ságastallama bokte gulahallan informánttaiguin. Lean välljen beallestruktuvrralaš jearahallanvuogi, mii mearkkaša ahte mus lea čielga ulbmil leamaš masa háliidan vástádusaid oažžut muhto ahte jearahalalan dáhpáhuvvá ságastallama bokte, ovdal go čielgasit mearriduvvon málle mielde jearahallan (Kvale 1997). Maŋŋil jearahallamiid lean viidásit bargan, dulkon ja analyseren dáid dieđuid maid lean ožžon ságastallamiid bokte. Kvale čállá ahte kvalitatiivalaš jearahallan lea olbmuid gaskkas situašuvdna, dahje ságastallan guovtti olbmo gaskkas fáttá, birra mii lea goappažiidda beroštahtti (1997:117). Dát doallá deaivasa iežan dutkamuša oktavuodas go sihke mus ja mu informánttain lea nanu beroštupmi bohccuide ja boazodoalus, ja go mon riŋgejin sidjiide jearrat servet go sii mu dutkanbargui, de buohkat mielas háliidedje ságastit ja muitalit dan maid sii dihte ja máhtte. Beallestruktuvrralaš jearahallamiin lea nu gohčoduvvon “jearahallanláidehus” (intervjuguide) ávkkálaš, gos jearahallama fáttát leat namuhuvvon ja dehálaš jearaldagat čállojuvvon ja de lea jearahalli duohken man nannosit áigo čuovvut iežas jearahallanláidehusa. (Kvale 1997:121) Go vulgen jearahallamiidda mus lei mielde jearahallanláidehus gosa ledjen čállán listu mas ledje čuoggáid mielde jearaldagat sihkarastin dihte ahte jearan seammá váldoáššiid buohkain. Jearahallanláidehus maid lei ávkin dasa ahte jearahallamat čuvvot sullii seamma minstara, ja nu lei álkkit dieđuid čorget maŋŋel.

Go mannen informánta 2 ja 3 luhte geat leaba, nugo namuhuvvon, náitalan bárra, lei lunddolaš goappažaga jearahallat oktanis. Dát ságastallan lei earenomáš dan dihte go soai leigga guoktin geat sáhtiiga ságastallat gaskaneaskka ovdal go vástideigga mu jearaldagaide. Vástádusaid sáhtá de dulkot sudno ságastallamiid vuođul ja nu de buorebut ipmirdit daid. Dán dihte merken maiddái dáid jearahallamiid oktan gáldun “inf 2 ja 3” ja transkriberejuvvon materiálas lea merken juogo “R:” dahje “N:” juohke cealkaga ovdalii vai oidmo goappá lean siteren.

Lean bádden ja transkriberen buot jearahallamiid ja lea gártan oktiibuot sullii ovcci diibmosaš materiála. Iežan transkriberemis háliidin oažžut informánttaid suopmaniid bures ovdán ja danin lean transkriberen davvisámegiela čállingiela mielde muhto välljen merket earenomáš suopmaniesvuodaid, ovdamearkka dihte loahppakonsonánttaid. Lean maiddái čállán dan sátneráju maid informánttat geavahit. Informánta 4 ja 5 suopmaniid transkriberemis lea oalle stuora erohus davvisámegiela čállingiela ektui, mii sáhtá leat muhtun muddui hástaleaddji lohkkái jus ii dovdda gáidumsuopmana. Lean goit ge välljet bargat ná vai ságastallama vuoignja ii galgga láhppot teavsttas. Soaitá nu ahte julevsámegiela čállingiela mielde transkriberet livččii

buorebut sulástahttan dán guoktá suopmana, muhto go hálddašan davvisámegiela buorebut de välljejin davvisámegiela. Tearpmat mat bohtet Collindera (1926) terminologiijačoakkálda gis leat merkejuvvon julevsámegillii, dan hámis mas dat leat vuodđogáldus.

4.1.3 Govvagirji

Vuodđun jearahallamiidda ledjen ráhkadan govvagirji (mielddus 4). Válljejin geavahit govvagirjji gulahallanreaidun boazosámiiguin. Dán metodavuodu lean viežžan Ealát-prošeavttas (Oskal et. al 2009), go prošeakta geavahii govvagirjji metotan árbevirolaš máhtu dutkat. Iežan govvagirjjis ledje govat bohccuin maid lean 2012 čavčča ja čakčadálvvi govven Unna tjerutja ja Baste Čearu ealuin. Bohcco guolggga hápmi variere ollu guovllus guvlui ja Omma (2003) čállá iežas čállošis ahte su informánttat eai dovdan buot guolggaid su govvamateriálas, maid son lei viežžan Gun M Utsi [1994] girjjis *Bovtsen Guelmieh*. Garvindihte ahte mu informánttat galge dadjat “Dien guolggga son ii dovdda, dáppe eai leat dakkárat”, háliidin geavahit dušše iežan govaid dutkadettiin. Oktiibuot mus ledje 44 gova govvagirjjis, mat leat merkejuvvon nummariin vai galggai leat álki diehtit guđe gova birra lea sáhka. Maŋemus siidduin govvagirjjis leat moadde gova mat leat govvejuvvon *Svájppa* ja *Gran* čearuin čakčadálvvi 2012. Dáid govaid bidjen dohko danin go ledje muhtin earenomaš guolggat maid in gávdnan govvamateriálas maid ledjen čohkken dutkanguovllus ja háliidin iskat mo informánttat bagadallet dakkár guolggaid. Lean goitge sirren dáid govaid iežan govvagirjjis, vai šaddá álkkít earuhit daid. Sáhtá diedusge leat nu ahte go lean oalle oanehis áiggis čohkken iežan govaid de in leat doarvái stuora váriašuvnna guolggain nagodan čohkket. Guolggat mat oidnojit govain leat čakča- ja dálveguolggat, ja dat soitet neaktit iežaládje go iežá áiggiid jagis. Skábman lei váttis buriid govaid oazžut go lei geamis. Iežan mielas leat dat govat maid čakčat govvejin buot buoremusat ja čielgasepmosat guolggaid oaidnima dáfus. Okta mu informánttain maid dajai ahte čakčat lea buoremus oaidnit ja bagadallat guolggga (Inf 4).

Dán girjji de vuosehin informánttaide jearahaladettiin. Informánttat geahčadedje govaid ja nu de bagadalle daid guolggaid maid oidne govain. Jáhkán ahte govaid haga livččii leat váttis ságastit bohcco guolggga birra ja välljejin govaid geavahit danin go bohcco guolga lea álkkibut čilget jus oaidná dan. Boazobargiide nai lea diehttelas vuohki oahppat guolgatearpmat oainnidettiin bohccuid. Lean maid gárddis vázzán ovtta ovttain informánttain ja geahčadan guolggaid ja filbmen go son lea munnje bagádallán daid. Dán materiála anan lassimateriálan mii sáhtá doaibmat ovdamearkan das mo boazodoaloterminologiija geavahuvvo lunddolaččat.

4.1.4 Tearbmalistu

Lassin govvgirjái mus lei maiddái tearbmalistu man vuodul lean jearahan doahpagiid informánttain. Tearbmalisttu lean ráhkadan guovtti čálálaš gáldu vuodul; Björn Collinder artihkkala *Renskötseln nomenklaturen i Norrkaitum* (1926) vuodul, man terminologijja lea Girjása suopmanii (mielddus 2) ja Nils Isak Eira girjji *Bohccuid Luhtte* (1994) vuodul, man terminologijja lea Guovdageainnu suopmanii (mielddus 3). Geavahan dáid gálduid go dutkanguovllus eai leat ovdal čohkkejuvvon guolganamahusat. Guovdageainnu suopman lea muđui lagat gárasavvonsuopmana go gáidumsuopmana (Jernsletten 2000; Sammallahti 1998), ja dainna sáhtá navdit ahte Eira listu sulástahtá gárasavvonsuopmana hubmi eanet. Collindera listu gullá gis gáidumsuopmii muhto go lea Girjásis čohkkejuvvon de sáhttet variašuvnnat gávdnot Báste čearu ja Unna tjerurtja hárrái. Jearahaladettin álgen dainna listtuin maid navden lea lagamus informántta suopmana. Oktiibuot mus ledje 164 tearpma, muhtin tearpmat gávdnojedje goappas listtuin, ja dastánaga čohkkanedje eambo.

4.2. Metodalaš hástalusat

Bohccuid birra hubmojuvvo iešguđet ládje bohccuid luhtte ja bohccuid oainnekeahtá (Eira 1984:7-9), ja bagadallan ja guolgaterminologijja geavahuvvo dábálaččat doppe gos bohccot leat oidnosis. Lean juo ovdal namuhan ahte mus ii lean vejolašvuohta dán dutkamuša oktavuodas čadáhít jearahallamiid dakkár lunddolaš oktavuodain. Ja vaikko boazoterminologijja maiddái sáhtá geavahuvvot bohccuid oainnekeahtá (Eira 1984:7-9), de dain ságain ii leat seamma ulbmil dego mus lea leamaš, nammalassi doahpagiid sisdoalu čilgen. Dát sáhtá dieđusge hehttet lunddolaš ságastallama dákkár áššiid birra. Nuppe dáfus ii leat goit ge amas boazosápmelaččaide gievkkanbeavddi birra hupmat boazoságaid. Dábálaččat ságastallamat dáhpáhuvet go olbmot leat ruoktot ollen bohccuid luhtte, dalle lea áigi reflekeret beavvi bargguid birra. Boazosápmelaš gal maiddái mielas álo hupmá bohccuid birra in ge mon vásihan ahte boazoságaid lei váttis oažžut johtui informánttaiguin.

Informánttaid ahki lea riggodat, go eallilan olbmui lea dájvja nanus giella, maiddái guovlluin gos giella lea unnitlogus. Goit ge ferte muittus atnit sihke jearahaladettiin ja materiála analyseremis, de sáhtá leat áigá informánttat leat geavahan muhtin tearpmaid ja dat sáhtá dagahit ahte sii eai muitá juogo tearpmaid, dahje daid definišuvnnaid. Dárkkistan dihte dieđuid

maid sii buktet lean sihke geardduhan jearaldagaid ja maddái buohtastahttan informánttaid dieđuid gaskkaneaset. Mađi eanet ovttamielalašvuohta lea informánttaid gaskkas dađi eambo luohhteahhti leat dieđut maid sii buktet, vaikko sáhttet maid gávdnot siskkáldas variašuvnnat, maid ferte vuhtii váldit. Erohusat ja variašuvnnat eai dárbbáš mearkkašit ahte leat vuostálasvuodát dieđuid gaskkas, baicce galggašii erohusaid oaidnit lassidiehtun, mat leat oassin ollislašvuoda čilgemis.

Informánttaid ahki maid dagaha ahte mon dutkin ferten vuhtii váldit sin eallima dainna lágiin ahte sii besset muhtun muddui stivret man guhká bargat, ja mo sii háliidit dahkat. Lea vierru ahte go vuolgá olbmuid guossái, de galgá sihke gáfestallat ja boradit, danin in sáhttán mon goassege jáhkkit ahte munnje lea dušše boahit, jearrat dan maid áiggun ja vuolgit fas. Ledje ollu ságat mat galge čielggaduvvot ovdal go sii de viimmat jerre mus “na maid dat don jur áigot?”.

Lea lossat sihke jearahallat ja jearahallojuvvot. Earenomážit tearbmalisttu lea ángir informánttaide, ja mon duhten go informánttain leaimme nagodan nuppiin listtuin bargat, juobe Eira dahje Collindera listtuin. Álggus soabadin informánttain ahte finan nuppádis jus ean geargga visot sániid dahkat. Informánta 1, 2 ja 3 luhtte mannen ge guovtte háve. Mon vásihin goit ge ahte nuppát jearahallan lei hui ollu geardduheapmi dan vuosttas jearahallamis, eaige boah tán nu ollu ođđa dieđut. Bessen goit jearrat dán golbma informánttás goappaš tearbmalisttu. Informánta 4 ja 5 luhtte mon lean dušše mannan aktii. Sudnuin mon gehččen govvagirjji ja dahken Collindera listtu, mii lea lagabut sudno suopmana. Dan sadjái go nuppádis mannat sudno luhtte ja jearrat Eira listtu, mon välljejin moadde tearpma mat mu mielas leat mihtilmasat Guovdageainnu suopmanii ja maid informánta 1,2 ja 3 eai lean dovdan, iskan dihte leat go dát sudnuide oahppasat.

Go definišuvnnaiguin bargá de ferte dulkot informánttaid dieđuid konteavsttas. Ovdamearkan sáhttá atnit go sihten informántta geahččalit sániiguin čilget tearpma, ja jus lei govva mii vástidii terbmii govvagirjjis sihten su čájehit dan. Čájehuvvui ahte informánttaide lei álkkit čájehit govvas makkár doaba lea oaidnit go čilget dan sániiguin. Lei maddái dábálaš ahte jus ii gávdnon jur juste dakkár refereanta mii sin mielas vástida doahpagii, de sii lohke ovdamearkka dihte “dakkár muhto seavdnjadeappo”. Muđui sii čujuhedje oassái bohcco gorudis ja lohke ovdamearkka dihte “dakkár guolga dego dáigo, muhto miehtá goruda”. Muhtimin sii maid jorgaledje ruohtagillii “grå” ja “ljusbrun”. Dát čájeha man dárkilat ahte lea váttis čilget sihke guolgga ja ivnniid čilget iežá sániiguin ja mielddisbuktá munnje dutkin ollu dulkonbarggu tearpmaid analysas.

Go sii eai leat sániiguin máhttán defineret tearpma, muhto referentii čujuhan, de ferte geahččalit dan gova geahččat ja atnit dan vuodđun go definišuvnna formulere. Dán dahkamis

ferte maiddái atnit mielas ahte govva sáhtta “gielistit”, das go boazu ii leat jur seammalágán oaidnit govas dego duohtavuodas ja omd. sáhttet áššit dego guolgga kvalitehta váttis govas oaidnit. Ivnnit maid sáhttet neaktit iežaládje govas ja soaitá nu ahte olmmoš iežaládje bagadallá guolgga govas go duohta dilis livččii dahkan dan. Govaid kvalitehta lea maiddái iešguđetlágán ja earet iežá čuovga ja dálki sáhttet váikkuhit dainna lágiin ahte guolggat nektet iežaládje govain. Govva goitge lea buoremus čoavddus dan dáfus ahte lea álki daid fievrredit informánttaid lusa, ja seastit sin bagadusaid ja čilgehusaid dain iešguđetge guolggain. Govaiguin lea maid vejolaš buohtastahttit informánttaid čilgehusaid ja oaidnit makkár erohusat leat, juoga mii livččii váddásit čadahit duohtadilis.

4.2.1 Ruovttuguovllus dutkat

Mon dutkkan siskkáldas perpsektiivvain dan dihte go lean sápmelaš gii dutkan Sámi servodaga ja go lean sámegeilat gii dutkkan sámegeiela. Mon lean maid boazosápmelaš ja lean bajásšaddan lagasvuodain bohccuide, danin ipmirdan buori muddui boazosápmelačča vuodđoarvvuid ja boazodoalu fágagiela. Lean gullelaš dutkanguvlui, Unna tjerutjii ja muhtin sogaide dáppe. Dutkanguovllus olbmot dovdet mu ja mus lea diehttelas sadji Sámi servodagas dáppe.

Dakkár guovlluin gos árbevirolaš máhttu ain gaskkustuvvo sámegeillii livččii hirbmat eahpelunddolaš iežá giela geavahit jearahallamiin. Danin mu mielas lea sámegeiela vuodđoeaktun mu dutkamii ja livččii vaikko veadjemeahtun vierisgillii mu dutkamuša čadahit. Gulahallan informántta ja dutki gaskkas maiddái geahpiduvvo jus soai hupmaba seamma giela, lea álkit informánttii ságastit ja dutkáid dulkot dan maid son dadjá ja garvit boasttu ipmárdusaid.⁸

Go mu eatnigiella lea sihke gáidumsuopman ja gárasavvonsuopman, de maiddái dát geahpida gulahallama informánttaiguin. Dovddan bures guovllu suopmaniid ja dainna lágiin lea álki munnje juohkit sihke informánttaid ja guovlluid suopmaniid jelgii. Dákkár buohtastahtti dutkamušas, gos mánga suopmana gieđahallojuvvojit measta gáibida ahte dat gii čadaha dutkamuša ipmirda goappaš suopmaniid.

Mus lea maiddái boazosámi duogáš ja lean ollu čuvodan iežan isá-váinni, mánná rájis, ja sus oahppan earet iežá mo bohcco bagadallat. Dát mearkkaša ahte mus lea alddán maid

8 Idealalaččat galggašii buot árbedieđu dokumentašuvdna dahkkot dan gillii mii hubmojuvvo servvodagas ja dát guoská maiddái Sámi servvodahkii. Jus árbediehtu vierisgillii dutkojuvvo, de lea bahá ahte ollu diehtu mii lea sániin, dadjanvugiin ja nyanssain jávka. Nordin-Jonsson artihkkalis etihkkalaš jearaldagain mat gusket Sámi árbedieđu čohkkemis ságastallojuvvo giella dehálaš doaimma birra eambo. (2011:113-15)

boazdoallomáhttu, vaikko ii vel nu dárkil ja čieŋal go mu informánttaid, de in leat goit jur oahppatmeahtun olmmoš. Maiddái dát lea juoga mii geahpida ságastallama mu ja iežá boazosámiid gaskkas, go mii muhtun muddui juogadit máilmmioainnu ja árvvuid mat leat oktasaččat boazosámi kultuvrras. Ferten goit ge muittus atnit dát maid sáhhtá mielddusbuktit ahte informánttat soitet diehttelassan atnit áššiid maid mon in dovdda ja soaitá maid nu ahte muhtin áššit leat mu mielas diehttelasat, mat eai soaitte iežá joavkkuide diehttelas dieđut ja danin vajálduhtán čilget ja jearrat daid.

Nugo maiddái ovdal lean namuhan de juoga mii sáhhtá leat ovddamunnin munnje go dutkan iežan ruovttoguovllu lea informánttaid välljen. Šaddá álkit munnje dan go diedán gean sáhtášin jearrat informántan, ja jus mus ii livčče alldán dat máhttu leamaš de livččen dárbbášan veahki soapmásis geas lea dat. Muhtin informánttaide mus leat sohkaoktavuođat. Dán dili lea váttis garvit go juo lean välljen iežan ruovttoguovllu dutkat ja jus dan dagašin de šattašin guođit muhtin joavkkuid dutkamis, mii fas sáhtášii leat vahágin iežan dutkanbohtosiidda. Muhto ii dárbbáš leat heittot ahte mus leat dákkár oktavuođat olbmuide ja Nordin muitala ahte su soga gullevažvuohta iežas dutkanguvlui lea dahkan sihke álkiibun ja váddáseabbon leat dutkin. Muhtin olbmuid lusa son beasai dušše dan dihte go son lei son, ja olbmot dovde su máttuid ja soga. Iežát fas biehttaledje seamma siva geažil iežas jearahallame (2002:35), muhto dan in leat mon vásihan. Jáhkán ahte go informánttat dihtet gii mon lean, ahte lean sámegiela ja boazosápmi, de sii miellaseappot servet jearahallamiidda.

4.2.2 Etihkka

Buot mu informánttat leat ieža beassan välljet servet go sii dutkamuššii maŋŋil go mon lean čilgen sidjiide maid mon barggan ja manin. Sii leat vel buohkat beassan välljet háliidit go sii anonymat dahje oaččun go almmuhit geat sii leat. Juohkehaš lea addán lobi almmuhit sin namaid dán čállosa oktavuođas, ja muhtimat sis vel leat sihtan mu dan dahkat. Go árbevirolaš máhtuin bargá lea dehálaš loktet daid olbmuid geain lea dat máhttu, jur dan dihte go lea máhttu mii giedahallojuvvo ja danin galgá albmaládje refererejuvvot gos dat vižžojuvvo. Háliidan dán oktavuođas deattuhit ahte buot mu vuoddomateriála lea mu dutkanguovllu čearuid ja siiddaid oktasaš diehtu ja máhttu, mainna leat gulahallan go leat bargan ovttas iežáiguin iežaset veagain, siiddain ja čearuin. Mu informánttain lea ain áimmuin dát oktasaš diehtu ja máhttu ja lea munnje gudni go sii leat háliidan juogadit dan muinna.

Vuodđomateriála háhkan, ja gulahallan informánttaguin lea leamaš positiivalaš vásáhus go informánttat leat atnán dehálažžan ja leat lohkan iežaset giitevažžan go čálán ja dokumenteren boazodoallomáhtu. Sis, nugo mus ge, lea hállu ahte dát máhttu galggašii seailut ja viidánit fas iežáide ja earenomážit nuorat buolvvaide dán guovllus. Iežan informánttaid haga ii livčče oba vejolaš ge ovdánbuktit mu dutkanbohtosiid, ja danin sáhtta dán dutkamuša mu ja mu informánttaid oktasaš buvttagin. Dát čálus fievrrida boazodoallomáhtu árbevirolaš hámis akademálaš dutkama hápmái.

4.3 Terminologalaš lahkoneapmi sámegiela bohcco-guolgatearpmaide

Go mu dutkanfáddá nu čielgasit gullá boazodoallogillii ja go das lea sierra terminologiija, de lea dárbu ovdánbuktit teorehtalaš lahkoneami dáid čilget. Dán kapihttalis čilgen teoriija ja metodaiddat mat leat vuolggasadjin dutkančuolmma suokkardallamii, nammalassii terminologiija teoriija, mii čatnasa fágagillii ja dan guovddáš metodaiddat ja doahpagat.

4.3.1 Terminologiija

Terminologiijii gullet vassis doaimmaid, fágaid dahje diehtagiid sánit ja dajaldagat (snl.no). *Terminologiija*-doaba definierjuvvo mángga ládje. Sager čilge *terminologiija* leat dat doaimmat mat gullet tearpmaid, dahje spesialiserejuvvon giellasurggiid leksikála ovttadagaid iskamii ja čohkkemii, čilgemii, giedahallamii ja ovdánbuktimii, ovttá dahje mángga gielas. (1990:2) *Terminologiijan* gohčoduvvo maiddá sátnecoakkáldat mii gullá fágagillii ja go definere *terminologiija* lingvisttalaš eavttuid mielde, de sáhtta dadjat ahte dat lea: dat earenoamáš sátnehivvodat, mii gullá dihto fágasuorgái ja dat lea leksikála dásis gielalaš ášši dánin go dat dahká vejolažžan gulahallat fágasuorggi doahpágiiguin (Eira et. al. 2010:6 [Laurén et al. 1997:47]). *Terminologiija*- doahpágiin oavvilduvvo nappo sihke dihto fágagiela sierra sátnecoakkáldagat ja dat vuogit maiguin sáhtta analyseret fágagielaide gullevaš tearpmaid. Earuhandihte dán guokte doahpaga de dán oktavuodas geavahuvvo *terminologiijadieđa* dalle go čilgen fágagielaid analysa ja dasa gustovaš teoriijaid ja metodaiddat.

Terminologijadieđa lea fágaidrasttildeaddji diehtosuorgi dan dihte go dájvja geavaha teoriijaid iežá diehtosurggiin ovdamearkka dihte filosofijjas, kultuvrralaš- ja kognitiiva lingvistihkkas ja semantihkkas. Dát leat váikkuhan terminologijadiehtaga ovdáneapmái ja terminologija dovdiin iešguđet ge lágán duogáš dego gielladutkit ja fágaolbmot. (Eira 2013; Sager 1994) Terminologijadiehtaga teoriijat doibmet iešguđetlágán dutkamiin metodalaš ja teorehtalaš vuolggasadjin (Eira 2013:7 [Laurén et al. 1997:32]). Terminologijadiehtaga ulbmil lea nugo namuhuvvon sihke iskat ja systematiseret fágagiela tearpmaid ja nuppe geažis gis ráhkadit ođđa tearpmaid dađi mielde go lea dárbu daidda. (Eira 2013; Sager 1994) Ođđa fágasurggiide nugo teknologijja, luonddudieđa ja nu ain dárbbáša ráhkadit ođđa tearpmaid (Eira 2013:5), ja nu maiddái sámegeielas lea dárbu ođđa tearpmaide. Sámegeielat terminologijja bargu lea guovttesuorat dan dihte go dat giedahallá sihke ođđa ráhkaduvvon tearpmaid ja tearpmaid mat leat sámi árbevirolaš vuodđoealáhusaid fágagielas. (Eira 2012:30) Dát bargu giedahallá doahpágiid mat gullet vuodđoealáhusa (boazodoalu) fágagillii, mat eai leat ođđa ráhkaduvvon tearpmat, muhto tearpmat mat gullet “boares ealáhussii”.

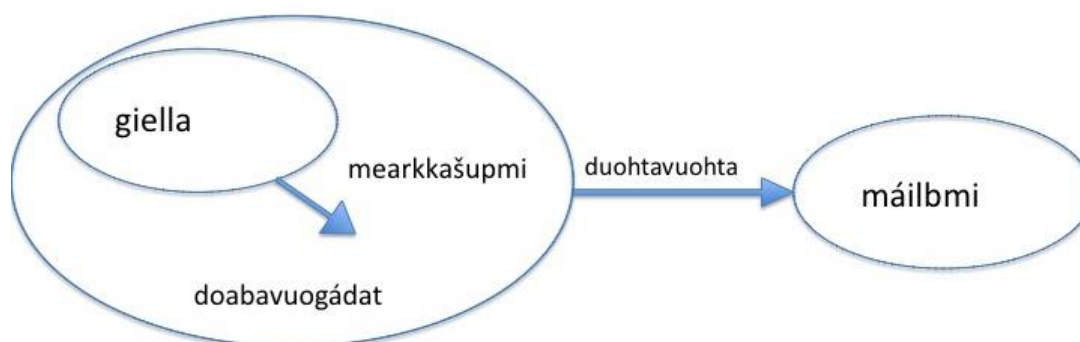
Terminologijadiehtagis lea ovdánahttan metodaidda, tekniikkaid ja reaidduid mat sáhttet veahkehit barggu ásahit oktasaš doabageavaheami fágaterminologijjas. Gávnojit riikkaidgaskasaš standardiserejuvvon prinsihppat ja metodaidda mo bargat terminologijain (Suonuuti 2004:12). Vuodđometoda lea struktureret doahpágiid, iskan dihte daid relašuvnnaid ja erohusaid ja daid bokte defineret doahpágiidda gullelaš tearpmaid. (Eira 2012; Suonuuti 2004; Sager 1990) Ovdal go čilgen terminologijadiehtaga vuodđometoda čilgen doahpaga ja mo iešguđet fágat geavahit doahpaga vuolggasadjin das mo ipmirdit giela ja duohtavuodá gaskavuodá.

4.3.2 Doahpaga bokte čilget máilmmi

Doaba lea olbmo jierpmi ja ipmárdusa ásahus ovttá refereanttas (Magga, 2004:1-2; Eira 2013:13) Refereanta lea duohtadili albmanepmi dahje diŋga ovdamearkka dihte juoga konkrehta dego *muorra*, *diŋggat* ja *materiála* dahje juoga abstrákta, dego *servvodat* ja *dearvvašvuohhta*. (Suonuuti 2004:14) Sáhttet leat vaikko man ollu refereanttat máilmmis, muhto go mii daid govahallat iežamet mielas de dahkat dan doahpágiin. Doaba dat guoskkaha sáni kognitiiva beali, go olmmoš govvida doahpaga jurdagiiguin ja dainna lágiin de navdá dasa maid heivet namahusa bidjat. (Eira 2012) Sániid kognitiiva beali sáhtta guorahallat kognitiiva lingvistihkka diehtosurggiin. Dán suorggi vuodđojurddašeapmi lea ahte “giela ii leat vejolaš guorahallat abstrákta ja autonomalaš vuogádahkan” (Valtonen 2005). Ferdinand Saussure (1857-

1913) ásahii doahpagiid *langue* ja *parole* (Eira 1; Valtonen 2005), ja son oaivvildii ahte *language* lea giela ábstrákta oassi dahje mentála giellavuogádat ja *parole* gis lea ovttaskas olbmo hupman, giella. *Language* ja *parole* ii sáhte sirret nubbi nuppis ja dat mearkkaša ahte go giela hámi guorahallá de guorahallá maiddái dan sisdoalu ja mearkkašupmevuogádaga (Valtonen 2005). Iežá sániiguin ii sáhte giela ja jurdagiid sirret nubbi nuppis, olbmot ipmirdit máilmmi miellagovaiguin (Ibid.), mat leat mentála dásis ja maid vuodđu lea doaba (Eira 2013:5). Doahpaga gilkor, tearbma, lea gaskaoapmi mainna ovdánbuktit juogo čálalaččat dahje njálmálaččat dan maid jurddašit. (Ibid.) Dáid tearpmad, bokte mii gulahallat nubbi nuppiiguin ja giela deháleamos doaibma lea gulahallangaskaoapmin.

Giella, kognitiiva semantihka mielde, lea oassi olbmo kognitiiva struktuvrras, ii ge juoga mii lea iehčanas, ja mii oaidnit duohta máilmmi doabastruktuvrraid bokte. Gielain mii ovdánbuktit doabastruktuvrraid. (Gärdenfors 1995:2) Dákkár govvosiin, govus 5, sáhtta čilget mo giella speadjalastá min ipmárdusa das mii duohtavuoha lea:

Govus 5: Kognitiivva semantihkka lahttut (heivehuvvon sámegeilli Gärdenfors 1995 mielde)

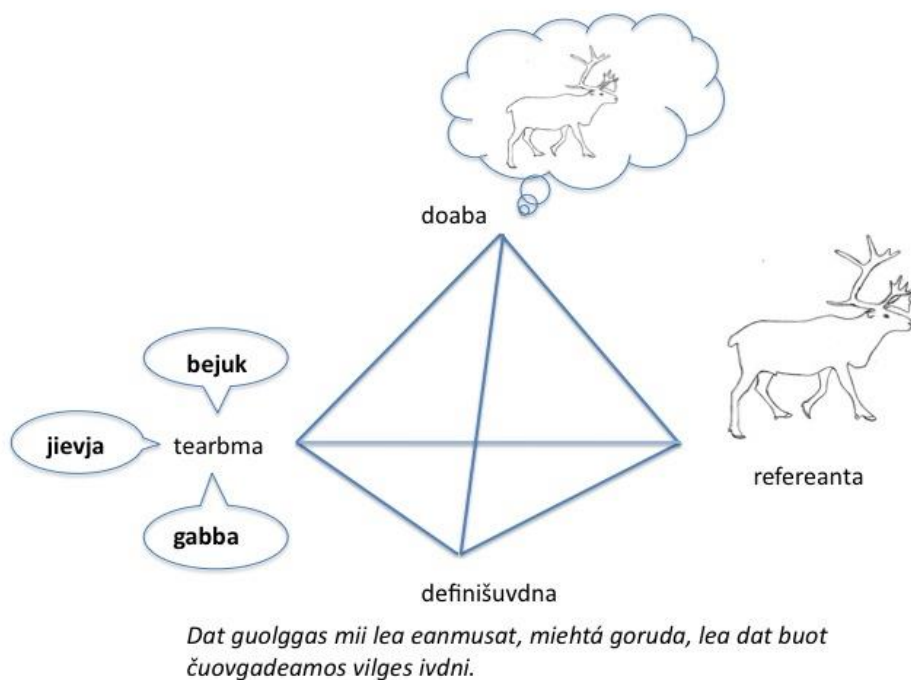
Palmer (1996) lasiha kognitiiva lingvistihkka dutkansuorgái kultuvrralaš perspektiivva ja oaivvilda ahte giella bohtá olbmuid miellagovain ja miellagovat leat kultuvrii čadnon. Máilbmi ipmirduvvo iešguđet ge ládje iešguđet ge kultuvrrain ja gielain mii ovdánbuktit mo mii ipmirdit máilmmi. Go ipmirdit masa iešguđet kultuvrrat bidjet namaid, de ipmirdit maiddái mo olbmot oidnet máilmmi (Eira 2013:4).

Juohke gielas leat mentála modeallat mat ovddastit olbmo ipmárdusa máilmmis ja mo dan objeavttat ja fenomenat gullet oktii ja kategoriserejuvvojit. Mentála modeallat leat jurdaga muittut ja huksehusat das mo áššit gullet oktii (Eira 2012:32) ja dat stivrejit giela geavaheami go dat leat maiddái kultuvrralaš modeallat maidda máilmmioaidnu (árvvut) leat čadnon (Palmer 1996:55-56).

Doahpamis lea guovddáš doaimma terminologijadiehtamis ja dutkit oavvildit ahte doaba lea buot terminologalaš barggaid vuoddu. (Eira 2013:14). Terminologijadiehtaga *sisdoallu* lea doahpaga, refereantta, tearpma ja definišuvnna gaskavuodat. (Suonuuti 2004; Eira 2013; Sager 1994)

4.3.3 Refereantta, doahpaga, definišuvnna ja tearpma gaskavuodta

Doahpaga, refereantta, tearpma ja definišuvnna gaskavuoda sáhtta govvidit semiohtalaš golmmačiegaiin (govus 6):

Govus 6. Semiohtalaš golmmačiegat, heivehuvvon Suonuuti (2004:15) vuodul.

Terminologijadiehtamis oidnojuvvo doaba máhttoovttodahkan man vuoddu lea earenomáš kombinašuvda dovdomearkkain. (Difi, 2012 [NS-ISO 1087]). Tearbma lea doahpaga namahus, gilkor, dahje gielalaš symbola ([Wuster] Eira 2013:16; Magga 2004:1; Suonuuti 2004:14). Tearbma sáhtta leat dušše okta sátni ‘boazu’, goallossátni ‘boazosápmi’ dahje sátnelihttu ‘ealu birástit’ (Suonuuti 2004:30). Gielalaččat ii leat mihkkege earuid tearpma ja dábálaš sáni gaskkas, tearbma sáhtta gullat man nu sátneluohkkái, vaikko tearbmalisttuin leat dábálaččat badjel 90% substantiivvalaš tearpmat. (Eira 2013:17; Magga 2004:2)

Definišuvdna lea čálálaš dahje njálmmálaš čilgehus doahpamis. Go definišuvnna galgá ráhkadit, de geavahuvvojit nu gohčoduvvon earuheaddji dovdomearkkat dan dahkamis.

Doahpaga *dovdomearkkat* leat seamma go refereantta iešvuodat. Dábálaččat leat juohke doahpagis hui ollu dovdomearkkat ja stuora oassi dain eai leat earenomážat jur juste dan doahpagii, nugo mahkaš *stuoŕis*, *garas* dahje *ruoná*. Dat leat dovdomearkkat mat heivejit olu doahpágiida, iige ráddje man ge ládje doahpaga iežá doahpágiin, nugo earuheaddji dovdomearkkat dahket. Dat leat earenomážat juste dan vassis doahpagii, ja čuldet doahpaga iežá doahpágiin. (Suonuuti 2004:14-15) Definišuvdna galgá leat oanehaš ja sisttisoallat dušše dan informašuvnna maid olmmoš dárbbáša vai doahpaga sajusta rivttes sadjái doabavuogádagas. (Suonuuti, 2004:23)

Sisdoallodefinišuvdna (intensionell definition) čilge doahpágiid dovdomearkkaid ja sisdoalu ja ráddje doahpaga iežá doahpágiin omd.:

bohcco guolga: ivdni mii bohccos lea dahje dat ivdni manin bohcco guolgá neaktá

Viidodatdefinišuvdna (extensionell definition) gis bidjá referenhtaid maŋŋálaga omd.:

bohcco guolga: gabba, jievja, čuoivvat, ránat, vielgat, muzet.

Movt sáni dahje tearpma sáhtá ovdanbuktit, vuolgá das makkár lahkonanvuogi geavaha. Terminologijias lea doaba mii strukturere tearpma, (gč. tabealla 2) ja ahte okta tearbma vástida ovttá doahpagii (Eira 1). Dat mearkkaša ahte okta definišuvdna čilge ovttá tearpma, ovttá tearpmas eai sáhte leat máŋga definišuvnna, nugo ovdamearkka dihte *leksikografijias*, mii lea gielaid sátneráju govvideapmi ja dan ovdánbuktin sátnegirjiin (Sammalahti 2007:83). Leksikografijias gis leat ovttá sánis sierra definišuvnnat, (gč. tabealla 2)

Sátni

Tearbma

guobir

- 1: bohcco dahje sarvva gazza
- 2: bohcco bealljemearkka sátni

guobir 1: bohcco dahje sarvva gazza

guobir 2: bohcco bealljemearkka sátni mii lea bealljegeažis ja lea oaidnit dego golmmačiegat dahje állu V-bustávva

Tabealla 2 čájeha mo leksikografija ja terminologija strukturerejit sániid ja tearpmaid.

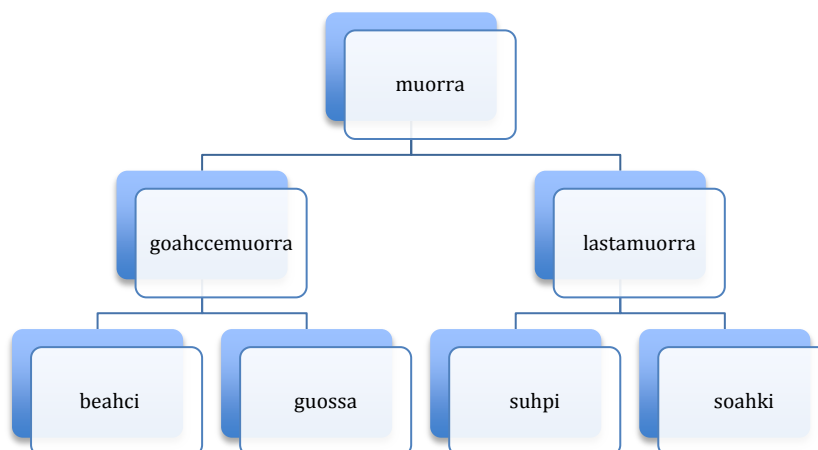
Terminologijias synonymiija, homonymiija ja ekvivalencea eai čilge semanttalaš relašuvnnaid dahje doabarelašuvnnaid, muhto baicce tearpma ja doahpaga gaskavuoda.

(Nuopponen 1994:77) Go ovtta tearpmas leat máŋga mearkkašumi mat eai guoska nubbi nubbái man ge ládje, de gohčoduvvo *homonymiijan*. (Nuopponen 1994:77) Terminologiija ideála livččii *monosemiija*, mii mearkkaša ahte okta tearbma ovtta dušše ovtta doahpaga. (Eira 1) Go terminologijas hubmojuvvo *synonymiija* birra de oaivvilduvvo ahte ovtta doahpaxis leat máŋga tearpma, ii ge dego semantihkkas ahte guovtti sánis lea seamma mearkkašupmi. Go ovtta doahpaxis leat iešguđetge tearpmat iešguđet gielain de gohčoduvvo *ekvivalenceansan*. (Nuopponen 1994:77-78)

4.3.4 Doabavuogádagat

Oktonaš doaba ii leat iehčanas, muhto ovttas iežá doahpágiiguin dat lea oassin doabavuogádagas. (Suonuuti 2004:16) Doahpágiid systematiseren ja daid doabavuogádagat leat dehálaččat. Eira čilge ahte “doabavuogádagat dahje –ortnegat leat dego kárttat mat čájehit mas “máilbmi” lea ráhkaduvvon ja movt dat heivejit oktii” (2012:36-37). Definišuvnnat dat leat veahkkin ráddjeme doahpaga iežá lagáš doahpágiin ja dan bokte sáhtta čájehit gokko doahpaga sadji lea doabavuogádagas. (Ibid.) Goitge ii leat álo buorre bidjat rájiid doahpágiid ja kategoriijaid gaskkas, ja Eira namuha Temmerman [2000] gii deattuha ahte fertet dohkkehit ahte doahpagat sáhttet leat veahá eahpečielgasat ja rájeheamit, nappo ahte eat mii sáhte ipmirdit doahpágiid doarvái dárkilit juohke dilis, mii lea ge lunddolaš giela iešvuohta. Ja nu ii sáhte vuordit hui čielga rájiid.” (Eira 2012:39)

Sáhttet leat máŋggalágan doabavuogádagat. Generalaš doabavuogádat lea vuogádat mas leat badjedoahtat mat gis juohkásit vuolledoahpágiidda, hierárkkalaš systemas. Dákkár vuogádagas leat logalaš relašuvnnat (Nuopponen 1994:70-61; Gaup Eira 2012:37). Suonuuti (2004:16) geavaha muora ovdamearkan (govus 7):

Govus 7: generalaš doabavuogádat

Leksikála semantihkkas dákkár gaskavuodát gohčoduvvojit hyponymalaš gaskavuohtan (Saijets 2005:22-23).

Go doabarelašuvnnat leat partitiiva, dahje ahte das leat ontologalaš relašuvnnat, de oidnojuvvo doaba ollislašvuohtan ja doahpaga vuollekategoriijat čujuhit dan sierra osiide, ovdamearkka dihte *muorra*: *oavssit*, *mátta*, *ruohttasat* (Suonuuti 2004:17; Gaup Eira 2012:37; Nuopponen 1994:70-71). Seammalágáš ášši čilge Saijets semantihkka vuodul *meronyman*, mas čájehuvvojit leksema ja dan osiid gaskavuodát hierarkiijan (2005:32).

Nuopponen gohčoda *makrodoabavuogádahkan* olles fágagiela doahpagaidd, vaikko eai leat relašuvnnat doahpagaidd gaskkas. Makrodoabavuogádaga siste gávdnat mánja mikrodoabavuogádaga. (1994:51) Dán mielde sáhtá dadjat ahte boazodoalu fágagiela makrodoagavuogádahkii gullet visot boazodollui guoski terminologiiijat nugo ovdamearkka dihte muohtasánit (Eira, 2012), bohcco bagadallamii gullevaš sánit (Eira, 1984), guođoheami birra sánit ja nu ain. *Mikrodoabavuogádat* gis sisttisoallá dušše ovttá vai moadde doabarelašuvnna. (Nuopponen, 1994:51) ovdamearkka dihte boazodoalu fágagiela bohcco guolgaterminologiiija.

Namuhan vel ahte leksikála semantihkka teoriijain leat maid vuogit iskat ja čuoldit tearpmaid, dahje leksemaid relašuvnnat. Doppe maid ráhkaduvvojit dákkáraš hierarkiiijat mat vástidit terminologiiija diehtaga doabavuogádaiade. Semantihkka teoriijat leat sáni sisdoalu ja mearkkašumi birra ja leat ollu ovttalágánvuodát terminologiiija diehtagiin. Nugo namuhuvvon ovdal lea stuorámuš erohus terminologiiija ja semantihkka gaskkas, ahte terminologiiijas lea doaba vuolggasadjin analysii, ja semantihkkas gis sátni (dahje tearbma) mii lea vuolggasadji. Semantihkka teoriijat gullet obalaš giela dutkamii, muhto terminologiiija giedahallá fágagielaide. (Nuopponen 1994:44) Erohusaid dán guovtti lahkovanvuogis čájehan tabeallain dás vuolábealde, (tabealla 3)

Leksikála semantihkka:	Terminologija:
<ul style="list-style-type: none"> • sániid mearkkašupmi • giella obalaččat • gielladieđa • gielladieđalaš dutkansuorgi 	<ul style="list-style-type: none"> • ráddjejuvvon fága/fáttá tearbmagihpuid guorahallan • doahpagiid analyseren ja systematiseren • fágaolbmot ja lingvisttat • tearbmahutkan • fágaidrasttideaddji

Tabealla 3: Muhtun vudolaš erohusaid semantihkka ja terminologija gaskkas

Terminologija ja semantihkka teoriijaid leat maid ovttalágánvuodat, erohus lea muhtun muddui tearpmaid dáfus. Terminologijadiehtaga tearpmaid vásttagiid semantihkka teoriijain sáhtta govvidit dákkár tabeallain, tabealla 4:

Terminologija	Semantihkka teoriija
Tearbma	Leksema
Doaba	mearkkašupmi, doaba, jurdda
Refereanta	Refereanta
generalaš doabavuogádat	Taksonomija
partitiiva doabavuogádat	Meronomija

Tabealla 4 čájeha terminologija tearpmaid ja daid synonymaid, dahje vásttagiid semantihkka teoriijain. Heivehuvvon Anti vuodul (2003:15-16).

Sámi fágagiela leat dutkan earet iežá Mika Saijets (2005) terminologalaš ja semantihkalaš teoriijaiguin, boazonamahusaid guorahaladettiin, Suomabealde. Trond Are Antigis lea čilgen Deanuleagi joddobuodđobivddu ja dasa gullelaš leksemaid ja daid relašuvnnaid (2003) semantihkka teoriijaiguin.

5. MO BOAZOSÁMIT ČILGEJIT GUOLGGA

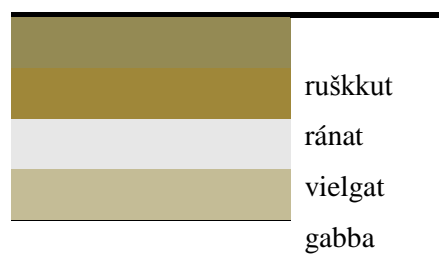
Dán kapihttalis ovdánbuktojuvvo Gáiduma ja Vájssa guolgaterminologijja. Vuosttas oasis čilgejuvvojit Báste čearu, Unna tjerutja ja Vájssá guolgadoahpagat, daid sisdoallu ja daid gaskavuodát, informánttaid dieđuid vuodul. Dan maŋjel gis čilgejuvvo Girjása guolgaterminologijja álgogeahčen 1900-logu, Collindera sátnelisttu vuodul, ja dát listtu maiddái buohtastahattojuvvo daid dieđuiguin maid boazosámit leat buktán. Dasto mitalan Gáidumguovllu ja Vájssá terminologijjaid erohusaid birra, ja buvttán ovdamearkka das go okta tearbma čadnojuvvo iešguđet doahpágiidda dáin suopmaniin. Čilgen maiddái mo boazosámit gulahallet gaskaneaset vaikko leat erohusat iešguđet suopmaniid guolgaterminologijjas. Maŋemus oasis dán kapihttalis čilgejuvvojit makkár iežá dimenšuvnnat leat guolgadoahpágiid duohken, go dat diehtu makkár guolga lea oaidnit.

Bohcco guolgadoahpagat leat boazosámiid miellagovat das makkár boazu lea oaidnit, guolgga dáfus. Bohcco guolgga čilgemii lean moadde faktora identifiseren, maid vuodul sáhtta čilget makkárat dat guolgadoahpagat leat oaidnit. Dát faktorat leat guolgga *ivdni*, *lokaliseren* ja *hápmi*. Boazoságaid oktavuodas eai ságas bohcco guolgga *ivnni* birra, muhto baicce dan *guolgga* birra. Doaba *ivdni* nu ii leat boazodoallofágagiela doaba, muhto baicca teknikkalaš doaba mainna sáhtta ovdánbuktit guolgga *ivnni*, go doahpágiid sisdoalu suokkardallamis lea dárbbášlaš máhttit čilget makkár *ivdni* guolggas lea. Doahpágiid sisdoalu suokkardallamis, dahje *doabaanalysis*, lea dehálaš earuhit árbevirolaš guolgaterminologijja tearpmaid ja muđui sámegeiela *ivdnesániid* maid gaskkas lea *homonymalaš* oktavuohhta, mii mearkkaša ahte tearpmat leat čadnon iešguđet doahpágiidda, dahje ahte seamma sániin lea iešguđet ge sisdoallu (Nuopponen 1994:77). Ovdamerkka dihte, sátnegirjji ‘vielgat’ (govus 8) ii čujut seamma *ivdnái* dego bohcco guolgaterminologijja ‘vielgat’ *ivdnái* (govus 9). *Ivdni vielgat* jorgaluvvo ruotagillii “vit” (Svonni 2013:212), muhto guolgadoaba *vielgat* gis gullá čuvges guolggaide, ja sáhtášii čilget sullii “čuvges ruškat”.

	ruškat
	ránis
	vielgat

Govus 8: Ovdamearkkat ivnniid sátnegirječilgehusain

Go hubmojuvvo guolgga *ivnni* birra dán čálloš, de geavahuvvojit dábálaš giela ivdnesánit čilgendihte guolgadoahpaga sisdoalu.

Govus 9: Illustrašuvdna guolgaterminologijja ivnniid čilgehus

Iežá diehtu maid lean gávnahan lea ahte juohke guolga doaba, mii čujuha bohcco ivdnái, maiddái sisttisoallá guolgga *lokaliserema*, nappo gokko gorudis guolga lea. Go guolga lea miehtá goruda, de lea váldoguolgga birra sáhka. Liigeguolga gis lea dihto sajis bohcco gorudis (Eira 1984:16-17). Guolgga *hámiin* oaivvilduvvo guolgga kvalitehta nugo ovdamearkka dihte jus doaba muitala ahte guolga lea iežálágán go muđui gorudis. Bohccos sáhtta earet iežá leat suohkadit guolga dahje guolgadiehpit báikkuid. *Hápmi* maiddái čujuha dasa ahte okta guolga sáhtta leat guovtti ivnnis, go guolgagierragis lea iežá ivdni go muđui guolggas. Guolgga hápmi sáhtta maiddái čujuhit dasa makkár guolga obalaččat lea oaidnit, ovdamearkka dihte *njavgat*, mii čilgejuvvo: "njavgat" glatt (om hár og hárslag)" (Nielsen, K. III:66).

Earet guolgga *ivdni*, *lokaliseren* ja *hápmi*, de guolgadoahpagat maid sáhttet muitalit bohcco *agi* birra, dan dihte go muhtin doaba geavahuvvo dušše dihto agát bohcco birra, nugo *muovjamiessi* mii mearkkaša ahte ahte miessi lea vuosttas háve guolgga molsume (Eira 1984:97). Dáinna lágiin lea *muovja* doaba čadnojuvvon juste miessái ii ge geavahuvvo iežá agát bohccuid birra. Guolgadoahpagat sáhttet maid sisttisoallát dieđuid bohcco borgadeami birra, nappo bohcco guolgga jahkesyklusa birra. Dáid doahpágiid geavahus čujuha dihto áigái jagis, ovdamearkka dihte *šnilži* mii muitala ahte guolga lea áibbas oanehaš go boazu lea borgádan, ja dakkár guolga bohccos lea geasset, dábálaččat suoidnemánus (Eira 1994:86;1984:116; inf 1).⁹

Namuhuvvon eavttuid vuodul áiggun analyseret guolgadoahpágiid sisdoalu ja čuoldit daid iežaset dovdomearkkaid mielde, gávdnan dihte makkár erohusat ja ovtalágánvuodát doahpágiin leat ja nu maiddái čájehit daid gaskkavuodaid, dahje relašuvnnaid iežá doahpágiidda. Seammas go doahpágiid analysere de, sáhtta maiddái systematiseret doahpágiidda gullelaš tearpmaid ja dainna lágiin oaidnit ovdamearkka dihte terminologijjas suopmanerohusaid.

⁹ Mon in leat iežan materiálas giedahallan daid tearpmaid mat gusket bohcco borgádeapmái

Doabaanalysa mearkkaša ahte doahpágiid sisdoallu čilgejuvvo, nammalassii dat diehtu doahpágiid birra mii olbmos lea mielastis, ja tearbmaanalysa gis mearkkaša ahte doahpágiid olgguldas hápmi, dahje dan gielalaš bealit čilgejuvvojit.

Go doahpaga birra lea sáhka, de merkejuvvo doaba finjubustávaiguin; *muzet/rijmek*¹⁰. Go tearbma suokkardallojuvvo de merkejuvvo dat ‘ ’ mearkkaid siskkobeallái; ‘muzet’ dahje ‘rijmek’.

5.1 Báste čearu, Unna tjerutja ja Vájssá guolgaterminologijjat

Dán oasis čilgen maid lean doabaanalysas gávnahan guolgaterminolgiija hárrái iežan dutkanguovllus. Dás namuhan sihke guolgadoahpágiid logu, sisdoalu ja geavaheami. Čilgen de moadde váldoguolga earenomážit, ovdamearkan das mo sáhtta analyseret doahpágiid, ja dát doahpagat leat *muzeha/rijmek* ja *giehpa-rijmek*, *girjjat/girjak* ja *gabba/bejuk/jievja*. Dasto čilgen liigeguolggaid, nappo girjjat liigeguolggaid oaivvis ja vilges liigeguolggaid oaivvis. De vel čilgen doahpágiid mat muitalit guolga hámi birra ja vel doaba mii muitala sihke guolga hámi ja bohcco agi birra.

Juste man ollu guolgadoahpagat gávdnojit dutkanguovllustan lea váttis dadjat. Mon lean iežan informánttaid dieđuid vuodul gávdnan goit 42 guolgadoahpaga, Báste čearus, Unna tjerutjis ja Vájssás. Ferte muittus atnit ahte go dát dutkan lea čađahuvvon moatti informántta vuodul, de sáhttet gávdnot eanet doahpagat go dat maid mon lean gávdnan dás. Doahpagat sáhttet maiddái iežaládje definerejuvvot go maid dás dahket. Goit ge, daid ovttalágánvuodaid vuodul maid lean gávdnan, sihke informánttaid dieđuin ja čálalaš gálduin, dahká ahte oazžu navduit ovdánbuktojuvvon doahpágiid oalle representatiivan dutkanguovlui. Ovttalágánvuodaid vuodul maiddái lea vejolašanalyseret guolgadoahpágiid seamma minstara mielde. Girjjálašvuodas bohtet muhtun tearpmat ovdán, maid dutkanguovllu boazosámit eai loga iežaset dovdat dahje geavahit, dat mat ledje Collindera materiálas ovdánbuktojuvvojit kap 5.2. Dáid tearpmaid sáhtta navdit dakkárin mat eai šat gávdno dutkanguovllus, muhto dása maid gáibiduvvo eambbo dutkan ovdal go sáhtta čuočuhit dan. Muđui leat maiddái tearpmat Eira (1984) materiálas maid guovllu boazosámit eai dovdda dahje geavat, ja danin daid in giedáhala analysas.

Teoriijas, doabaanalysa bokte lea vejolaš čilget doahpágiid sisdoalu, kategoriseret daid ja nu čájehit gaskavuodaid doahpágiid gaskkas, muhto praktihkalaš boazobargodilis ii sáhte

¹⁰ Das go dutkanguovllus leat ollu synonymat/ekvivalenteanttat de doaba merkejuvvo buot daid tearpmaiguin mat ovddastit dan.

standardiseret boazosámiid doabageavahusa dáinná lágiin. Ferte dán oktavuodas maid muitit ahte lunddolaš giellageavaheamis ii leat álo buorre earuhit buot doahpágiid gaskaneaset. Olbmuid miellagovaid lea váttis ipmirdit, dat gullet giela kognitiiva beliide ja danin mii eat sáhte diehtit juste mo olbmot govahallet doahpaga.

Dutkanguovllu guolgadoahpágiid ja daid gaskavuodaid sáhhtá čilget doabavuogádagain, dahje doabakárttáin (govus 10). Doabakárttás lean doahpágiid juohkan daid eavttuid vuodul mat bidjet vuodu daid geavaheapmái nammalassii: *ivdni*, *lokaliseren*, *guolgga hápmi*, ja *bohcco ahki*.

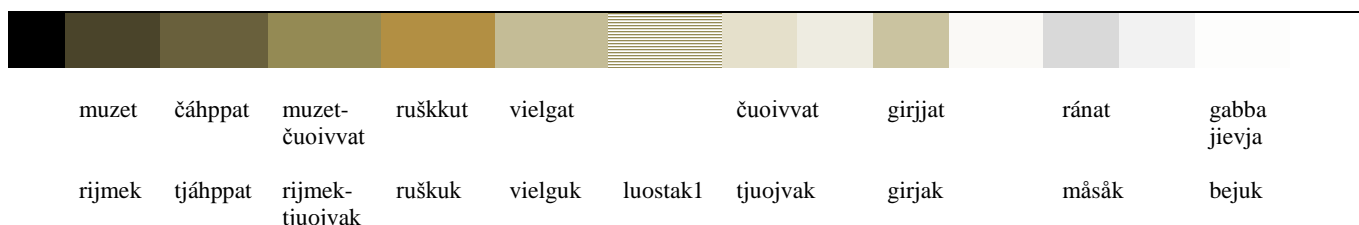
Eanaš dutkanguovllu guolgadoahpaga mitalit guolgga ivnni birra, ja dáid doahpágiid gis sáhhtá čuoldit guovtti kategorijai *lokaliserema* vuodul, nammalassii *váldoguolggaide* ja *liigeguolggaide*. Go muhtin doahpaga mitalit olles goruda ivnni birra dat leat váldoguolggat, dat doahpaga leat čuvgesrukses ivnnis doabakárttás. Váldoguolggaid ivnniid definišuvnnat bohtet ovdán kárttás, ja dát dat čilgejit mat leat doahpágiid erohusat. Váldoguolggaid ivdni earuha doahpágiid, muhto čohkke muhtun doahpágiid, maid lea seamma dovdomearkkat ja nu gullet seamma vuodđokategorijai ovdamearkka dihte *čuoivvat*. Dán doahpaga leat siskkaldas erohusat, earuheaddji dovdomearkkat (čuvges-sevdnjes), mat earuhit *čuoivvaga* vuolledoahpágiid. Dasto leat liigeguolggat, merkejuvnon alit ivnniin, mat leat dušše dihto oasis gorudis. *Ivdni* ja *lokaliseren* mearridit liigeguolgadoahpaga saji doabavuogádagas, ovdamearkka dihte ivdni "girjjit" dahje "vielgadas" leat oktasaččat muhtun doahpágiidda, muhto earuheaddji dovdomearkkat de lea *lokaliseren*: gokko gorudis dat ivdni lea. De leat doahpaga mat eai mital ovdemusat ivnni birra, muhto guolgga *hámi* birra ja maddái lea goit okta doaba mii lea čadnon sihke guolgga *hápmái* ja bohcco *ahkáí*. Dát doahpaga leat doabavuogádagas fiskkadat. Tearpmat suopmangullelašvuolta bohtá ovdán čállinvuogis, das go tearpmat mat leat gullevaččat gáidumsámegillii leat merkejuvnon julevsámegiela čállinvugiin ja gárasavvonsuopmana tearpmat gis davvisámegiela čállinvugiin. Vaikko tearpmat sáhhtá buori muddui kategoriseret suopmaniid mielde, ferte muittus atnit ahte daid geavaheami ii leat álo seamma álki govvidit, ja danin sáhhtet leat dáhpáhusat goas gárasavvonsuopmana hubmit leat sihke dovdan ja geavahan gáidumsuopmana tearpmat, ja nuppe guvlu.

Muhtun tearpmaid manjil leat nummarat; luostak 1 ja luosttat 2. Dát nummarat mitalit ahte seamma tearpmat leat homonymat, nappo dat leat čadnon sierra doahpagiidda. Vai galgá leat vejolaš earuhit dáid doahpagiid de leat daid tearpmat merkejuvvojit nummariin.

5.1.1 Váldoguolggat

Váldoguolga lea, nugo juo ovdal mitaluvvon, dat guolga mii bohccos lea eanemus ja miehtá goruda. Dehálaš erohus váldo- ja liiegeguolgga gaskkas lea ahte juohke bohccos lea váldoguolga, muhto ii soaitte liiegeguolga. Lean gávdnan goit logi doahpaga maid anán váldoguolggaid vuodđokategoriijan. Dát leat *badjedoahpagat* mat leat guolgaivnniid buot vuđoleamos ivdnejoavkkut: *muzet/rijmek*, *čáhppat/tjáhppat*, *ruškkut/rusjkuk*, *vielgat/vielguk*, *luostak 1*, *muzetčuoivvat/rijmektjuovjak*, *čuoivvat/tjuovjak*, *girjjat/girjak*, *ránat/másák*, *gabba/jievja/bejuk*.

Lean váldoguolggaid badjedoahpagiid visualiseren skálain seavdnjadeamos guolggain čuovgadeamos guolggaide (govus 11). Skálas lea *muzet/rijmek* dat seavdnjadeamos guolga ja *gabba/jievja/bejuk* gis dat čuovgadeamos guolga, iežá guolggaid gávdná de dien guovtti doahpaga gaskkas.

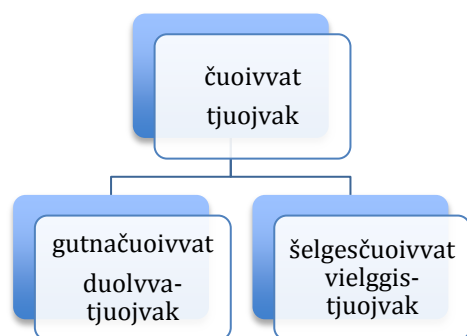

Govus 11: Skála mii govvida bohcco guolgadoahpagiid vuodđokategoriijaid. Muzet/rijmek lea dat seavdnjadeamos guolga ja gabba/jievja/bejuk dat čuovgadeamos. Ovtta doabakategoriija sisa čáhket muhtun muddui iešguđet lágán refereanttat (guolggat), omd. eai leat buot *čuoivvagat* juste seammalágánat oaidnit, muhto daid ovttalágánvuodát dagahit ahte dat gullet seamma badjedoahpagii

Badjedoaba dán oktavuodas gokčá muhtun muddui iešguđet lágán guolggaid, dahje refereanttaid. Leat oktasaš dovdomearkkat mat dahket ahte dat leat gullevaččat ovtta doabakategoriijai. Badjedoahpagiid gávdná go fuomášupmi giddejuvvo refereanttaid ovttalágánvuodaide, Palmer gohčoda dán engelasgillii “attention to similarity” go son čilge mo ivnniid kategorisere (1996:88). Ovdamearkka dihte eai leat buot *rukses* refereanttat

seammalágánat, muhtin refereanta lea *čuvgesruoksat* ja iežá fas *čáhppesruoksat*, muhto dat goit ge leat *ruoksat*– kategoriija vuolde. Ná lea maiddái guolgadoahpágiiguin.

Go fokusere kategoriijaid ovttalágánvuodaide, dahje oktasaš dovdomearkkaide, de gávdná ovdamearkka dihte badjedoahpaga *čuoivvat/tjuojvak* man Collinder definere ná: “Dát klássa variere čielggi čuovgatvuoda ektui ruškkada rájis gitta fiskkes-lágán čuvgesruškat. Dan dehaleamos dovdomearkkat leat ahte čoavjji ivdni álo lea duolvafiskkat (fiskeslágán ránis, fiskesránis dahje isabellaivdni). Gilggat leat álo čuovgadeappo go čielgi ja čoavjevuolli čuovgadeamos.”¹¹(1926:13-14) Go dán vuodđokategoriija siskkobealde iská, de oaidná ahte doppe leat iešgudetlágán *čuoivvat/tjuojvaga*, sihke čuovgadiit ja seavdnjadit guolggat, nugo Collinder maiddái čilge. Go gidde fuomášumi doahpágiid siskkáldas erohusaide (Palmer 1996:88, “attention to distinctiveness”) de sáhtta vel dárkileappo čilget badjedoahpaga *čuoivvat/tjuojvak* dákkár vuolledoahpágiiguin; *gutnačuoivvat/duolvvatjuojvak* ja *šelgesčuoivvat/vielggistjuojvak*. Terminologadiehtagis gohčoduvvo *čuoivvat/tjuojvak* ja dan vuolledoahpágiid gaskavuolta *logalaš relašuvdnan* ja daid sáhtta ge govvidit generalaš doabavuogádagain, geahča govvosa 12:

Govus 12: Čuoivvat/tjuojvak badjedoaba ja dan vuolledoahpaga, govviduvvon generalaš doabavuogádagain

Bohtosiid analysa mielde sáhtta dadjat ahte boazosápmelažžii lea dábálaččat doarvái geavahit badjedoahpaga tearpma bohcco guolggá bagadallamis, das go das lea dan mađe informášuvdna ahte nubbi sáhtta ipmirdit guđe bohcco birra lea sáhka. Bohcco váldoguolggá badjedoahpaga leat dakkárat maid boazosámit geavahit eanemusat bohccuid bagadaladettiin ja dat leat maid sierra nubbi nuppiid ektui, nappo ii sáhte dulkot daid iežá doahpaga *vuolledoaban*. Sáhttet goitge leat dakkár dilálašvuodat goas badjedoaba ii doarvái dárkilit mital guolggá

¹¹ Jorgaluvvon ruotagielas: “Denna klass varierar med avseende på ryggens ljushetsgrad ända från brunt till gulaktigt ljusgrått. Dess väsentliga kännetecken är att bälens färg alltid stöter i smutsigt (gulaktigt grått, gulgrått eller isabellafärg). Sidorna äro alltid ljusare än ryggen och buken ljusast.” (1926:13-14)

mihtilmasvuodaid, dahje referantta iešvuodaid birra. Dalle lea ge vuolledoahpagis dehálaš doaimma, nugo govva 2, mas leat guokte čuoivvaga, mat eai leat juste seammalágánat oaidnit. Jus dáid galgá sáhttit gielalaččat earuhit de ferte dárkileappo čilget daid iešvuodaid.

“Dát fal lea čuoivvat! (...) **Muht dat han eai leat dego seammelágánat dát guokte?** Me? Eai ‘aht leat... Dieđát, šelges-čuoivvat (gurutbeal) ja gutna-čuoivvat (olgešbeal). **Dát?** Juo. Dát lea oainnát eanet dego šelges-čuoivvat. Dat lea šealgadeappo. Ja duot lea dego eanet. Dego gunan.. Men dá mon in dieđe got dat iežá guovlluin, men dáppe goit.. Dáppe fal lávejit gohčodit nu. Šelges-čuoivvat.”
(inf 1)

Šelgesčuoivvat/vielggis-tjuojvak muitala ahte guolga lea čuovgadeappo obalaččat, ja čeabet lea dávjá hui čuovgat ja *gutnačuoivvat/duolvva-tjuojvak* gis ahte lea seavdnjadit *čuoivvat/tjuojvak* guolga, measta dego livččii gunaid siste fieraduvvon.

Govva 2: Guokte čuoivvaga, gurutbealde šelgesčuoivvat ja olgeš bealde gutnačuoivvat

Badjedoaba sáhtá geavahuvvot buot daid doahpágiid birra, mat leat dan vullosaččat. Iežá sániiguin, ovddit ovdamearka jelgii, sáhtá goappašat bohccuid gohčodit čuoivvagin, muhto *šelgesčuoivvat* heive dušše nuppi referentii ja *gutnačuoivvat* gis nubái. Dáinna lágiin ii heive *muzetčuoivvat/rijmektjuojvak* doahpaga jurddašit *čuoivvaga/tjuojvaga* dahje *muzeha/rijmega* vuolledoaban, dan dihte go *muzetčuoivvat* ii goassege gohčoduvvo dušše *muzehin/rijmegin* dahje *čuoivvagin/tjuojvagin*, baicce lea badjedoaba .

Čilgejuvvon duogáža vuodul sáhtá gávdnat minstara man mielde analysere váldoguolgadoahpágiid. Ovdamearkan čuovvu dás doabanalysa gos moatti doahpaga sisdoallu

suokkardallojuvvo dán minstara jelgii. Fuomašanveara lea ahte go doahpagiid sisdoallu čilgejuvvo, de čilgejuvvo makkár *prototiipalaš* refereanta lea oaidnit. Kognitiiva lingvistihkas geavahuvvojit dávjá *prototiipalaš ovdamearkkat* čilgen dihte makkár refereanttat buoremusat ovddastit doahpaga, dan sadjái go viggat čilget makkár refereanttat eai daga dan. (Valtonen 2005) *Prototiipalaš ovdamearkkat* sáhttet leat ávkkálaččat dalle go kategoriijain eai leat čielga rájit mat earuhit daid. Iežá sániiguin leat maiddái álkit mitalit *mii guolgadoaba lea*, dan sadjái go geahččalit defineret mii dat ii leat. Dát mearkkaša ahte guolggaid čilgehusat leat ovttá ládje standardiserejuvvon, daid birra ságastuvvo dego eai livčče erohusat nugo ovdamearkka dihte čuoivvat guolggaid gaskkas. Rievtti mielde sáhttet ollu iešgudet refereanttat ovddastit ovttá doahpaga, eai buot čuoivvat leat ovttalágánat nugo juo lea čilgejuvvon, muhto dat geahpida analysa go čilge makkár prototiipalaš refereanta lea oaidnit.

5.1.1.1 Muzet/ rijmek; giehpa-rijmek

'Muzet' ja 'rijmek' leaba ekvivalenteanttat, mii mearkkaša ahte dat leaba guokte tearpma mat ovddastit seamma doahpaga iešgudet suopmanis. *Muzeha/rijmega* mon lean defineren: hui sevdnjes čáhppes dahje ruškes guolga, miehtá goruda, čoavjje vuolde ja čeabehis. Boazosámit čilgejit dan ivnni čáhppahin dahje hui čáhppahin (govva 3).

“Rijmek? Juo, na riihmmik, in mon die, musegin da javli nuort, me? **Mm.** Juo.. Mii javlap riihmmik. Juo gal dat lea vuoin vehi earru val. **Jus don dekkár ulmui galgga mitalit mii ii leat oaidnán riihmmiga, gok don de javla?** Hoh.. Na mon javlam dot čáh.. Čáhppis reina. Jorgolav dohko at.. De dat goit dádjat.“ (inf 5)

Collinder gis čilge 'muzehis' leat čáhppes dahje čáhppesruškes ivdni čielggis ja čoavjjevuolde (1926:12).

Govva 3: Muzet/rijmek

Mu analysa mielde de *muzet/rijmek* gullá seavdnjadeamos guolggaide ja dat lea dutkanguovllu buot čáhppádeamos guolga.

'Rijmek' orro ovddemusat geavahuvvome Unna tjerutjis ja 'muzet' gis Vájssás. Báste čearu geavahuvvo maiddá 'muzet'. Goit ge lea váttis dadjat ahte 'rijmek' ii geavahuvvo Báste čearus danin go Girjásis goit geavahuvvui 'rijmek' álgogeahčen 1900-logu ja 'muzet' muitaluvvo leat tearbman mii lea Gárasavvona ja Guovdageainnu sámiid mielde bohtán dohko (Collinder 1984:12). Danin sáhtá árvvoštallat ahte 'muzet' lea leavvánan vel oarjelii, gitta Báste čerrui nuortaolbmuid mielde, ja ahte Báste čearu sáhtá leat nu ahte 'rijmek'-tearbma maiddá gávdno. Man nu sivas ii goit oro 'muzet'-tearbma ožžon saji Unna tjerutja eamierruid suopmanis. *Muzet/rijmek* lea badjedoaba man sáhtá dárkileappo čilget attribuhttain; *dábálaš muzet* dahje vuolledoahpágiin; *giehpa-rijmek*. *Giehpa-rijmek* (oanádus: 'giebak') dárkkuha ahte lea earenomaš sevdnjesguolggat *muzet/rijmek*. *Giehpa-rijmek* lea dat buot čáhppádeamos guolga mii gávdno, ja dan guolgga ivdni čilgejuvvo giehpačáhppahin.

Juo, giehpa-rijmek lea, juo de no.. Badjiloaivvi dat de juo no... Dat ii gávnu iežá, iežá... Earru hela gorudin dat lea čeabida rájis gitta.. Bealji gitta manj.. gitta bišká rádjái. (inf 4)

Giehpa-rijmek bohccot orrot leamen dábaleappo Johkamohki bealde, ja tearbma orro ovddemusát ge geavahuvvome doppe gos dakkár bohccot gávdnojit eanemusát, nammalassii Johkamohki eamierruin Sirggá čearus.

Giehpa-rijmek? Gieh? Juo, juo.. Javli.. Eap da mii gal javlla giehparihmmik, men dal dáp. Oarjilin.. Jokkmohkin jáhkám javli giehpa-riihmmik. Eap da mii lea val daid goasge javlam. (inf 5)

Vaikko *giehpa-rijmek* bohccot eai oro leamen nu dábalaččat Jiellevári bealde eai ge Vájssás, de boazosápmelaččat dáin guovlluin bures dihtet makkár hámat boazu dat lea, ja iežá sániiguin sáhttá dadjat ahte sii dovdet doahpaga, vaikko muhtimat sis eai loga iežaset geavahit tearpma.

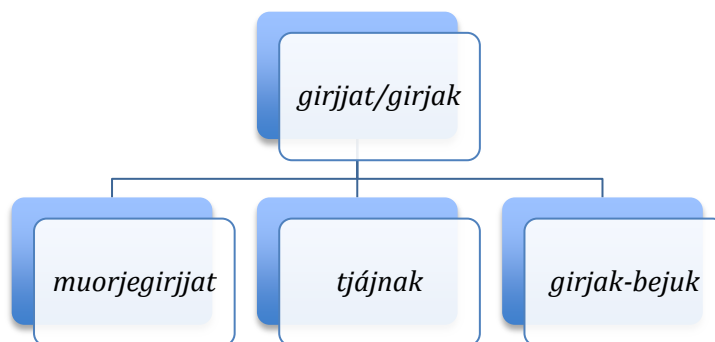
5.1.1.2 *Girjak/ girjjat*

”Girji” mearkkaša sihke davvi- ja julevsámegielas ”dielku” dahje ”dielku ealli guolggas” (Kåven, Jernsletten et. al. 1995:208; Korhonen 2005: 76; Nielsen II:117). Iežá sániiguin leat guolggas unnimusat guokte ivnnit mat kontrasterejit, vuodđoivdni ja das vel dielkkut, dahje girjjit nuppi ivnnis. Bohccos sáhttet leat girjjit, miehtá goruda dahje dihto gorutosiin. Go girjjit leat miehtá goruda dat mearkkaša ahte váldoguolggas leat girjjit, ja dalle lea guolga *girjjat/girjak*. (govva 4) Tearbmageavaheami suopmanerohus lea tearpma jietnadeapmi: ’girjjak’ Gáidumguovllus ja ’girjjat’ Vájssás.

Govva 4: Girjjat/girjak dahje muorjegirjjat

Lagás doahpagat girjjagii leat *čuoivvat*, *jievja/bejuk* ja *ránat* ja danin sáhttá navdit ahte girjjat gullá čuvges guolggaid seahkái. *Girjjat* lea badjedoba man sáhttá vel dárkileappot čilget vuolledoahpágiiguin *muorjegirjjat*, *tjájnak* ja *girjjak-bejuk* (govus 13).

Govus 13: Girjjat/girjak ja dan vuolledoahpagat, govviduvvon generalaš doabavuogádagain

Muorjegirjjat ja *tjájnak* mitalit makkár stuorrudat guolgga girjjiin leat ja man lávdát dat leat gorudis. 'Muorjegirjjat' tearpma vuosttaš oasis leat metaforalaš, dahje govvideaddji, iešvuodat. Metaforat leat terminologiija oktavuodas dábálaš giela sánit main lea sirdojuvvon mearkkašupmi fágágielatearpmaide (Berghulnes 2004:49). Dát mitalit makkárin *muorjegirjjaga* girjjit leat oaidnit, nammalassii dego muorjjit, nappo ollu smávva dielkkut: "Na girjjat dat lea, men dat lea muorjegirjjat go nu olu smávva dielkkut"(inf 1) (govva 4).

'Muorjegirjjat' orro geavahuvvome ovddemusat Vájssás ja Báste čearus. 'Tjájnak' gis geavahuvvo Báste čearus ja Unna tjerutjis ja doahpaga dovdomearkkat leat ahte dat lea *girjjat/girjak* mas leat hui unna girjjážat muhto oalle lávdát gorudis. Maiddái 'tjájnak' tearpmas lea metaforihkka go tearbma sáhtá bohtán sihke čáihni (lottis) dahje čáihnniin mat maiddái olbmos leat.

Juojuo, de lea dat, tjájnak lagu.. Dali da, manin da gohčodi.. Hackspetti.. Juo tjájnak dat lea dekkár.. Vehi.. juste dego vissa, dego čáihnnak čuoggu... Ja da lea lávdasa, lávdasa.. Lávdada, čáihna.. da dielkku. Vilda lávda..(inf 4)

Girjak-bejuk gis čilgejuvvo leat guolgan man vuoddoivdni lea vielgat (sátnegirjedefinišuvdna), muhto mas leat girjjit miehtá goruda. Dát tearbma lea goallostearbma man oasis leat guokte badjedoahpaga tearpma, nammalassii 'girjak' ja 'bejuk'. 'Bejuk' lea ge gáidumsámegiela tearbma ja dát mielddisbukta ahte maiddái 'girjak-bejuk' geavahuvvo gáidumsámegielas. Guovdageainnu suopmana vástta lea 'girjjatgabba' man sisdoallu čilgejuvvo ahte gabba guolga vuoitá, muhto ahte das leat girjjit (Eira 1984:24). Dát mearkkaša ahte 'girjjatgabba' orro leamen 'girjak-bejuga' ekvivaleanta. Dutkanguovllus in leat gávdnan 'girjjatgabba'-tearpma, muhto 'girjak-bejuk'-tearbma čájeha ahte doaba gávdno, goit gáidumsuopmana hubmiid gaskkas. Jearaldahkan dasto báhcá gávdno go *girjjatgabba*- doaba

gárasavvonsuopmana hubmiid gaskkas, ja jus gávdno, mo dat čilgejuvvo ja makkár tearbma geavahuvvo?

5.1.1.3 Gabba – bejuk – jievja

Bejuk/gabba/jievja lea dat buot čuovgadeamos ja vielgadeamos guolga mii gávdno ja das eai leat dielkkut iežá ivnnis ollenge (Govva 5).

Govva 5: Gabba/jievja/bejuk

Gabba', 'bejuk' ja 'jievja' leat synonymat/ ekvivalenteanttat. 'Gabba' geavahuvvo gárasavvonsuopmanis ja 'bejuk' gis gáidumsuopmanis. Dainna lágiin leaba dát guokte tearpma ekvivalenteanttat, das go dat leaba ovttá doahpaga iešguđet tearpmat iešguđet suopmanis. 'Jievja' gis geavahuvvo sihke gáidumsuopmanis ja gárasavvonsuopmanis muhtun muddui, ja dainna lágiin lea dát tearbma synonyma sihke 'gabba' ja 'bejuk' tearpmaide (tabealla 5).

Tearpmat Čearru/siida	'bejuk'	'jievja'	'gabba'
Vájssá			X
Báste čearru	x	X	
Unna tjerusj	x	(x)	

Tabealla 5: x= geavaha tearpma, (x)= tearbma geavahuvvo, muhto hárve

Bejuk/gabba/jievja bohccos sáhttet leat sihke čáhppes čalmmit; gáidumsuopmanis gohčoduvvo dalle dat 'tjáhppis-tjalmak-bejuk', ja čuvges čalmmit; 'beju-tjalmak-bejuk' (Collinder 1926:15). *Tjáhppis-tjalmak-bejuk* ja *beju-tjalmak-bejuk* doahpágiid goit ge earuhit sihke gárasavvon- ja gáidumsuopmanis go dat mitalit ollu bohcco biologiija birra, dát čilgejuvvo vuđoleappo kap 5.4.3.

Fuomášahtti lea ahte 'jievja' ja 'gabba' tearpmain lea seamma definišuvdna, ja iežá sániiguin dat leaba synonymat dutkanguovllus, muhto nu ii leat Eira (1984) mielde. Son definere 'gabba': "dat boazu mas lea vielgadeamos guolga" ja 'jievja': "boazu (maiddái šibihat) mas lea hui čuvges vilges guolga, measta juo gabba" (1984:77:89). Iežá sániiguin 'gabba' ja 'jievja' eaba leat synonymat Guovdageainnu suopmanis, muhto ovddasteaba guokte sierra doahpaga. Čilgehus manin Guovdageainnus earuhit gabba ja jievja, ja Jiellevári ja Johkamohki guovlluin¹² eai oro dahkame dan, sáhttá boahit das go vilges ivnnát (sátnegirjedefinišuvdna) bohccot leat unnán Jiellevári ja Johkamohki guovlluin ja go dat kontrásterejit iežá guolggaid vuostá ii leat dárbu earuhit daid. Dáinna lágiin giddejuvvo fuomášupmi doahpágiid ovttalágánvuodaide (Palmer 1996, attention to similarity), ovdal go erohusaide olbmuid mentála modeallain. Go Guovdageainnus gis earuhit mánggalágan vilgesivnnát guolggaid dat sáhttá mearkkašit ahte doppe leat eambbo čuvges/vilges guolggat bohccot. Nu giddejuvvo eambbo fuomášumi čuvges guolggaid erohusaide (attention to distinctiveness) ovdal go ovttalágánvuodaide. Vai galgá leat vejolaš čuvges guolggat ealus bagadallat dihto bohccuid mihtilmasvuodaide, de lea dárbu giddet fuomášumi čuvges guolggaid erohusaide ja dainna lágiin leat eanet doahpagat mat govvidit daid.

5.1.2 Liieguolga

Liieguolga lea váldogulgii kontrásterejeaddji guolga ovdamearkka dihte dielku, duokņas dahje girjjit, mat dušše leat dihto sajis gorudis. Dáid doahpágiid sisdollui váikkuhit guokte eavttu, nammalassii *lokaliseren* ja *ivdni*. Dábálaččat liieguolggat leat oaivvis ja julggiin muhto iežá gorutosiin maid sáhttet leat sihke dielkkut ja duokņasat, dahje juo olles gorutoasis ovdamearkka dihte čeahbis kontrásterejeaddji guolga. Liieguolggaid ivnnit leat dábálaččat juogo vilges (sátnegirjedefinišuvdna) kontrástaguolga, mii gohčoduvvo dás "*vielgadassan*", čáhppes- dahje sevndjesguolggat *dielkkut* dahje *duokņasat* muđui čuvges váldoguolggas dahje *girjjit*, smávva dilkkožat. Duokņasgabba spiehkasta dán minstaris, danin go dát doaba ii mital gokko gorudis duokņas lea. Nubbi daoba mii maiddái spiehkasta lea *luosttat* 2 danin go dát

¹² Guolggaid diversitehta čilgejuvvo vuđoleappo kapihtal 5.4

doaba muitala maiddái guolggá kvalitehta birra, ahte bohccos iežálágán čuvges guolga gilggain. Sáhtta árvvoštallat lea go *luosttat* 2 liigeguolga vai ii, dán doahpaga orro váttis kategoriseret čielgasit.

Liigeguolggaid systema lean govvidan tabeallain (tabealla 6) gos dat guokte eavttu mat bidjet vuodu doahpagiid geavahussii bohtet ovdán; *ivdni* alit ruvttuin ja *lokaliseren* ruona ruvttuin. Tabeallas oidnojit suopmanerohusat tearbmageavaheamis ruođuid siste: Gár= Gárasavvon, Gáid= Gáidum. Dán goit ge ii galgga dulkot nu ahte doaba dahje tearbma ii gávdno nuppi suopmanis, baicce ovdal čujuhussan das guđe suopmanis tearbma dábálaččat geavahuvvo. Dalle go eai leat ruođut tearpmaid duohken de geavahuvvo tearbma goappaš suopmaniin. Tearpmaid leat normerejuvvon davvisámegillii, maiddái dat tearpmat maid gáidumsuopmana hubmi informánttat leat buktán. Njeallje tearpma leat julevsámegillii čállojuvvon (tsáhpe-gállo, tjuosse-njunje, vielggis-tjebet, vielggis-snjibbtjo), ja dat bohtet Collindera tearbmalisttus.

Ivdni Lokaliseren	vielgadas	čáhppes/sevdnjes dielku / duokņas	girjjit	Iežálágan Guolga
olles oaivi	liidneoaivi bejuoaivi (Gáid)		girjeoaivi girjenjunnji girjegállu	
čoarvegaskkas	tsáhppe-gállo 1 (Gáid)			
Gállu	nástegállu			
njunnji; gállus njunnjegeahčái	gálbbenjunnji gájrák (Gáid) tjuosse-njunnje (Gáid)			
gállus ja njunnjegeažis, muhto boatkka njunji badjel	boatkkagálbbe- njunnji			
njunnjegeahči	siekņanjunnji siekņa			
Bahta			girjebahta	
Njikču	vielgis- snjibbtjo		girjenjikču (Gár)	
juolgi- badjel buolvva/čevzzi	biddojuolgi bittuk (Gáid)		girjebahta	
juolgi- vuollel buolvva/ čevzzi	biddogazza			
Čeabet	vielggis-tjebet (Gáid)			
gilggas, badjel čielggi		Avohas		
Gilggas				luosttat 2 (Gár)
iežá sajis		duokņas- (Gár) duokņasbuolva duokņasgabba		

Tabella 6: Liieguolgadoahpágiid systema. Lokaliseren (ruona ruvttuin) ja ivdni (alit ruvttuin) leat dat guokte eavttu mat bidjet vuodu liieguolgadoahpágiid geavaheapmái

Go juohke bohccos ii soaitte leat liieguolga, de orro dábálaš ahte dušše liieguolga namuhuvvo bagadaladettiin. Goit ge, sáhttet liieguolgadoahpagat, oktan váldoguolgadoahpágiin addit hui dárkilis dieđuid das makkár boazu lea oaidnit. Ovdamearkka dihte sáhtá

liiegeuolgadoaba ovttas váldoguolgadoahpágiin dahkat tearpmaid nugo: ‘čuoivvat siekņanjunnji’, ‘siekņanjunčuoivvat’, ‘čuoivvat gálbbenjunnji’, ‘muzet gálbbenjunnji’, ja nu mitalit sihke bohcco váldoguolgga ja liiegeuolgga birra. Čuoivvat siekņanjunnji ja siekņanjun’čuoivvat leat synonymat go doahpágiin lea juste seamma sisdoallu. Čuoivvat gálbbenjunnji ja muzet gálbbenjunnji doahpágiid erohus lea goruda ivdni, muđui leat seammalágan dovdomearkkat liiegeuolgga ektui. Go informánttat galget čilget guolgga dán bohccos (govva 6) de dadje ná:

“Dá lea dat goit lea gálbbenjunnji, ferte dat dát gal leahkit.. Muzet gálbbenjunnji.” (inf 1)

“R: Dále lea gal musek. Duole lea gal musek. Ja gálbbenjunnji? R: Juo gálbbenjunnji dat lea.” (inf 2,3)

Govva 6: Muzet gálbbenjunnji dahje gálbbenjun’muzet

Ollu liiegeuolgatearpmat leat goallostuvvon sánit main vuosttaš oasis dávja lea metafora ja nubbi oassi dat gorutoassi masa tearbma čujuha. Ovdamerkka dihte ‘nástegállu’ buohtastahttojuvvo dat vilges dielku mii bohcco gállus lea násttiin. Iežá ovdamearka lea *avohas*, man sisdoallu mitala ahte čuvgesguolggat bohccos lea sevdnjeguolggat duokņas, mii manná čielggi badjel, čoamohasaid bokte. Maiddá ‘avohas’ lea metafora, mii boahá iežá suorggis boazodoallogielas, dat lea sátni mii gullá leaŋggaide ja *avohas* dat gorrojuvvon binná leaŋggain mii manná hearggi čoamohasaid bokte badjel čielggi ja doallá ássiid badjin.

Ovdamearkan mo liiegeuolgadoahpágiid sáhtta analyseret leat dás analyseren moadde doahpaga mat mitalit oaivvi guolgga birra.

5.1.2.1 Girjjat liiegeuolggat oaivvis

‘Girjegállu’, ‘girjeoaivi’, ‘girjenjunnji’ leat golbma tearpma mat mitalit ahte bohccos leat girjjat liiegeuolggat oaivvis.

Govva 7: Girjenjunnji, girjegállu dahje girjeoaivi

Fuomašahtti lea ahte materiála vuodul dán golbma tearpma orrot ovddasteame ovttá doahpaga, iežá sániiguin dat leat synonymat. Teorehtalaččat gal livččii vejolaš jurddašit ahte dán golmma goallostuvvon tearpma vuosttas oassi ‘girje-’ mitala ahte leat girjjit ja nubbi oassi ‘gállu’, ‘oaivi’ ja ‘njunnji’ mitalit gokko dat girjjit leat, nugo iežá liiegeuolgatearpmat dahket. Jearaldat lea dasto gokko lea gállu, gokko njunnji ja goas lea olles oaivvi birra sáhka? Orro leamen váttis geassit čielga rájiid juste dáid doahpágiid gaskkas, mat čujuhit bohcco oaivvi osiide. Ovdamearkka dihte geavahuvvojit buot golbma tearpma ‘girjegállu’, ‘girjenjunnji’ ja ‘girjeoaivi’ dán refereantta bagadallamis (govva 7):

Men dálát.... Dat lea goit dakkár girjjat njunnji.. Girjenjun’.. Men dat orro vielgat.
Vilges girjenjunnji. (inf 1)

R: Na dat lea dakkár, girjak oaivi.. Girjeoaivi. N: Gir, gir.. juo girjeoaivi. R:
Girjeoaivi han duot lea. N: Juo diele.. girje, girjeoaivi.. R: Girjeoaivi! (inf 2,3)

Girje-gállu? Girji? **Gállu.** Gállu.. Na gal dal girjegállu lea. Dat lea jur gok. Selit vuoin de.
Dálel gal girjegállu vuoin. (inf 5)

Orro maid váttis oaidnit čielga minstara suopmaniid gaskkas, ii oro leamen nu ahte dat golbma tearpma leat ekvivaleanttat, nammalassii iešguđet suopmaniid tearpmat. Boazosámiid čilgehusat orrot geažuheame dan guvlui ahte eai leat čielga rájit doahpágiid gaskkas, vaikko muhtimat gal välljejit soames tearpma ovdal nuppi geavahit:

“Dále dat girjeoaivi, men dat ii adno dat sátni dáppe, men mon árvidan dat lea dálát.
Muhto adno go girjenjunnji? Girjenjunnji dat gal adno, det är ju...allmänt... Men dat lea eanet, dat lea.. Gal dat lea girjjat oaivi men.. Men,men.. (...) Men dále goit lea girjeoaivi. Ferte Leahkit! Men dáppe ii adno dat sátni, mon in leat gullan goassege dan sáni. **Nu’aht don livččet gohčodan girjenjunnjin?** Na girjenjunnjin...” (inf 1)

“**Girjegállu?** R: Najuo.. Dat lea juste gokte don dan uttrycka.. Dál oainnát oaivi, dat lea oainnát, dánne han lea oainnát oaivi, muh gállu lea oainnát doš go lea bajil.
“ (inf 2, 3)

Jus buohtastahtta ’girjegállu’, ’girjeoaivi’ ja ’girjenjunnji’ tearpmaid iežá tearpmaiguin mat mitalit oaivvi liiegeuolggaid birra, de oaidná ahte lea okta mihtilmas erohus daid gaskkas. Ovdamearkka dihte leat ’sieknanjunnji’, ’gálbbenjunnji’, ’nástegállu’ ja ’liidneoaivi’ tearpmaid vuosttas oasit iešguđetlágánat ja orrot čadnon oktii dasa makkár gorutoassái čujuhit: njunnjái, gállui dahje oaivái. Eai gávdno tearpmat dego *’nástenjunnji’ dahje *’liidnegállu’¹³, ja dainna lágiin čujuha olles tearbma, sihke vuosttas ja nuppát oassi, dihto gorutoassái. Nu eai daga ’girje-’ tearpmat ja dainna lágiin lea ge váddásit dadjat juste gokko girjjit galget oaivvis ovdalgo heive dihto doabakategoriijai.

5.1.2.2 Vilges liiegeuolggat oaivvis

Go lea vilges dielku dahje duokņas, ”vielgadas” oaivvis mii kontrastere váldogulgi, de lea dan sturrodat ja lokaliseren mii mearrida guđemuš doahpaga birra lea sáhka. Dáin

¹³ Dán guovllus, iežá guovlluin gal soitet gávdnot omd. lullisámegielas ‘lijnie-gaalloe’ (Utsi 2010:73)

doahpágiin leat ollu seammalágán iešvuodát, earuheaddji dovdomearka lea earet vielgadasa sturrodát gokko oaivvis dat lea. Boazosápmelaččat Báste čearus, Unna tjerutjis ja Vájssás čilgejit doahpágiid ná:

siekŋanjunnji: unna vielgadas njunnjegeažis

tsáhpe-gállu: čoarvegaskkas vilges dielku

nástegállu: gállu, dahje čalbmegaskkas vilges jorbadas

gálbbenjunnji/gájrák/tjuossenjunnje: vielgadas vuolgá gállu ja manná gitta njunnjegeahčái, gitnalat eai leat vielgadat

boatkkagálbbenjunnji: vielgadas sihke njunnjegeažis ja gállu, ”gálbbenjunnji mii boatkana”

liidneoaivi: vielgadas miehtá oaivvi, njunnji, gitnalat ja gitta gállu rádjái.

Dáid oaivvi liieguolggaid ivdni lea vielgat iige namuhuvvo ahte sáhttá leat iežá ivnnis. Váldoguolggat mainna dat kombinerejuvvojit sáhttet de jáhkkimis leat buot guolggat earet gappat mat eai kontrastere.

Orro leamen nu ahte leat unnit suopmanerohusat liieguolggaid hárrái go váldoguolggaid ja eanemus synonymat/ekvivaleanttat leat *gálbbenjunnji/gájrák/tjuossenjunnji* doahpágis (tabealla 7). ‘Gálbbenjunnji’ geavahuvvo miehtá dutkanguovllu, Báste čearus, Vájssás ja Unna tjerutjis. Dasto ‘gájrák’ geavahuvvo ovddemusat Unna tjerutjis ja ‘tjuosse-njunnje’ geavahusa orro váttis sajuštit muhto tearbma orro leamen gullelaš orješguovlluide, Julevsámegillii, das go dat oarjjimus guovlluid olbmot dovdet dan. ‘Tjuosek’ čilgejuvvo leat “bläsig ren”, nammalassii boazu mas lea vilges njunnji, julevsámegiela sátnegirjies (Korhonen 2005:213).

Čearru/siida	Tearpmat	’gálbbenjunnji’	’gájrák’	’tjuosse-njunnje’
Vájssá		x		(x)
Báste čearru		x		
Unna tjerusj		x	x	(x)

Tabealla 7: x = geavahit tearpma (x)= dovdet tearpma

Dáid tearpmaid vuosttas oasi metaforismmas sáhhtá muhtun muddui maid ipmirdit doahpágiid sisdoalu. Julevsámegiela tearpma ‘gájrák’ sáhhtá boahit julevsámegiela *gájrrá* sánis, man davvisámegiela vástta lea *gáidá*, nammalassii binna gávtti dahje loavdaga healmmis mii dahká healmmi lodnjábun. Julevsámegiela sátnegirjjis gávdno maiddái sánti ‘gájrek’ ja dat čilgejuvvo leat juoga boazu mas leat vilge dielkkut duos dás gorudis. (Korhonen 2005: 62)

5.1.3 *Guolggá hápmi ja bohcco ahki*

Lassin daidda doahpágiidda mat mitalit ovddemusta guolggá ivnni birra, de leat moadde doahpaga mat čujuhit guolggá hápmái, muhto mat dattege eai leat čadnon bohcco borgádeapmái. Golbma doahpaga mitalit juoidá iežá go guolggá ivnni birra (tabealla 8).

Uvjaguolggat/ujvaguolggá mitala bohcco guovtti guolgašlájá birra. Go boazu lea uvjaguolggat/ujvaguolggak, de leat ge uvjaguolggat mat leat ihtán suodjeguolggaid vuolde. Dát lea juoga mii dáhpáhuvvá dábalaččat go boazu boarástuvvá, ja danin lea doaba čadnon maiddái bohcco ahká.

Bihceguolga/sutják čilgejuvvo ‘Sutják’: tjáhppat seahkálaga guhkit guolggáiguin gilggain, maid ivdni sulástahtá rini muorain (suhkje). Hárvenaš”.¹⁴ (Collinder 1926:13) ja ”’Bihceguolga’: guolggat dego livčče ritnon go duokkot dákko soames guolgageažit leat čuovgadeapput ja guhkibut” (Eira 1984:66) Dutkanguovllu boazosápmelaččat čilgejit *bihceguolga* ja *sutják* metaforismmain, vižžojuvvon muohtaterminologijias, go orro dego guolgagežiin livččii bihci. *Sjuhtje* lea julevsámegielas seamma go davvisámegiela bihci (Korhonen 2005:182).

“Diele lea dat suhči. Guolgagierat hui jievjahat, dego bihcon. Dáppe eai gávdno dat. Soames lea ovdal leamaš. Muhto dat leat jávkan. Árvidan ahte dat guossavuomi siste beaivi ii báitte seammeládje go nuortan.” (inf 1)

R: Dat lea, dat ii lea bejuk, ii ge dat lea rának. Muh dat lea dego suhči guolggak. Jus leat oaidnán suhči, go lea guolggan? N: Juo dat lea riehta finna guolga. (inf 2,3)

¹⁴ Jorgaluvvon ruotagielas: tjáhppat, med inblandning på sidorna av längre hår, som till färgen påminna om rimfrost på träd (suhkje) sällsynt. (Collinder 1926:13)

‘Luosttat 2’ lea Gárasavvonsuopmana doaba mii muitala ahte bohccos lea iežálágan, čuvges, suohkadit guolga gilggas go muđui gorudis. Gárasavvonsuopmana *luosttat* doahpagis lea iežá sisdoallu go Gáidumsuopmana *luostak* doahpagis. Dát čilgejuvvo buorebut kap 5.3.1.

Tearbma	Čilgehus
uvjaguolggat/ uvja (Gár) ujvvaguolgga/ ujevva (Gáid)	ulloguolggat ihtán, boares bohccos dábálaš
luosttat 2 (Gár)	iežálágan čuvges guolga gilggas
bihceguolga (Gár) sutják (Gáid)	guolgageahči iežálágan, iežá ivnnis go muđui guolga, oaidnit dego livččii bihci/ suhči dan guolggas

Tabealla 8: Doahpagat mat muitalit guolgga hámi ja bohcco agi birra. Tabeallas oidnojit suopmanerohusat tearbmageavaheamis ruođuid siste: Gár= Gárasavvon, Gáid= Gáidum. Dán goit ge ii galgga dulkot nu ahte doaba dahje tearbma ii gávdno nuppi suopmanis, baicce ovdal čujuhussan das guđe suopmanis tearbma dábálaččat geavahuvvo

5.2 Girjása guolgaterminologijja álgogeahčen 1900-logu

Girjásis hubmojuvvo dat nuorttamus variánta gáidumsámegielas (Sammalahti 1998; Jernsletten), ja Collindera boazodoalloterminologijja čoakkáldaga vuodul lea vejolaš oaidnit makkár tearpmat gávdnojedje ja mo boazosámit čilgejedje daid doahpágiid álgogeahčen 1900-logu. Čálus lea dahkkon 1926, ovttá informántta vuodul, Johan Eriksson Venni, maid Collinder dasto lea dulkon, systematiseren ja čilgen.

Eanetlohku doahpágiin čilgejuvvojit seammaládje Girjásis álgogeahčen 1900-logu go Báste čearus ja Unna tjerutjis dahkkojuvvojit dán áiggi, dán dutkamuša vuodul. Gávdnojit goit ge muhtun mihtilmas erohusat das mo Collinder čilge ja strukturere dihto doahpágiid dan ektui mo otná gáidumsuopmana hubmit čilgejit daid. Čájehan dihte dán, de lean su doabavuogá dahkii ráhkadan doabakárta (govus 14). Dás ovdánbuktojuvvojit makkár erohusat dán duktama boazosámit leat Collindera dutkama ektui.

Collinderis leat vihtta badjedoabakategoriija: *rijmek*, *tjáhppat*, *tjuojvak*, *rának/måsåk* ja *bejuk*, govvosis čuvgesrukses ivnnis. Buot iežá doahpagiid son kategorisere dáid vuolledoaban, dahje liigeguolgan, mat leat čadnojuvvon dáidda badjedoahpagiidda. Govvosis liigeguolggat leat alihat. *Girjak*, *vielguk*, *rusjukuk*, *muzet-tjuojvak* ja *luostak* leat doahpagat mat Collindera mielde eai leat badjedoahpagat, muhto vuolledoahpagat. *Girjak* ii gávdno ollenge iehčanas doaban Collindera materiálas, muhto dušše *bejuga* vuolledoaban: *girjak-bejuk*. Ii *muzetčuoivvat/rijmektjuojvak* ge leat iehčanas badjedoaba muhto, Collinder bidjá dan *muzeha/rijmeka* vuollásažžan ja *duolvva-tjuojvaga/gudna-tjuojvaga* synonyman.

Collinder maiddái systematisere ollu goallostearpmad, mat sáhttet vel dárkilit sisdoalu buktit. Orro leamen nu ahte Collinder lea viggan presiseret juste makkár liigeguolggat sáhttet kombinerejuvvot gude váldoguolggain ja danin son ovdánbuktá hirbmat ollu goallostearpmad, mat sáhttet leat ovdamearkka dihte ‘tjuojvak-guolgan-avudis’ ja ‘gálbe-njun-tjuojvak’. Dáid goallostearpmad sisdoalu sáhttá ipmirdit jus ipmirda daid tearpmad maiguin goallostearpmat leat ráhkaduvvon. Ovdamearkka dihte ‘tjuojvak’ ja ‘avudis’ leat dat tearpmat maiguin ‘tjuojvak-guolgan-avudis’ lea ráhkaduvvon, nugo ‘gálbbe-njunne’ ja ‘tjuojvak’ leat dat tearpmat maiguin ‘gálbbe-njun-tjuojvak’ leat ráhkaduvvon. Mon in giedáhala iežan materiálas dákkár goallostearpmad. Sivvan manin lean guođđán dáid lea danin go dain leat nu ollu kombinerevejolašvuodat mat sáhttet mielddisbuktiit ahte muhtin tearbma lea bahá vajálduvvot. Dainna lágiin sáhttá ipmirduvvot ahte tearbma ja doaba ii gávdno, vaikko ášši ii leat nu. Ovdamearkka dihte sáhtášii dulkot Collindera čilgehusaid dainna lágiin ahte dušše ‘rijmek’ ja ‘tjáhppis’ bohccot sáhttet leat ‘biddo-juolgge’, dahje ‘biddo-gadsta’ (gč. govus 14), ja oažžu jearrat, doallá go dat deaivása? Goit ge lea mearkkašahhti ahte go guolgatearpmat kombinere oktii, nugo Collinder čájeha lea vejolaš dahkat, de šaddet vel dárkilit tearpmat maid vuodul sáhttá čilget makkár guolga lea oaidnit.

Okta doaba Collindera čoakkáldagas lea earenomáš danin go boazosámit Unna tjerutjis, Vájssás ja Báste čearus eai loga ipmirdit eai ge geavahit dán guolggá čilgemis. Doaba lea *sliedda*, mii lea *bejuga vuolledoaba* ja Collinder definere dan: Vielgat dego muhta; čalbmesuotna vielgat. Dábálaččat- muhto ii álo- vilges gaccat. Dákkáraš boazu lea jaskat ja hiidis; dat jovssahallá álkit meahcielliide. Nuhtagat *sliedda-gápmásiin* adnojuvvojit Girjásis buot čikņasepmosat (irggálam-gábmaga).¹⁵ (1926:15) *Sliedda* lea Collindere mielde dat buot

¹⁵ Jorgaluvvon ruotagielas: “Snövit; regnbågshinnan vit. Vanligen- men ej alltid- vita klövar. Denna sort är stillsam och trög av sig; den blir lätt byte för rovdjur. Skor av *sliedda-bellingar* anses i Norrkaitum vara de prydligaste (“giljareskor”, irggálam-gábmaga).” (Collinder 1926:15)

čuovgadeamos *bejuk*, man ivdni lea “vielgat dego muohta” ja mas lea earenomáš luondu go lea sliettas ja ođeš. Vaikko dán dutkamuš boazosámit maiddái guorrasit dasa Collindera ‘sliedda’ čilgehussii, ahte *bejuk* bohccot leat slieddaset, lojit ja álkit meahcielliide borahallat, de sii eai loga ipmirdit ‘sliedda’ tearpma guolgatearbman, muhto tearbma mii čilge bohcco luondu.

Bejuk boazu lea dábálaččat sliettas, muhto iežá guolggat bohccot nai sáhttet lea slieddaset.

Sliedda? Sliedda, dat gal ii beasa baikai ge.. **Leak don gullan at dat lea guolga?** Já guolga, sliedda, na del dat.. De dat lea bejuk, da gohčodi da slieddan. Na dat lea han, bejuk lea sliettas. Dat han livvai vaikko man guhki.. Muhttin rugu go čohkki, bahtai čievččastit. Juo dat nov veallai jaska, at.. (...) **Men ii don lea gullan at da gohčodi guolgga slieddan?** In lea sliedda guolggak in le gullan. **Dat lea eanap luondu?** Juo dat, juo. In lea gullan. In lea gullan, dat dat lea sliettas, dakkár mii ii stuorrát... (inf 4)

De lea ge akta sátni dá, dat lea sliedda? Sliedd? Jo, no gal da lea dal slietta gávnuji. Duo ma maŋŋuhin vážži. De lea slietta. Muhtim lea riek lodji ja. Dakkir sliettas. **Men muital go dat guolggas, dat sliedda?** Me? Iii li! Ii, dat lea dat uhta mii. Sáhtta dakkir sliedda reina. Dat lea lojis reina mii dáli, maŋŋuhin vážžá. Ja dav da gohčudin slieddan. (inf 5)

Jearaldahkan *sliedda*-doahpaga suokkardallamis lea go Collinder riehta ipmirdan iežas informántta go lea defineren ‘sliedda’ guolgatearbman, vai lea go dát leamaš guolgatearbma mii lea jávkán dan rájis go Collinder lea dutkan?

Gávccii tearpma maid Collinder čilge eai oro gávdnome Báste čearus, Unna tjerutjis ja Vájssás dál, dát tearpmat bohtet ovdán tabealla 9. Definišuvnnat leat jorgaluvvon ruotagielas.

Tearbma	Definišuvdna
gáلكko-rijmek	Ruškat mas lea čuvges ráidu siiddus, 'luostak-rijmek' synonyma
hármán-tjuojvak	Veahá čuovgadeappo go 'vielggis-tjuojvak': gilgгат čuvges fiskkes-rátnásat
tjiesskis-bejuk tjáskok	'sliedda' synonyma: Vielgat dego muohta; čalbmesuotna vielgat. Dábálaččat- muhto ii álo- vilges gaccat. Dákkáraš boazu lea jaskat ja hidis; dat jovssahallá álkit meahcielliide. Nuhtagat sliedda- gápmásiin adnojuvvojit Girjásis buot čikņasepmosat (irggálam-gábmaga
tjuorggis-oaj-rának	('rának': "Skimmel" mas leat eanemusat čuvges guolggat; čoavji čuovgadeappo go gilgгат. Ii nu dábálaš, alla árvu, estehtalaččat)
rijmek-rának	Oaivi čuovgadeappo go gorut. 'duolvva-rának' maidđái 'rijmek-rának', Sevdnjes guolggat leat rijmek-ivnnis.
kiedde-sielgge gáhtto-sielgge	'tjáhppat' mas lea ráidu guhkes bihce-ivnnát guolggain čielgečoru mielde. Hui hárvenaš.

Tabealla 9: Tearpmat Collindera čoakkáldagas (1926), maid mu informánttat eai leat dovđan

Gánnáhivččii vel vuđoleappo dutkat, ovdal go sáhtta dadjat ahte dát tearpmat eai šat gávdno vai leat go dat tearpmat olát láhppon čuođi jagis?

5.3 Vájssá ja Gáidumguovlluid terminologijaid erohusat

Báste čearu ja Unna tjerutja terminologijat sulastahttet Collindera čohkken terminologijja, ja nugo mitaluvvui mannan kapihttalis de leat eanaš tearpmat seamma otné Unna tjerutjis ja Báste čearus go Girjásis ledje álgogeahčen 1900-logu. Vájssá terminologijja vástida eambbo Eira (1984) terminologijjai, vaikko Eiras leat ollu tearpmat mat eai oro gávdnome Vájssás. Lea váttis dadjat jus tearpmat mat gávdnojit Eira listtus, maid otná boazosámit eai dovđda, eai gávdno ja geavahuvvo šat. Soaitá nu ahte dát tearpmat eai leat goassege gávdnon dutkanguovllus ja de livččii miellagiddevaš diehtit lea go dain vástideaddji ekvivaleanta, kategoriserejit go dán guovllu boazosápmelaččat daid iežá ládje, iežá doahpágiin, dahje lea go dat nu ahte dákkár refereanttat eai oba gávdno ge dutkanguovllus ja danin eai leat doahpagat ja tearpmas ásahuvvon daidda.

5.3.1 ‘Luostak’ ja ‘luosttat’- homonymiija

Dábáleamos terminologalaš suopmanerohusat leat ekvivaleanttat, nappo ovttá doahpagis sierra tearpmat iešgudet ge suopmaniin. Ekvivaleanttat bohtet ovdán sihke doabaanalysas ja doabavuogádagas kapihttal 5.1.

Iežá ovdamearka suopmanerohusas lea homonymiija, nammalassii ahte okta tearbma lea čadnon sierra doahpágiidda. Okta ovdamearka homonymiijas, lea ahte gáidumsuopmana ‘luostak’ ja gárasavvonsuopmana ‘luosttat’ tearpmain leat eanet erohusat go dušše jietnadeapmi. Dán guovtti suopmana hubmit orrot čatname dán guokte tearpma sierra doahpágiidda ja daid sisdoalu erohusaid sáhttá govvidit tabeallain.

“Luostak 1 v/s luosttat 2”

		Luosttat 2		luostak 1	
		Eira	Gárasavvon	Collinder	Gáidum
Ivdni	“LUOSTI”	Vilges guolggat	Vilges guolggat	Ljus rand	Čuvges guolga
Lokaliseren	Gokko bohccos lea dat guolga	Čoamohasain maŋosguvlui gilgga mielde	Gilggain	sidorna	Gilga
Jagi áigi –		-	-	-	-
Guolgga hápmi		Suohkadit ja jámmádis guolggat go muđui gorudis	Vilges guolgaáhta”		-
Bohcco ahki		Boazu rávasnuvvan, maŋŋil 3 jagi	-		-
Váldoguolga vs liigeguolga		-	-	Váldoguolga	Váldoguolga

Tabealla 10: Gárasavvona ja Guovdageainnu luosttat doahpaga ja Gáidumsuopmana luostak doahpaga sisdoalu erohus, govviduvvon tabeallain.

Tabeallas (tabealla 10) leat buohtastahttojuvvon Gárasavvona ja Gáiduma suopmaniid hubmiid erohusat tearbmačilgemis, ja lassin vel ovdánbuktojuvvojit Eira (1984) ja Collinder (1926) definišuvnnat tearpmain. Dás sáhttá oaidnit ahte gárasavvonsuopmana definišuvdna sulástahttá Eira čilgehusa, ja gáidumsuopman gis Collindera čilgehusa. Orro leamen nu ahte gárasavvonsuopmanis definerejuvvo ‘luosttat’ seammaládje go Guovdageainnus; “vilges-guolga áhtá gilggas” ja “suohkadit ja jámmádis guolggat go muđui gorudis”, nappo ahte lea iežá guolgakvalitehta lea go muđui gorudis. Collinder maiddái čilge ahte luosttat bohccos lea “čuvges ráidu” gilggas, muhto su mielde orro leamen dušše ivnni birra sáhka, iige guolgga hámi (1926:12). Dán čilgehussii orrot gáidumsuopmana hubmit maiddái guorraseame, ja dan sáhttá oaidnit go geahččá ovdamearkkaid das mo bagadallojuvvojit bohccot (govva 9).

Makkár guolga lea oaidnit.

Gárasavvon

Čuoivvat

vielgat,
vielggut

Gáidum

Luostak

riekta luostak,
tjuojvak-luostak

Govva 8: Refereanttat maid gáidumsuopmana hubmit čilgejit luostak-doahpagiin, čilgejit gárasavvonsuopmana hubmit iežáládje

Dán guovtti bohccos eai leat goabbátlágán guolggat gilggas kvalitehta dáfus, muhto guolgga ivdni gal lea goabbátlágán, nammalassi čuovgadiid guolga. Gáidumsuopmana hubmit gohčodit goappaš bohccuid luosttagin, dan vuolit bohcco gis *riekta luostak* ja *tjuojvak-luostak*. Ii goabbáge dain bohccuin gohčoduvvo goit ge gárasavvonsuopmanis *luostagin*, muhto *čuoivvagin* ja *vielgadin/vielgguhin*.

Čuovvuvaš boazu čilgejuvvo gárasavvonsuopmanis *luosttat* dahje *muzetluosttagin* (govva 9). Namuhuvvo goit ge maiddái ahte “dat lea nu unnán luosttat”, juoga mii gis orro čujuheame dan iežálágán gulgii mii dán bohccos lea gilggas. Gáidumsuopmanis gis gohčoduvvo boazu *muzetluosttagin*, muhto maiddái dušše *muzehin* dahje *rijmegin*.

Makkár guolga lea oaidnit.

Gárasavvon

Gáidum

muzet-luosttat,
muhto nu unnan
luosttat

eakta muzet,
muzetluosttat
rijmek

Govva 9: Refereanta maid gárasavvonsuopmana hubmit gohčodit muzetluosttagin ja gáidumsuomana hubmit gis dušše muzehin/rijmegin dahje muzetluosttagin

Čilgejuvvon ovdamearkkaid ja analysa vuodul oažžu dadjat ahte goappaš doahpaga, sihke *luosttat* ja *luostak* mitalit ahte bohccos leat čuovgadit guolggat gilggas go muđui gorudis, muhto gárasavvonsuopmana eaktu ovdal go luosttagin sáhtta gohčodit orro leamen ahte lea iežálágan guolgakvalitehta maiddá. Gáidumsuopmanis ii oro dat eaktu leamen, baicce orrot čáhkame buot refereanttat main lea čuvgesguolggat gilga doahpaga definišuvnna sisa.

5.3.2 Mo gulahallat guovtti suopmana terminologijain?

Nugo juo čilgejuvvon, de dutkanmateriála čájeha oalle stuora erohusaid terminologijas. Doabanalisa čájeha ahte muhtin doahpagiin sáhttet leat nu ollu go golbma ekvivalenteanta dahje synonyma, ovdamearkka dihte: ‘gabba’; ‘bejuk’; ‘jievja’. Dán vuodul čuožžana jearaldat mo guovllu boazosámit gulahallet boazobargguid oktavuodas jus sii eai huma seamma suopmana?

Guovllu boazosámit leat dihtomielalaččat dainna ahte sii hupmet iešguđet suopmaniid, muhto dan dihte sii eai loga iežaset vásihan váttisvuodaid gulahallat gaskaneaset danin go sii leat mánná rájis juo oahppan ipmirdit nubbi nuppiid. Sii orrot diehtime guđe tearpmat gullet ovttá ja seamma doahpagii, ja máhttet geavahit iežá suopmaniid terminologijia.

“ **Rának?** Ja rának, rának val gávnu.. Men de mon in diede leago dat de nuortasáni. **Makkár dat lea dat guolga?** Juo, mosok dat lea goit dal. **Jáhá, leago** ”

dat semmi go rának? Juo, dat lea semmi go rának, mosok.. Rának lea akta. In de diedi goabbál dais Gáidumsápmi.. (...) **Goappá don rugu javlat, mosok vai rának?** Mosogin mon lean goit.. Mosogin mon.... Ránaga mon in lea, dat lea varga odolágán sátni. Roahkka dat lea boaris sátni vel. Mon jáhkán mon lean Nuvtta¹⁶ gullan dainna ránagiin.“ (inf 4)

Vaikko boazosámit dábálaččat doalahit iežaset suopmana, de lea dákkár guovlluin maiddá guovtte guvlui váikkuhus suopmaniid gaskkas. Nu sáhtta váttis geassit čielga ráji geassit isoglossaid gaskkas. Ovdamearkka dihte ‘muzet’ orro leamen tearbma mii lea leavvan Báste čerrui maŋŋil nuortaolbmuid boahitima guvlui, das go álgogeahčen 1900-logu geavahuvvoi ‘rijmek’ Girjása eamiorruin (Collinder 1984:12). Maiddá Collinder dadjá iežas čállošis ahte rádji suopmaniid tearbmaevaheami gaskkas lea veahá eahpečielggas, muhto son merke guđe tearpmat leat boahitán nuortaolbmuid mielde, ja guđemušat leat jáhkkimis Girjása eamiorruid suopmana tearpmat (ibid.). Unna tjerutja boazosápmelaš čájeha seamma ipmárdusa ‘muzet’ tearpmas, ahte dat lea sátni mii lea boahitán nuortaolbmui:

Muzet? Musik, dat dat gal lea. Juo.. Da javli vuoin dop rijmek, dali dop nuortagiellal dat musik. Javllak don musegin? **Juo, mon val javllam.** Já nov. Juo, dat boahitá val dop nuortan dat. (inf 5)

Go olbmot ellet ja ášset seamma guovlluin, manat vázzet seamma skuvllaid ja go siiddaid ja čearuid siskkobealde leat iešguđet suopmaniid hubmit de lea lunddolaš navdit ahte maiddá suopmanat váikkuhuvvet nubbi nuppis ja ahte olbmot dáinna lágiin ohppet gulahallat vaikko leat suopmanerohusat.

Juoga mii lea hástaleaddji go suopmanerohusaid guorahallá lea diehtit makkár variášuvnnat leat suopmanerohusat ja makkár variášuvnnat bohtet iešguđet olbmo kognitiiva bealis, nammalasi mo olmmoš fáhte ja kategoriseret doahpágiid iežas mielas.

¹⁶ “Nuktá” lei Gárasavvonsuopmana hubmi Unna tjerutjis

5.3.3 Mo fáhtet ivnniid/ guolggaid

Dáhpáhuvvá ahte olbmot sierra doahpágiiguin govvidit seamma refereantta. Dán ii oro sáhttime gohčodit suopmanfenomenan, muhto dat bohtá baicca das mo olbmot iežaset mielain dahje, mentála modeallain, ipmirdit, oidnet ja kategoriserejit guolggaid ja Eira čállá:

“Dattege i galgga viggat čiegadit ahte dávja bohtá dilli ahte guokte olbmo goappatládje seamma bohcco bagadallaba, ja goappat namahusain govvideaba guolgga. – Dakkar goappatlágan oaivilii sáhttet mánga siva, muhto dáid sivaiddat eat guorahala nu dárkilit. Soaita leat, dalle goas goappat namahusain guolgga govvideaba, ahte nubbi lea oahppatmeahtun dahje ahte dán guoktas leat guovttelágan mihttenminstarat dahje sáhtta leat duodaštussan dasa ahte olbmuid leat mánggalágan kodifiserenmállet. Mahkaš ipmirdit ivnniid iešguđetgeládje. “
(Eira 1984:14)

Guolggaid bagadallamis oidno dát fenomena muhtun bohccuid bagadaladettiin go boazosámit eai seammaládje kategorisere guolggadoahpágiid, ja nu eai ge nammat referenhtaid seamma tearpmain. Dáhpáhuvvá maiddáid ahte seamma olmmoš guvttiin tearpmain bagadalla bohcco, iežá sániiguin ii leat ieš ge sihkar goappá doahpaga heive buoremusat referentii čatnat, nugo bohtá ovdán tabeallas 11.

Movt informánttat čilgejit gova Govva	inf 1	inf 2, 3	inf 4	inf 5
	Vielgat	luostak	duolva- tjuovvak	tjuovvak
	vielgat vielggut	luostak	bájtte- vielguk	-
	Gálbbenjun' boares heargi.. Bielloheargi.. Dá, dá.. dat dat lea eanet dego girjenjunnji.”	Ja duole lea gea.. Manin duo? Eai duo daja gálbbe- njunnjin. Duo dadjet.... N:Sietnja.. R: Sietnjan go dat gohčodit? N: Juo.. R: Já Sietnja.	Nils-Ánddi heargi. Ja dat lea vielguk ja de lea sietnja.. manin.. gálbbe- njunnji.	gájrak

Tabealla 11: Olbmot sáhttet iešguđet doahpágiiguin čilget seamma refereantta. Dát ii oro leamen suopmanfenomena muht baicca boahtá das ahte olbmot fáhtejit sihke ivnniid ja guolggaid iešguđet ládje ja danin maid kategoriserejit daid iešguđet ládje.

Lea váttis lunddolaš fenomenaid kategoriijaid gaskkas geassit áibbas čielga rájiid, ja das go lea elliid birra sáhka, de ii sáhte álo kategoriseret daid nana kriterijaid vuodul. Dát boahtá earenomáš bures ovdán dán tabealla (tabealla 11) vuolimus govvas, gos leat erohusat olbmuid doabakategoriserema gaskkas, muhto oidno maddái ahte sii ieža veaháš eahpidit bagadaladettiin guđe jovkui refereanta gullá. Muhto nugo Eira čállá, de ii buvtté dát eahpesihkarvuoha kategoriseredettiin váttisvuodaid beaivválaš boazobargguide (1984:14). Ulbmil bagadallamiin lea nubbái dan mađe dieđuid addit ahte gulahallá, ja vuostáiváldi responsa muitala lea go son

ipmirdan maid nubbi oaivvilda. “Jus nubbi ii guorras nubbai čorvviid dáfus, de álgiba guolggas hupmat, ja nuppe ládje. Oainnat gávdnojit mekanismmat mat praktihkalaš barggu ožžot doaibmat vaikko duollet dálle čuožžilit ge smávva váttisvuodát.” (Eira 1984:14)

Goit ge boazosámit bagadallet eanaš bohccuid oba ovttaládje ja dat čájeha ge olbmuid oktasaš doabaipmárdusa, mii lea ge vuodđun fágakommunikašuvdnii ja dáhkida ahte gulahallan doaibmá.

5.4 Guolgadoahpágiid bokte ipmirdit ealu diversitehta ja bohcco árvvu, iešvuodaid ja luonddu

Earet go dat makkár guolga lea oaidnit lea guolgadoahpágiin lea maiddái iežá, čiekŋalit dimenšuvdna. Guolgadoahpágiid dovdan mearkkaša maiddái ahte boazosámit dovdet iežaset guovllu ja iešguđet guovlluid diversitehta bohccuid ja ealu hárrái. Diversitehtain oaivvilduvvo ahte ealus ja ealuin leat ollu iešguđet lágán bohccot main lea iešguđet olgguldas hápmi ja ivdnás guolga, ja maiddái iešguđet ahki ja sohkaabealli ja ollu rávis varrásat. Dákkár ealu gohčoda Nils Oskal (2000) čáppá eallun, mii čájeha ahte ealus lea diversitehta dahje ahte dákkár ealus lea iešguđetlágánvuolta ja mánggabealatvuolta. Iešguđet guolggain lea sihke iešguđet funkšuvdna ja iešguđet árvu. Guolgadoahpágiid bokte sáhtta maiddái ipmirdit bohcco iešvuodaid ja luonddu. Muhtun doahpágiid sáhtta earuhit ovdamearkka dihte biologalaš faktoriid vuodul, dego *beju-tjalmak-bejuk* ja *tjáhppis-tjalmak-bejuk* (Collinder), juogá mii čilgejuvvo dán maŋjelis dán kapihttalis.

Dát bealit leat oasis guolgadoahpágiid sisdoalu čilgehusas. Dáid lea mávssolaš váldit vuhtii go doahpágiid sisdoalu analysere, das go dat čilgejit doahpágiid dovdomearkkaid vel dárkileappo ja doimbet ovdamearkan das mo báikkálaš árbevirolaš boazodoallomáhtu dimenšuvnnaid sáhtta ipmirdit giela doahpágiid bokte.

5.4.1 Báste čearu, Unna tjerutja ja Vájssá guovlluid guolga-diversitehta

Bohccuid guolggat eai leat seammaláganat guovllus guvlui. Guolga-diversitehta sáhtta rievddadit sakka iešguđet čearuid, siiddaid ja eatnamiid gaskkas. *Vielgat*, *muzet* ja *čuoivvat* orrot leamen dat dábáleamos guolggat dutkanguovllus oppalaččat, vaikko sáhttet vel siskkáldasat

erohusat čearuid, ja vaikko maid siiddaid gaskkas gávdnot.

Vielgat, ja muzet ja čuoivvat ja vielgat ja.. Dat dat lea. Muzet, čuoivvat, vielgat. Dat dat leat eanemus.. Válde, váldeguolga. Men de leat, de bohtet muzetčuoivvagat ja.. Girjjagat ja diele dakkárat. Men eanaš, eanaš, dat lea dat váldosiida dat lea.. Dat leat dat golbma.. Muzet, čuoivvat ja vilges.. Dat Eirra, dat lea dat girjjagat ja dakkárat, dat lea eanet.. Dat gávdnojit, men dat eai leat nu olu. Váldeallu dat leat oainnát dat.. (inf 1)

Guolgga dáfus, de diversitehta mearkkaša maiddá dan ahte gávdnojit earenomáš guolggat bohccot mat leat čalbmáičuohccit ja dainna lágiin álkkít muitit, iežá sániiguin dat leat *mihtilmasat*. Mihtilmas boazu lea ávkin go dárbbáša diehtit lea go eallu čoahkis. Boazosápmelaš ii dábálaččat hálit lohkat bohccuidis, danin go dasa leat vuoiŋŋalaš bealit čadnon mii mearkkaša ahte dat sáhtá mielddisbuktit ahte hástalat iežat boazolihku (Oskal 2000). Mihtilmas boazu doaibmá indikatorin das lea go eallu čoahkis. Jus ollu mihtilmas bohccot váilot, de sáhtá dainna lágiin ipmirdit ahte ferte stuora oassi ealus mii maiddá váilo.

“R: Na bagad.., najuo. Na bagadallat, dat oainnát lea, dat han lea go dal bohtet, go dal bohtet, čoahkanit, galget johttát. De dat gažádit leago dat? Oidnoi go dat su sietnja? Oidnoi go mu gálbbenjunnji? N: Juo ja girjjak ja. R: Juo. Oidnoi go dat.. manin? Gokte dat rugujin muhttin dadjat? Oidnoi go dat.. Ja de dat galggai nubbi vástidit, oi.. leigo dat dop. Ja jus dat eai lean oaidnán, de dat sámála dadjin na de mii hehttu mannat odásin. Aht’ dat goit hehttu dop orrut. Dat diđii juohke bohcco. N: Juohke bohcco fal! (...) **Na gok dii muittiidet daid visot bohccuid?** R: Na daid da gal muitá go. N: Daid dat gal muitá.. R: Juo.. N: Ja dat fal jus dat váilo, ii go mannat! R: Juo dat ii lean go vuolgit. N: Juo, aht’ dop’ dat lea fal.. R: Juo, ja dop dat fal hehttu orrut, mon lean dan dop oaidnán maŋimus.” (inf 2,3)

Go čuvges ja girjjat guolggat eai leat nu dábálaččat dutkanguovllus dakkár guolggat šaddet dávja maid mihtilmasat ja dakkár guolggat orrot leamen dábáleappo olggobealde Jiellevári ja Johkamohki. Boazosápmelaččat Gáiduma ja Vájssá guovlluin mitalit ahte ovdamearkka dihte Norgga bealde leat eanet iešguđet lágán *čuoivvagat*, *girjjagat* ja *ránagat*. Tearbmaevaheami bokte lea vejolaš govvidit makkár bohccot gávdnojit ja leat dábálaččat iešguđet guovlluin. Okta ovdamearka dasa sáhtá leat ’giehpa-rijmek’ tearbma mii orro Vájssá ja

Unna tjerutja boazosámiid ipmárdusas čadnon Sirggá čearu, *Ulldevisa* siidii. Vájssá ja Unna tjerusj leat Ulldevisa ránnjá siida ja čearru ja dainna lágiin dovdet dáid guovllu boazosápmelaččat doahpaga vaikko eai ieža loga iežaset geavahit tearpma.

Oarjjel.. na ollát , hui čáhppat, giebat.. Oarjjelat..dakkár čáhppes muzet.. Dat ledje oainnát dolin.. Ii, ii, ii'aht gula... Čállet go giebaga dasa? **Juo!** Dat lea, dat lea, dat lea... Oarjjeliid, eai dat.. Nuortaolbmot eai gohčodan giebagin. **Jáhá, na ii dat daga maidege. Makkár dat lei?** Dat lea kolsvart! **Kolsvart..** Juo ja diedát dai lei.. Dat lei hirbmat mihtus boazu dolin.. Dat seste daid. Dugu dálát eamiorrut. Nuortan oainnát eai lean giebagat. Dáppe dat ledje, men dat leat nohkan dat nai. (inf 1)

Go *giehpa-rijmek* ii leat nu dábálaš dat maiddái mearkkaša ahte dat mihtilmas guolga ja daddjo ahte dákkár bohccot eai lean nuortaolbmuin go sii bohte jođi Gárasavvonguovlluin. Skum maid čállá ahte ”Johkamohkis ledje Ulldevisa olbmuin guhkes, vuollegis ja giehpačáhppes boazu, mii lei maiddái lossat” (1955:22).¹⁷ Goit ge, doaba gávdno miehtá dutkanguovllu, mii mearkkaša ahte olbmot dihtet makkár dat guolga lea ja maiddái Collinder lea dokumenteren dán tearpma

5.4.2 Guolggga árvu ealli boazun ja duodjeávdnasin

Boazosámiid gaskkas lea guolggain iešguđetlágán árvu sihke ealli bohccuid dáfus ja maiddái duodjeávdnasin. Dán oktavuodas lea dehálaš namuhit ahte sámiin ii leat dáhpi hupmat bohcco duolji dahje gápmasiid birra ovdal go boazu lea njuvvojuvvon, ealli boazu ii leat vuos olbmuid ávnnas ii ge biebmu (Oskal 2000). Dan dihte lea maiddái heivvolaš dás earuhit goas hubmojuvvo makkár árvu lea dihto guolggas ealli bohccos, ja makkár árvu lea dihto guolggain duodjeávdnasin.

Duodjeávdnasin namuhuvvojit earenomážit *gabba/bejuk/jievja* ja *muzet/rijmek* gápmasat ja náhkit divrasin. *Gabba/bejuk/jievja*- nuhtagat navdojit leat earenomáš čábbát ja ovdamearkka dihte Girjásis nuhtagat mat leat gorrojuvvo dan buot vielgadeamos ivnnát *gabba/bejuk/jievja* gápmasiin, man Collinder gohčoda ’slieddan’, ledje dat buot čábbámus čikŋagápmagat ja irgalangápmagat (Collinder 1984:15). *Giehpa-rijmek* lea maid dehálaš guolga duodjeávdnasiid

¹⁷ Jorgaluvvon Ruotagielas: ”I Jokkmokk hade Ultevis’ bybor en låg och lång, kolsvart renras, och det var en tung sort” (1955:22).

dáfus ja dan gápmasiin ja náhkiin gorro nuhtagiid ja muottaid¹⁸, ja Johkamohki bealde muitaluvojit *giebak*-nuhtagat vel divraseappo go gabbanuhtagat (inf 1).

Giehparijmek.. Ja da lea mihtus reinna. Daid da háliidin Jokkmohkin, muoddán. Ja dop da gávnuji.. Da lea dop da Jokkmohkin lea dat.. (inf 4)

Ealli bohccuin lea maid muhtun muddui iešguđet árvu guolgga dáfus mii boahdá sihke estehtalaš jearaldagain, nammalasii dat jus boazu lea čáppat čalbmái, ja maiddá das makkár funkšuvdna das lea. Boazu mii ii oaivvilduvvo čáppahin, sáhtá goit ge leat dehálaš ealus danin go dat lea mihtilmas. Ivdnás bohccot nu go girjjáгат, eai soaitte álo adnojuvvot estehtalaččat čábbán, muhto ahte dain lea dehálaš doaibma iežá diliin, ovdamearkka dihte, buot siidaolbmot soitet muitit girjjaga ja dainna lágiin dat maid fuomášuvvo jus dat boazu ja nu maiddá iežá bohccot váilot (Oskal 2000). Ivdnás bohccot maid sáhttet leat dehálaččat go geasset galgá veaiddalasas gávndat bohccuid, dan dihte go leat dat oidnojit bures luonddus (Oskal 2000). Nils Nilsson Skum čállá ahte *gabba* sarváid lávejedje seastit go daid nálli lei dehálaš vai ožžo *gabba* misiid maid lei álki geasset áicat reainnidettiin. Dát miesit gohčoduvvojedje 'geassenástin' go dat báite guhkás. (1955:29)

Vaikko ovdamearkka dihte girjjat bohccuin sáhtá leat dehálaš funkšuvdna mihtilmasvuoda ektui, de orro maid leamen nu ahte girjjagat mat leat ilá čalbmáičuohccit eai leat boazosámiid mielas čábbát. Oskal čállá ahte dat eai soaitte buktit boazolišku ge ja son guoskkaha vuoiŋŋalaš beliid go čállá mainna lágiin olbmo boazolišku váikkuhuvvo sihke olgguldas faktoriin muhto maiddá iežas láhttemiin.¹⁹ Dán oktavuodas son dadjá ahte earenomáš girjjagat, main leat stuora kontrasterejeaddji dielkkut 'lamsku' eai buvttet boazolišku. (Oskal 2000) Maiddá Jiellevári guovllu boazosámit čatnet dákkár guolggaid olbmo vuorbái go dadjet ahte dákkár guolggat sáhttet dulkojuvvot heajos mearkan ja mitaluvvo dáhpáhusaid birra goas dat vel leat leamaš jápmima ovdohat.

¹⁸ 'muoddá' čilgejuvvo julevsámegeielas leat dálvebivttas gorrojuvvon bohcco náhkis, iežá sániiguin dat vástida davvisámegeiela 'beaska' sátnái. Davvisámegeielas 'muoddá' gis lea "gollan beaska". (Guttorm & Labba 2008:59; Aira et. al 1995:19-23)

¹⁹ Boazoliškuin oaivvilduvvo ahte du bohccot ellet, birgejit ja soitet maid lassánit ja dehálaš maid lea ahte du eallu lea čáppat ja stuorat. Čáppa eallu lea deháleappo go stuorá eallu, ja boazolišku ii leat čadnon boazolohkui, ieža sániiguin stuora eallu ii soaitte mearkkašit ahte dus lea boazolišku, ii ge unna eallu ge mital ahte dus ii leat boazolišku. (Oskal 2000)

Govva 10: refereanta mas váilo tearbma dutkanguovllus. 'Lámsku' dahje 'lámskogirjjat' orro leamen tearpmat mat Guovdageainnus geavahuvvojit dákkár guolgga birra (Oskal: 2000; Eira 1984:91)

Dát boazu (govva 10) ii leat govvejuvvon dutkanguovllus guovllu boazosámit sihke amastit ja imaštallet dan guolgga, ja lohket ahte dákkár guolggat eai leat ollenge dábálaččat sin guovlluin. Dákkár guolga maiddái lea earenomáš guovllu boazosámiide, ja mearkkašahtti lea ahte ii oro gávdnome sierra tearbma dasa, dego 'lamsku' maid Eira (1984) ja Oskal (2000) namuheaba.

”R: Duon in leat gullan gal, nä.. R: Dat lea dieduin hárvoin. N: Gal dat lea diedun fal nu harvon.. R: En på tusen, kanske. N: Juo.. **De dat rugujit “duot imáš guolga duole”?** R: Najuo. N: Na nu dat lea fal. R: ..imaš guolga. N: Gal dat lea, ja gal dat lea diedun nu hárvvit aht’. R: Duot lea gal en på tusen, en på tusen mon jáhkán ahte diet gávdnojit. N: Najuo.. ”(Inf 2,3)

Go guolggas lea nu earenomáš mearkkašupmi, ahte dat sáhtta dulkojuvvot heajos mearkan, de orro maid lunddolaš ahte boazosámit atnet dan fasttin.

“R: Muh duot lei gal fasttes girjjak. Fasttes gal de girjjak. **Manin don anát ahte dat lea fastti?** R: Dainna go dat lei nu fasttes girjjak. (...) Don oainnát dat lea duole. Oainnát danne lea, oainnát duole akta gazza lea de čáhppat. Leatgo huomidan? Akta gazza lea čáhppat. (*Niillas boahká fas, áitti lásseme*) N: Me? R: Gea man fasttes duot, girjjak. N: Lea.. R: Akta gazza lea čáhppat. N: Juo, die lei fal. R: Mm, ja dat fal ii leat fiinat ollik.” (inf 2,3)

Ieža guolggat fas leat čábbát ja buktet positiivalaš, buriid dovdduid olbmuide. Collinder namuha ovdamearkka dihte ahte álgogeahčen 1900-logu eai lean *ránát* bohccot nu dábálaččat muhto hui divrasat estehtalaš dáfus, Girjása boazosámiid gaskkas (1926:15). *Giehpa-rijmek* gis lea guolga mii mitaluvvo buktit stáhtusa, Johkamohki sámiid gaskkas. Go guolga ii leat nu dábálaš de sáhttá maid mearkašit ahte geas ollu giebagat leat, das nai dáida stuora eallu leat.

”Dat lea hirbmat.. Dat atnet dán fiidnabun go duon²⁰. **Manin?** Dat lea.. Dat lea oainnát hirbmat.. Dat lea oba mihás geas *eakta giebat*.. Dal dál... Dat lea mihá.. Dieđát dát dat lea sállsyntat än go duot.. Duot lea oainnát juo mihá eanat go dál dát. **Mm, dat gabba.** (...) Ovdal oainnát oarjjet, olles ráiddut, heargeráiddut ledje muzet, giebagat. Men dat nohke ja nohke ja.. Ja ieža dieđunaga loktet, sláktejít ja..”
(inf 1)

Giehpa –rijmega alla árvvu birra čájehuvvo maid go sihke Vájssá ja Unna tjerutja boazosámit ságastit dán earenomáš bohcco birra, vaikko lohket sihke ahte eai geavat dan tearpma ja ahte sis ii leat dat iežaset guovllus. Maiddái Báste čearu boazosámit dovdet doahpaga vaikko čearru lea guhkelis eret Johkamohkis.

Lea váttis diehtit man vuodul olbmot árvvoštallet guolgga estehtalaš beliid, manin muhtun guolga lea čáppat ja nubbi gis ii, ja mas dat vuolgá ahte muhtun guolggat vel leat heajos mearka. Sáhttá dieđus leat juoga mii čájeha ahte dákkár guolga ii gula dábálašvuhtii ja danin ii galggaše dakkár ge gávdnot, ja go muhtin guolggain ii leat sierra tearbma dat čájeha ge guolgga hárvanašvuoda. Dát dagaha ahte lea lunddolaš jurddašit olmmoš ii liiko dasa maid ii leat hárvánan oaidnit, dát guolga spiehkasta das mii lea dábálaš, ja danin dat navdojuvvo sihke fasttin ja heittogin. Okta sivva manin boazosámit eai liiko muhtin guolggaide sáhtášii leat ahte guolga sáhttá mitalit bohcco biologalaš beliin. Vaikko *girjjaga* birra ii namuhuvvo mihkkege earenomášvuolta dán dáfus, dán dutkamuša oktavuodas, de soitet dakkár bealit maid leat oassin čilgeheame bohcco guolgga árvvu.

5.4.3 Bohcco biologijja guolgga dáfus

Bohcco guolga ja boazodoaloterminologijja sáhttá maiddái mitalit bohcco luonddu birra. Buorre ovdamearka dása lea *gabba/bejuk/jievja* boazu mii daddjo leat sliettasin, ođežin ja

²⁰ duon, duot= ‘gabba’ dán sitáhtas

ii ge nu buorre seailut.²¹ Muhtin gabba sáhtttá oadđit nu nannosit ahte dan lusa sáhtttá olmmoš boahit ovdal go dat gullá ja danin lea ge meahcielliide álki dan joksat. Gappas sáhttet leat sihke čáhppes čalmmit dahje ”beju-čalmmit” (Collinder 1926:15), dahje rukses čalmmit ja čoarvvit. Rukses, dahje beju-čalmmat bejugat leat dat heajut bohccot ja dakkárat gohčoduvvojit maiddá *nohkki-bejugin*. Jus bejugis leat baicce čáhppes čalmmit de mu de dat lea buoret eallit ja danin lávejedje ge ballat ahte gabba misiin leat beju, dahje rukses čalmmit eaig ge čáhppes .

Tjáhppis-tjalmak-bejuk? Čáhppis čalmmak? Jáá nov.. Miesin da ruvguji, javli jus lea čáhppis čalmi de dat buoribut seilu. **Mhm, manin dat no dahká?** Im mon diedi, nov da goit javli. Doluš ulmu. **Na makkir čalmmi danne lea mudui jus eai lea čáhppis čalmmi?** Na gal da.. Reinan lea eanasin čáhppis čal, men gávnu duokkir varga ruoksis čalmmak miessi. Juo. **Men čáhppis čalmmak buoribu seilu?** Juo buoribut seilu. Deid lean mon val gullam. Dolin rugujin vil geahččat makkir čalmmi ledjin. Go merkijin dakka... De javlin “de lea doaivva seailut”. Gal da val geasin gávnuji bedjis miesi men.. Láhppu dat goit ollu. **Manin da láhppuji?** Na, borru.. Jáhkáv, (..), dakkir jievjal dakkir slie.. Dav mon muittáv aktii dolin dov Sáivvavárin.. Do Sáivvavárin dop guovdilin, čoro livvat. Ja mon jurddažav mon galggav dok lahkusav.. Čoro manái! Ja dot jievja miessi bážii, ránggai danne, mon jáhkkiv dat lea jápmám.. Ja mon vážživ guorrai. Dohppijiv čoarvái, jável gok dat gahppat! Oadá diedá nov vastit. Ja mon jáhkkiv dat lea jápmám. (Inf 5)

Lassin guolgga ivdnái, de sáhttet maiddá iežá bealit guolggas, ja iežá guolgadoahpagat mitalit bohcco biologijja birra, nugo makkár vuoimmis dat lea omd. *njavgat*, mii ovdalaččas lea čilgejuvvon mearkašit : "njavgat" glatt (om hár og hárslag)” (Nielsen, K. III:66). Bohcco vuoimmi árvvoštallamis njavges guolga sáhtttá mitalit ahte boazu lea buori vuoimmis. Kemi informánttat čilgejit ahte jus guolga lea dego ullolágán, ii ge *njavgat*, de diehtá ahte boazu ii leat nu buriin vuimmiin. (Kemi 2008: 39)

Buot dát bealit mat dán kapihttalis leat čilgejuvvon guolgadoahpagiid birra sáhttet veahkin čilget boazosámiid mentála modealla bohcco guolggain. Dat guoskkahit čiekŋalit beliid go mii lea ovdal čilgejuvvon bohcco guolgaterminologijja oktavuodas. Goit ge, ságastaladettiin boazosámiiguin, de lea čielggas ahte dát namhuvvon bealit leat oassin čilgeme doahpagiid sisdoalu, danin go boazosámiid čilgehus guolggain ii goassege bisán dušše dan duohkái makkár ivdni guolggas lea ja gokko.

²¹ Dat lea oalle mealgadit dovddus boazosámiid gaskkas ahte gabba/jievja/bejuk bohccos lea dákkár luondu. Ná mitaluvvo mu vásáhusaid mielde eanaš boazodoalloguovlluin Sámis.

6. GIELA, BOAZODOALLOMÁHTU JA DIVERSITEHTA GASKAVUOHTA

Dán kapihttalis ságastallan ja árvoštalan bohtosiid birra maid lean gávnahan ja čanan daid viidát kontekstii. Dás jurddašan das mo giella ja máhttu čatnasit okti ja mo iešguđet olbmo vuolggasadji váikkuha dasa mo olbmot bidjet fuomášumi iešguđet áššiide dan mielde makkár giela ságastit. Sihke fágamáhttu ja -giella gullet boazodollui ja dán kapihttala loahpas reflekteren dan birra makkár váikkuhusat sáhttet šaddat jus boazodoalu fágagiella jávká.

Giela lea vejolaš atnit vuolggasadjin boazodoallomáhtu lahkoneapmái. Giela doahpagat eai leat dáhpedorpmis ásaiduvvan gillii, muhto doaba muitala mii lea dehálaš iežamet álbmoga eallimii ja nu mii maid jurddašit ahte dasa lea heivvolaš gohčodit manin nu (Maffi 1997:21). Maiddái boazodoalu oktavuodas mearkaša dát ahte sámegielas maid biddjojuvvot namahusat daidda maidda lea dehálaš giddet fuomášumi. Nie sáhtá dadjat ahte boazodoallofágagiela doahpagat leat maid ovdánan. Orru leamen čielggas ahte go juo gávdnojit nu ollu guolgadoahpagat ja daid geavaheapmi lea bisson doložis, de lea leamaš dehálaš boazosámiide earuhit guolggaid. Rauna Kuokkanen čállá ahte oarjemáilmmi dutkit gohčodit eamiálbmotdieđu eahpesystemáhtalažžan dan dihte go eamiálbmotdieđus eai leat seammalágan systemat dego oarjemáilmmi dutkanparadigmmain leat (2009:56). Okta sivva dasa sáhtá leat ahte eamiálbmotmáhtus ráhkaduvvojit dieđuid kategorijat iežáladje go oarjemáilmmis, ja kategorijat ovdanbuktojuvvot dávjjit gielalaččat go loguid jelgii (Eira, 2012; Kuokkanen, 2009; Berkes & Berkes 2009). Iežan dutkamušas lean oaidnán ahte guolgaterminologijja doahpagiid sisdoaluin lea systema man bokte sáhtá dovdat bohccuid. Go guolgadoahpagat kombinerejuvvot iežá doahpágiiguin mat čilgejit bohcco hámi, de lea vejolaš dovdat ja mihttet bohccuid indiviidadásis. Dát maid dahká vejolažžan kommuniseret dáid dieđuid birra nubbái, vai maiddái dat geasa muitala oažžu gova iežas jurdagiin makkár boazu lea oaidnit man birra lea sáhka. Okta dán dutkanbarggu bohtosiin lea ahte Gáiduma ja Vájssá guovlluid guolgaterminologijjas leat eambo tearpmat go doahpagat. Dát máksá ahte refereanttat ja dasa gullelaš ipmárdusat leat eanas oktasaččat, muhto dat gohčoduvvojit iešguđet ládje. Dát sáhtá mearkašit ahte boazosámiin lea oktasaš guolgadoabastruktuvra dahje oktasaš jurdda, nappo doaba, das makkár refereanttat leat. Dán mielde kategoriserejit sii guolggaid, iežaset mentála modeallas, dahje iežaset muittus. Olggobeale olmui dahje iežá gielat olmui, gii ii juogat boazosámiid doabastruktuvrra, sáhtá de boazosámiid máhtu systematihkka leat eahpečielggas. Dát lea juoga mii sáhtá boahit das go dan olbmos lea iežá geahčanguovlu. Dain kulturvrrain, main ii leat boazu leamaš nu guovddážis dego sámi kultuvrras, ii sáhte giela vuodul kategoriseret ja árvoštallat bohcco. Dalle ferte

iežáládje iskat ja kategoriseret fenomenaid, ja iežá kriteriijaid vuodul juohkit daid. Dákkár oktavuodain sáhttet ovdamearka dihte dárkilis deattut ja mihtut šaddat dehálaččat, ovdalii go diehtu maid doahpagat ovddastit.

Bohcco indiviidadovdan lea dárbbášlaš gealbu máhttit hálddašit dan ja maiddái ealu. Dán mielde sáhtta váldit mearrádusaid ovdamearka dihte das maid njuovvat, vuovdit, seastit, gáskit ja nu ain. Dáinna lágiin olbmo mearrádusat váikkuhit ealu, ja nie guolga-diversitehta ja giella ovdánit latnjalaga. Ná maiddái Loh ja Harmon ákkastallaba iežas dutkamušas biologalaš ja kultuvrralaš diversitehta gaskavuoda birra (2014). Biologalaš diversitehtain, biodiversitehtain, oaivvilduvvo ahte gávdnojit ollu iešguđet šlájat. Soai dadjaba ahte lea dábálaš jurddašit kultuvrra ja luonddu birra, dego dát guokte livčče gullan goabbat domeanaí, mat eai váikku obbanassiige nubbi nubbái. Muhto rievtti mielde han olbmo doaimmat váikkuhit iežas birrasii ja biras maiddái váikkuha olbmuide. Loh & Harmon vel namuheaba eiliid dápmana, ja ahte olbmuid strategijat das makkár eliid ealihit ja makkáriid njuovvat váikkuhit ealli nállái. (Loh & Harmon 2014:2) Boazodoalu oktavuodas dát mearkkaša ahte guolggat mat leat ealus gávdnojit danin go olbmot leat dihtomielaččat válljen seastit dihto guolggaid, ja iežáid fas njuovvat. Dán sáhtta oaidnit go buohtastahtta goddealuid guolga-diversitehta boazoealuid ektui. Sara (2007) čállá ahte goddealuin leat mihá unnit gabba bohccot, juoga mii ferte mearkkašit ahte olbmuid dihtomielaš válljema geažil leat gappat boazoealuin. Dán duodašta ge Nils Nilsson Skum maid, go čállá ahte dološ Jiellevári boazodoalus lávejedje seastit bejuk sarváid, vai ožžo bejuk misiid maid funkšuvdna lei oidnot, dahje báitit guhkás, vai lei álkkit ealu gávdnat veaiddalasas (1955:29). Giella dat speadjalastta dán nanu čanasteami olbmo ja luonddu gaskkas, das go gielas leat doahpagat dan diversitehtii mii gávdno. Ovdamearka dihte lea miellagiddevaš go *lámsku*, mii lea Guovdageainnu boazosámiid guolgadoaba, orro leamen amas doaba Gáiduma ja Vájssá guovllus. Mearkkaša go dát ahte dákkár guolggat eai lea dant mađe dábálaččat ahte olbmot leat dárbbášan kategoriseret dan doahpaga bokte? Maiddái vuoiŋŋalaš bealit čadnojuvvojit bohcco guolggaid, go dihto guolggat sáhttet adnojuvvot heajos mearkan. Ii ovttas ge informánttain lean doaba dan gulgii maid Guovdageainnus gohčodit 'lámskun', muhto sii baicce dadjet ahte lei imáš ja hirbmat hárvanaš guolga, ja ahte dakkár imáš guolga ii oro leamen buorre mearka. Dát orro vuoseheame ahte giela bokte lea vejolaš ipmirdit ealu báikkálaš diversitehta, maiddái guovlluid hárrái. Jus lea ovdamearka dihte govva iešguđet guovlluid guolgaterminologijain, de ii leat dárbbášlaš vuolgat iežá metodaiguin iskat makkár guolggat gávdnojit, go giella juo iešalddis sáhtta mitalit dan. Dutkamát dego Loh & Harmon (2014) čájehit ahte biologalaš diversitehta ja gielalaš diversitehta njiedjama gaskkas lea gaskavuodta, nappo ahte máilmmis jávket iešguđet gielat seamma jođánit go máilmmi iešguđet šlájaid jávket. Orro lunddolaš

jurddašit dán oktavuodas ahte jus mahkaš ealuid guolga-diversitehta rievddašii, de rievddašii maiddái olbmuid mentála modealla dáidda, das makkár guolggat gávdnojit ja mo daid dovdat. Lea nai vejolaš jurddašit nuppe guvlui, ahte jus olbmui eai leat mentála modeallat ja doabastruktuvrrat, mat kategoriserejit iešguđet guolggaid ja daid iešvuodaid, de sis sáhttet maiddái jávkat dat dieđut mat leat juohke doahpaga duohken. Dasto dat gis soaitá váikkuhit sin dihtomielalášvuhtii guolggaid diversitehtas, ja mielddisbuktit ahte guolga ii leat šat dehálaš bohcco ja ealu hálddašeamis, ja nu soitet dihto guolggat jávkat. Biodiversitehta mearkkaša ge ahte ollu iešguđet šlájat leat dárbbaslaččat ekosystemaid ceavzimii, muhto maiddái ahte šlájaid siskkobealde lea diversitehta (CBD). Dát mearkkaša ahte maiddái ealus (šlája siskkobealde) lea iešguđet bohccot dehálaččat, sihke sohkabeali ja agi dáfus, muhto maiddái guolggaid dáfus, nugo Oskal (2000) čilge *čáppá eallu*-doahpágiin. Sápmelažžii lea leamaš dehálaš ahte ”eallu ii galgga leat dušše stuoris, muhto čáppát maid” (Ibid), ja dát čájeha ahte boazosámiin lea leamaš ipmárdus diversitehta dehálašvuodas, ja atnán árvvus dan. Ahte bohcco guolggaid iešguđetlágánvuodas leat dehálaččat sáhtta ipmirdit go mitaluvvo ahte muhtin guolggain lea alla árvu ja dat buktet stahtusa iežas eaiggádii, nugo *giehpa-rijmek*, mii lea ovdamearka iežan dutkamušas. Sáhtta leat nu ahte jus leat ollu hárvanaš guolggat iežas ealus, dat sáhtta signalere ahte lea lihkestuvvan bargguinis. Dát čájeha juste dan mii čuožžu Ovtastuvvon Nášuvnnaid Biodiversitehta soahpamušas, ahte árbevirolaš máhtus lea ge guovddáš rolla biodiversitehta seailluheamis (CBD). Mu dutkamuš čájeha iešguđet guovlluid girjái vuoda. Gielalaš diversitehta boahká ovdán das go leat ollu tearpmat mat gis leat čadnon doahpágiidda main leat čiekŋalis dimenšuvnnat mat speadjalasttet guolggaid diversitehta dan guovllus.

Dát máhttosystema maid guolgadoahpapat ovddastit, lea dárbbaslaš nu guhká go boazosámit galget iežaset vuogi mielde bargat bohccuiguin. Boazodoalu doahpapat leat bisuhuvvon, dan dihte go dat ain leat dárbbaslaččat. Vaikko boazodoalus leat leamaš stuora rievdadusat mañemus čuođi jagis, de dát doahpapat goit ain leat anus. Nuppe dáfus boazodoallofágagiella maiddái sáhtta leat rašši danin go giellamolsun sáhtta maiddái boazodoalus dáhpáhuvvat (Skum 2011). Giellamolsuma bokte sáhttit mii manahit ollu doahpágiid, nappo dárkilis dieđuid, danin go giella stivre dan maid oaidnit iežamet birrasis. Dát dutkamuš lea dahkkon ovttá buolvva informánttaid vuodul ja ii giedáhala dan man bures boazodoalloguovllui oahpahuvo nuorat buolvvaide Jiellevári ja Johkamohki guovlluin. Skum dutkamuš (2011) čájeha mo giellamolsun sámegealas ruohtagillii dáhpáhuvva golmma buolvvas, ja mo dat váikkuha árbevirolaš fágadoahpágiid geavahepmái. Su diehtoaddit geavahit ollu ruohtagielsániid bohccuid bagadallamis, maiddái bohcco guolggaid bagadallamis ja nu gohčoduvvojit ovdamearka dihte visot čuoivvat *ljusa* ja visot bohccot main leat vilges njunjit

blesiga (2011:78). Dát máksá, Skum mielde, ahte dárkilis ja deaivilis terminologii ja jávká (Ibid.). Go doaba stivre masa mii giddet fuomášumi, de dat sáhtta mearkkašit ahte go giella jávká, mii maiddái massit máhtu das mo oaidnit, dovdat ja mihttet bohcco ja dan mihtilmasvuodaid ja iešvuodaid. Giellamolsuma bokte mii váldit lávkki dan guvlui ahte mii eat šat oainne bohcco "iežamet" čalbmelásiiguin, muhto oaidnigoahtit bohcco nugo čilgejuvvo muhtun leksikonas dan "gråbrunt hjortedyr" (<http://no.thefreedictionary.com>). Dalle maiddái mis šaddá dárbu iežaládje mihttet bohccuid, ja soaitit šaddát geaváhišgoahtit dárkilis mihtuid dego nummariid dan dahkamis. Nubbi bealli lea ahte jus giella ja dan doahpagat jávket, de jávká maiddái oassi min iežamet jurddašeamis. Maffi čállá ahte dominánta gielaide mielde dábalaččat čuovvu dominánta kultuvrralaš rámma, mat vuitet unnitlogu giela ja kultuvrra badjel. Danne go eamiálbmotmáhttu lea dávjjimusat njálmmálaččat bisuhuvvon ja oahpahuvvon ja go dáhpáhuvvá molsašupmi "modernitehtii" ja dominánta gielaide, ja go eamiálbmot gielaide njálmmálaš árbevierut jávket, de jávká maiddái báikkálaš máhttu. Ekologalaš máhttu lea báikkálaš máhttu ja čadnon birgejuvpmái, de lea dat bahá jávkat, go olbmot gáidet eret iežaset árbevirolaš eallinvugiin ja lámppet iežaset lahka čanastemiid luonddubirrasii. (1997:30)

In áiggo ságastallat dan birra lea go dát buorre dahje heittot, muhto orro mu mielas sealvi ahte giela, ja árbevirolaš fágagiela, massin mearkkaša ahte mii massit oasi boazodoalu máhttosystemas, mii lea čuožžánan das go olbmot leat eallán bohccuid lahka ja mihtten ja dárkon daid ja nu oahppan bohcco, luonddubirrasa ja daid eavttuid birra. Maid dákkár máhttosystemaid massin mearkkaša midjiide boahte áiggis lea diehttelasat váttis einnoštit, muhto árbevirolaš máhttu lea ovdánan buolvvas bulvii, áiggiid čađa ja jus dat vajálduvvo de eat oaččo šat ruovttoluotta dan.

7. LOAHPAHUS

Dát dutkamuš suokkardallá sámegiela boazodoallofágagiela ja lea dahkkojuvvon Báste čearus, Unna tjerutjis, Vájssás. Dutkamuša ulbmil lea guorahallat Gáiduma ja Vájssá boazosámiid guolgaterminologijja. Vuodđun dutkamuššii leat dieđut mat leat čohkkejuvvon viđa informántta vuodul. Lassin lean maiddái geavahan ovttá čálalaš gáldu, Björn Collindera čohkkejuvvon boazodoaloterminologijja čoakkáldaga, mii lea dahkkon 1926 Girjásis.

Lean iskan makkár tearpmat ja doahpagat leat ja mo boazosámit čilgejit guolgadoahpagaid sisdoalu, nappo makkár dieđut boazosámiin leat guolgadoahpaga. Dutkanguovllus lean gávdnan informánttaid dieđuid vuodul goit 42 guolgadoahpaga ja 58 guolgatearpma, mat ovddastit dáid doahpaga (kapihttal 5.1.). Collindera sátnelisttus leat 78 tearpma oktan čilgehusaiguin. Dán listtus ledje gávccii tearpma maid mu informánttat eai leat dovdan, ja 38 maid sii leat dovdan. (kapihttal 5.2.). Collindera čoakkáldagas leat ollu goallostearpmat. Informánttat leat dovdan ja defineren eanaš tearpmaid maiguin dát goallostearpmat leat ráhkaduvvon. Mon in leat dán dutkamušas gieđahallan Collindera goallostearpmaid, danin go leat ollu vejolašvuodát kombineret tearpmaid ja nu ráhkadit iežá tearpma. Goit ge, dát čájeha ahte go iešguđetládje sáhtta kombineret dan 58 tearpma maid mon lean gávdnan leat de leat vel eanet vejolašvuodát guolgaterminologijja bokte dárkileappo čilget dihto bohcco guolgga. (5.2)

Go iskagohten guolgadoahpagaid sisdoalu, de analysa čájehii ahte dain leat ollu iešguđet lágán dieđut, mat fátmastit ivnni rájes gitta funkšuvdnii. Guolgadoahpagat sisttisdoallet nappo dieđuid main leat čiekŋalis dimenšuvnnat. Oppalaččat čájeha dát ahte guolgadoahpagat čájehit dárkilis ja systemáhtalaš máhtu, mii ovdánbuktojuvvo boazodoalu fágagielain. Guolgadoahpagat leat nie oassin boazosámiid ollislaš máhttosystemas man bokte sii dovdet iežaset guovllu eavttuid.

Guolgadoahpagat sisdoallu čájeha makkár ivnnit guolggain leat. Dásto doaba muitala gokko guolga lea man birra lea sáhka, nappo guolgga lokaliserema birra. Jus guolga lea miehtá goruda, dahje guolga mii lea eanemustá bohccos, de gullá dat váldoguolgakategorijii. Jus guolga lea dušše báikkuid, dihto sajis gorudis, de lea liigeguolga. Váldoguolgadoahpagaid ivnni sáhtta terminologalaččat juohkit dahje kategoriseret *badjedoahpagaidda* ja *vuolledoahpagaidda* (kap 5.1.1). Iešguđet guolggain, maid refereanttat ovddastit, leat oktasašvuodát mat dahket badjedoabakategorijaid. Analysain lean gávnahan ahte leat logi badjedoahpaga. Dát mearkkaša ovdamearkka dihte ahte sáhttet leat iešguđet hámat guolggat mat gohčoduvvojit

čuoivvagin/tjuovvagin. Muhtin badjedoahpágiin leat vuolledoahpagat, mat vel dárkileappo čilgejit váldoguolggas iešvuodaid. Oktiibuot leat 13 vuolledoahpaga mat leat čadnon iešguđet badjedoahpágii. Liiegeguolggaid gis ferte iežáládje analyseret, go váldoguolggaid. Liiegeguolga lea ivnni dáfus kontrasterejeaddji guolga váldogulgii, mii sáhhtá leat juogo vielgadas, čáhppes dahje sevdnjes duokņas dahje girjjit, ja lokaliseren mii sáhhtá leat ovdamearkka dihte oaivi, juolggit dahje bahta. Dát guokte beali, ivdni ja lokaliseren, dat bidjet eavttuid liiegeguolgadoahpágiid geavaheapmái (Kap 5.1.2).

Guolgadoahpagat maiddái sáhhtet čujuhit dasa makkár hápmi guolggas lea, nammalassii jus ovttá guolggas lea iežálágán ivdni guolgagierragis mii muđui lea guolggas, dahje makkár guolga lea oaidnit obalaččat nugo ovdamearkka dihte jus bohccos leat ihtán ullolágán guolggat mii gohčoduvvo *uvjaguolggat/ujvvaguolggas*. Dábálaččat lea boares bohccos dakkár guolga, ja nu maiddái guolgadoahpagat sáhhtet muitalit bohcco agi birra (Kap 5.1.3.).

Guolgadoahpágiid sisdoallu maiddái muitala iežá beliid go dan makkár guolga lea oaidnit (kapihttal 5.4). Doahpágiid sisdoallu čájeha ealu girjáivuoda dahje diversitehta. Daidda lea kodejuvvon olbmuid ipmárdus man ollu leat iešguđet guolggat sihke iežaset ealus ja maiddái iežá ealuin. Orro leamen nu ahte ovdamearkka dihte eai leat čuvges guolggat nugo *gabba/bejuk/jievja* ja *girjjat/girjak* nu dábálaččat dutkanguovllus (Kap 5.4.1). Iešguđetge guolggain lea maiddái iešguđet funkšuvdna ealus go dutkanguovllus leat mihtilmas bohccot, bohccot mat ovdamearkka dihte leat iešguđetlágán *girjjagat/girjak*. Mihtilmas boazu lea dakkár maid juohkehaš dovdá, ja dat doaibá juogalágán indikatorin das lea go ovdamearkka dihte eallu čoahkis vai ii. Iešguđet guolggain lea iešguđet árvu sihke ealli boazun ja duodjeávnnsin, danne go muhtin guolggat adnojuvvot čábbán ja earat gis fasttin. Ovdamearkka dihte leat earenomážit *gabba/bejuk/jievja* gápmasat divrras duodjeávdnasat, muhto muhtunlágán *girjjagat* gis daddjojuvvot fasttit (Kap 5.4.2). Dasto lea sáhhtet guolggadoahpagat maiddái muitalit bohcco biologiija birra, ja lea *gabba/bejuk/jievja* okta ovdamearka dás makkárin dán guolggat bohccuid čilgejit (Kap 5.4).

Nubbi jearaldat, maid lean iskan dutkamusas, lea sáhhtá go oaidnit ahte dutkanguovllu suopmaniin lea sierra guolgaterminologiija. Dasto lean vel analysas iskan mo vuorrasit olbmot leat gulahallan boazobargguin guolggas birra. Lean gávnahan ahte dutkanguovllu suopmaniin, nammalassii gáidumsuopmanis ja gárasavvonsuopmanis leat muhtun muđui goabbat guolgaterminologiija. Ollu doahpágiin leat ekvivaleanttat ja synonymat, nappo mánga tearpma mat ovddastit dan. Dát tearpmat sáhhtet leat goabbát suopmanii, nugo ‘muzet’ ja ‘rijmek’ ja de leat ekvivaleanttat (Kap 5.1.1.1) Muhtin doahpágiin leat nu ollu go golbma iešguđet tearpma, ovdamearkka dihte ‘gálbbenjunnji’, ‘gájrák’ ja ‘tjuossenjunnji’ muhto maid lea váddáseappo

čatnat suopmaniid mielde, dalle leat dat synonymat (kap 5.1.2.2). Suopmanerohusat maiddái bohtet ovdán homonymiijas nugo ovdamearkkadihte gáidumsuopmana *luostak* ja gárasavvonsuopmana *luosttat* doahpágiid iešguđet sisdoaluin (kap 5.3.1).

Lea váddáseappot čilget dán guovtti suopmana tearpmaid geavaheami dutkanguovllus, danin go guovtteguvlui suopmanváikkuhus sáhtta mearkkašit ahte olbmot geavahit tearpmaid mat sáhttet gullat goappáge suopmanii. Boazosámit orrot leamen dihtomielalaččat das guđet tearpmat gullet iežaset suopmanii ja makkár tearpmaid fas iežá suopmana hubmit geavahit. Dán guovllu vuorrasit olbmot leat šaddan oahppat gulahallat nubbi nuppiin, boazoságaid oktavuodas, vaikko hupmet iešguđet suopmana. Sii leat sáhttan gulahallat, danin go sis orru leamen buorre ipmárdus dain iešguđet tearpmain mat guovllus leat, ja sii dihtet bures guđe tearpmat ovddastit ovttá doahpaga. (Kap 5.3.2) Dát lea oalle earenomáš, ja dan sáhtta dulkot nu ahte boazosámiin lea seamma jurdda guolggaid birra, nappo ahte sii juogadit ovttá doabastruktuvrra, muhto ahte sii ovdánbuktet doahpágiid iešguđet terminologijain.

Doabastruktuvrrat ja daidda gullelaš terminologijat leat oassin boazodoallofágagielas. Báikkiin, gos árbevirolaš fágagielaide doabageavaheapmi unno, sáhtta navdit ahte oassi dan máhtus, mii lea čuožžanan dan guovllus ja mii muitala juste dan guovllu báikkálaš eavttuid birra, sáhtta leat jávkame. Danin lea árbevirolaš fágagielaide terminologijaid dehálaš dokumenteret ja seailluhit. Lea dieđus hástaleaddji ahte Sámi guovlu lea viiddis, ja nu go dát dutkamuš lea čájehan, de máhttu lea báikkálaš, danin ii leat doarvái ahte muhtun guovlluin dokumenterejuvvo dat máhttu. Konkrehtalaččat livččii dárbu dahkat semmasulláš dutkamušaid go dát, iežá guovlluin, muhto maiddái dán dutkanguovllus viidát ja čiekŋalit dutkama ja dokumenteret vel eanet surggiid boazodoallofágagielas. Nubbi bealli lea ahte dokumenterejuvvon materiála galggašii leat ávkin guovllu olbmuide, earenomážit mánáide ja nuoraide, vai dát máhttu šattašii lunddolaš ja ealli oassi sin gelbbolašvuodas.

Mu vásáhus lea ahte boazosámiid orrot berošteami mu barggus ja nu čájehit ahte dát lea dehálaš. Ulbmil dáinna bargguin ii leat buktit lohpaláš vástádusaid das mii ja makkár boazodoallofágagiella lea, muhto baicca čájehit ahte makkár guolgaterminologija gávdno ja makkárat iešvuodát das leat. Mus lea doaivva ahte guolgaterminologijabargu sáhtta aktualiseret boazodoalu fágamáhtu ja čájehit ahte das lea iežas systematihkka, ja čiekŋalis dimenšuvnnat maid ferte ipmirdit ollislaš geahčastagain boazodollui. Sámegielain ja dán oktavuodas boazodoallofágagielain sáhtta čájehit bálgá boazodoalu máhttosystemii.

GÁLDUT

Čálálaš gáldut:

- Aira, Elsa; Tuolja, Karin; Pirtsi-Sandberg, Anna-Lisa, 1995: *Julevsáme gárvo- Lulesamiska dräkter*. Ájtte, Svensk Fjäll- och Samemuseum. Jokkmokk.
- Angéus Kuoljok, Susanna, 1997: *Nominalavledningar på ahka i lulesamiskan*. Uppsala Universitet, Uppsala.
- Anti, Trond Are, 2003: *Joddobuođđu. Taksonomalaš ja meronomalaš dutkan. Joddobuođđoproseassa ja gullelaš leksemaid semantihkka*. Sámegeiela váldofágadutkkus. Humanisttalaš fakultehta. Gielladiehtaga instituhtta. Romssa universitehta.
- Berghulnes, Torill O., 2004: *Flyteknisk terminologi i lærestoff for videregående skole*. Hovedfagsoppgave i nordisk språk. Det humanistiske fakultetet. Universitetet i Tromsø.
- Berkes, Fikret & Berkes, Mina Kislalioglu, 2009: Ecological Complexity, fuzzy logic and holism in indigenous knowledge. *Futures* 41 (2009) 6-12.
- Bongo, Mathis P; Eira, Inger Marie G.; Magga, Ole Henrik; Sara, Mikkel Nils; Mathiesen Svein D; Oskal, Anders: *The challenges of Arctic reindeer herding: The interface between reindeer herders' traditional knowledge and modern understanding of the ecology, economy, sociology and management of Sámi reindeer herding*. Unpublished article. Sámi Allaskuvla, Guovdageaidnu. Norwegian School of Veterinary Science, Tromsø. International Centre for Reindeer husbandry, Guovdageaidnu.
- Bucki, Carrie, 2004: *Reindeer roundup*. A K-12 Educator's guide to reindeer in Alaska. The reindeer research program. University of Alaska. Fairbanks.
- CBD: Convention on Biological Diversity, 1992. United Nations
- Collinder, Björn, 1926: "Renskötseknomenklaturen i Norrkaitum" *Svenska landsmål och Svenskt folkliv* 1984. Red: Erik Olof Bergfors. Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala.
- Eira, Inger Marie G., 2013: *Terminologijja dieđa ja sámi vuoddoealáhusaid fágagiella*. Sámi allaskuvla. Guovdageaidnu.
- Eira, Inger Marie G., 2012: *Muohttaga jávohis giella- Sámi árbevirolaš máhttu muohttaga birra dálkkádatrivdanáiggis*, Romssa universitehta, Romsa
- Eira, Inger Marie G.; Eira, Nils Isak; Magga, Ole Henrik, 2010: 'Muohtatearpmad sisdoallu ja geavahus.' *Sámi dieđalaš áigečála* 2/2010. Sámi allaskuvla. Guovdageaidnu.
- Eira, Inger Marie G., 2004: "Guohtunterminologijja kárten." Logaldallan Boazodoallokonferánsas Álttás 18.3.2004. Sámi instituhtta.
- Eira, Nils Isak, 1984: *Boazobargi giella*. Dieđut 1/1984. Sámi Instituhtta. Guovdageaidnu

- Eira, Nils Isak, 1994: *Bohccuid luhtte*. DAT O.S. Guovdageaidnu
- Guttorm, Gunvor & Labba, Solveig 2008: *Ávdnasis duodjin-Dipmaduodjesánit*. DAT. Guovdageaidnu
- Guttorm, Gunvor, 2011: *Árbediehtu (Sami traditional knowledge) –as a concept and in practice. Working with traditional knowledge: Communities, Institutions, Informations Systems, Law and Ethics*. (doaim.): Jelena Porsanger & Gunvor Guttorm, Dieđut 1/2011. Sámi Allaskuvla. Guovdageaidnu
- Gärdenfors, Peter 1995: "Meanings as conceptual structures." Lund University Cognitive Science. Lund
- Grundström, Harald, 1947: *Lulelappsk ordbok A-L* Skrifter utgivna genom Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala : Serie C 1 : Lundequistska bokhandeln. Uppsala
- Hanes Gertrude, 2001: *Vaisaluokta under 100 år*. Vaisa sameförening. Jokkmokk.
- Halvorsen, Knut, 1993: *Å forske på samfunnet. En inføring i samfunnsvitenskapelig metode*. 3. utgave. Bedriftsøkonomens Forlag A/S. Oslo.
- Helander, Nils, 1997: 'Hovedtrekk i samisk terminologiarbeid.' Nordterm 9: Rapport från Nordterm '97, Guovdageaidnu 24-27 juni 1997.
- Hultblad, Filip, 1936: *Flyttlapparna i Gällivare socken*. Geographica N:o 1. Skrifter från Upsala Universitets geografiska Institution. Uppsala
- Jernsletten, Nils, 2000: *Davvisámi suopmanat- Davvisámegiela ja Julevusámegiela teavsttat ja čilgehusat*. Dialektkompendium, samisk grunnfag. Romssa Universitehta Humanisttalaš fakultehta ja Sámi instituhtta.
- Jernsletten, Nils, 1994: 'Tradisjonell samisk fagterminologi.' *Festskrift till Ørnulv Vorren*. Tromsø museums skrifter XXV. Tromsø Museum. Universitetet i Tromsø.
- Joks, Solveig, 2007: *Boazodoalu máhtut áiggis áigái*. Etniid doaimma árbevirolaš oahpaheamis boazodoalus. Dieđut 3/2007. Sámi instituhtta.
- Kemi, Karen Inga 2008: *Økologiske kriterier for en bærekraftig forvaltning av reindriften*. Masteroppgave i arktisk naturbruk og landbruk. Det matematisk- naturvitenskapelige fakultet. Institutt for biologi. Universitetet i Tromsø
- Korhonen, Olavi, 2005: *Báhkogirjje julevsámes dárruj, dáros julevsábmáj. Lulesamisk svensk, svensk lulesamisk ordbok*. Sámiij áhpadusguovdásj. Jáhkámáhkke.
- Kuhmunen, Nikolaus, 2000: *Renskötseln i Sverige förr och nu*. Sápmi 11/2000. Sámiid Riikasearvi (SSR).
- Kuokkanen, Rauna, 2009: *Boaris dego eana- Eamiálbmogiid diehtu, filosofiijat ja dutkan, Čálliid Lágadus, Kárašjohka*

- Kvale, Steinar, 1997: *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur.
- Kvenangen, Per Guttom, 1996: *Samernas Historia*. Sameskolstyrelsen. Jokkmokk.
- Kåven, B., Jernsletten J., Nordal i., Eira, J.H., Solbakk, A., 1995: *Sámi-dáru sátnegirji*. Samisk-norsk ordbok. Davvi girji O.S. Kárašjohka
- Lantto, Patrik, 2008: “Att de för lapparne skulle vara likgiltig hvar han flyttade’
Tvångsförflyttningar som problemlösning i svensk samepolitik.” *Människor i Norr- Samisk forskning på nya vägar* (red. Sköld, Peter). Vaartoe- Centrum för samisk forskning. Umeå Universitet.
- Loh, Jonathan & Harmon, David, 2014: *Threatened species, endangered languages*. WWF Netherlands. Zeist. The Netherlands
- Maffi, Luisa, 1997: “Linguistic diversity.” *Cultural and spiritual values of biodiversity*. Chapter 2, s 21-56. (ed. Darell Addision Posey). United Nations Environment Programme. Nairobi. Kenya.
- Magga, Ole Henrik, Mathiesen, Svein D., Corell Robert W., Oskal, Anders, (eds) 2011: *EALÁT- Reindeer herding, traditional knowledge and adaptation to climate change and loss of grazing land*. Report. A project lead by Norway and Assosiacion of World Reindeer Herders (WRH) in the Arctic Council, Sustainable Development Working Group (SDWG).
- Magga, Ole Henrik, 2006: Diversity in Saami terminology for reindeer, snow, and ice. *International Social Science Journal*, 58: 25–34
- Magga, Ole Henrik, 2005. “Indigenous knowledge systems- the true roots of humanism.” *World Library and Information Congress: 71th IFLA General Conference and Council*. Oslo
- Magga, Ole Henrik, 2004: “Suorggideapmi ja eará vejolašvuodát hutkat riektesániid sámegilli.” *Sámi riektegiella*”-seminára, 3.11.04. SEG (logadallann)
- Manker, Ernst, 1941: *Det nya fjällvattnet. Forskningar och upplevelser bland lapparna kring Akkajaure*. Medéns förlags Aktiebolag. Stockholm
- Marainen Johannes, 1984: *Förflyttningar i Sápmi*. Sápmi 2/84. Svenska Samernas Riksförbund (SSR).
- Mattison, Ann-Christin, 1993: *Samiska ortnamn på fjällkartorna*. LMV-Rapport 1993:19. Lanmäteriet. Gävle
- Mulk Inga-Maria, 2000: *Laponia Lapplands Världsarv- ett natur-och kulturarv att förvalta för framtiden*. Ájtte, svenskt fjäll- och samemuseum. Jokkmokk
- Nielsen, K. 1979 (1932, 1962): *Lappisk (samisk) ordbok grunnet på dialektene i Polmak, Karasjok og Kautokeino*. Vol. I–V. Oslo: Universitetsforlaget

- Nordin-Jonsson, Åsa, 2011: "Ethical guidelines for the documentation of Árbiediehtu, Sámi traditional knowledge." *Working with traditional knowledge: Communities, Institutions, Informations Systems, Law and Ethics*. Jelena Porsanger & Gunvor Guttorm, (doaim.): Dieđut 1/2011. Sámi Allaskuvla. Guovdageaidnu
- Nordin-Jonsson, Åsa, (doaim.) 2010: *Árbiediehtu- samiskt kulturarv och traditionell kunskap*. Sametinget, Kiruna & Centrum för biologisk mångald, Uppsala. Uppsala
- Nordin Åsa, 2002: *Relationer i ett samiskt samhälle- En studie av skötesrensystemet i Gällivare socken under första hälften av 1900-talet*. Sámi dutkan. Umeå Universitet.
- Nuopponen, Anita, 1994: *Begreppssystem för terminologisk analys*. Acta Wasensia no.38, språkvetenskap 5. Vasa.
- Näkkäljärvi, Klemetti, 1994: "Bealljemearkavuogádat Jávrrešduoddara orohagas." *Sámegiela ja sámi girjjálašvuoda praktihkalaš ja teorehtalaš sympoisa Guovdageainnus 13.-15.9.1993*. Loahpparaporta. Sámi Allaskuvla.
- Omma, Ellen, 2003: "Davvisámi guolgasániid geavaheapmi Jiellevárguovllus." Humanisttalaš dieđagoddi. Lingvisttalaš čállinbargu. Sámi dutkan. Ubmi universitehta.
- Omma, Helena 2012: "Jiellevári Sámeigiela dutkanhistorjá". SAM 301 artihkal. Sámi allaskuvla. Guovdageaidnu.
- Omma, Helena 2009: "Nuortaolbmogiella". Bahcelorbargu sámegielas. Sámi allaskuvla. Guovdageaidnu
- Oskal, A., Turi, J.M., Mathiesen, S.D., Burgess, P..(Ed.), 2009: *EALÁT Reindeer herders' voice: Reindeer herding, traditionl knowledge and adaptation to climate change and loss of grazing land*. Report number 2.2009. International Centre for Reindeer husbandry. Guovdageaidnu
- Oskal, Nils, 2000: "On nature and reindeer luck." *Rangifer* 20, (2-3): 175-180
- Oskal, Nils, 1995: *Det rette, det gode og reinlykken*. Avhandling til. Dr. art.-graden i filosofi. Institutt for samfunnsvitenskap. Universitetet i Tromsø.
- Palmer, Gary B., 1996: *Toward a theory of Cultural Linguistics*. University of Texas Press. Austin.
- Päiviö, Nils-Johan, 2006: "Sirkas sameby- Om konsekvenser av beitekatastrofer." *Reindrift i endring*. Ottar 1/2006. Universitet i Tromsø.
- Rehbinder, Claes & Nikander, Sven 1999: *Ren och rensjukdomar*. Studentlitteratur.
- Rydving, Håkan, 2013: *Words and Varieties- Lexical Variation in Saami*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimtuksia 269. Suomalais- Ugrilainen Seura. Helsinki.

- Sager, Juan C, 1990: *A practical course in Terminology Processing*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam/Philadelphia.
- Sajjets, Mika, 2006: *Boazonamahusat. Leksikála semantihkalaš guorahallan bohcco ahke-, sohkabealle-, guolga- ja čoarvenamahusain Báičđuoddara bálgošis*. Sámegeiela pro-gradu bargu. Giellagas instituhtta. Oulu uinversitehta.
- Sammallahti, Pekka, 1998: *The Saami languages- An Introduction*. Davvi Girji, Karašjohka.
- Sara, Maret Risten A, 2007: “Gabba ja muzetmisiid heiveheapmi dálkkádatrivdamiidda boahhteáiggis. –Erohus gabba ja muzet misiid ceavzima dáfus.” Bachelorbargu biologiijas. Árktalaš biologiija ossodat ja medisiinna biologiija instituhtta. Universitehta Tromssas. Sámi allaskuvla Guovdageainnus.
- Sara, Mikkel Nils, 2009: “Tradisjonar for generasjonsskifte i samisk reindrift.” Kautokeino, mai 2009.
- Sara, Mikkel Nils, 2001: *Boazu lea biekká buorri*. Davvi girji. Kárašjohka
- Sara, Mikkel Nils, 1994: “Eatnamat.” girjijis Eira, Nils Isak *Bohccuid luhtte*, s. 27-51. DAT O.S. Guovdageaidnu
- Sara, Mikkel Nils, 1990: *Boazoealáhushláhki ja boazodoalpolitihkka*. Dieđut 2/2010. Sámi instituhtta.
- Skum, Marja-Kristin 2011: *Giellamolsun sámi boazodoalus*. Sámegeiela mastergráda dutkamuš. Sámi allaskuvla.
- Skum, Nils Nilsson, 1955: *Valla renar*. Olika sáttt att sköta renarna i ord och bilder skildrade. Utigvare Ersnt Manker. Nordiska museet: Acta Lapponica X. Uppsala.
- Sköld Peter, 1992: *Samisk bosättning i Gällivare 1550-1750*. Center för Arktisk kulturforskning. Umeå Universitet
- Suonuuti, Heidi, 2004: *Terminologiguidein- En introduktion till terminologiarbete i teori och praktik*. Terminologicentrum TNC.
- Svonni, Mikael, 2013: *Davvisámegeiela-ruotageiela, Ruodageiela-davvisámegeiela Sátnegirji. Nordsamisk- svensk, Svensk nordsamisk Ordbok*. Čálliidlagáduš.
- Turi, Johan Mathis, 2009: “Ealát- a model for local competence building in the north.”: *EALÁT Reindeer herders’ voice: Reindeer herding, traditionl knowledge and adaptation to climate change and loss of grazing land*. Oskal, A., Turi, J.M., Mathiesen, S.D., Burgess, P..(Ed.) Report number 2.2009. International Centre for Reindeer husbandry. Guovdageaidnu
- Turi, Ellen Inga 2008: “Living with climate variation and change: A comparative study of resilience embedded in the social organisation of reindeer pastoralism in Western Finnmark and Yamal Peninsula.” Thesis. Institute of Political Science. University of Oslo.

- Udtja Lasse, 2007: *Begrav mitt hjärta vid Udtjajaure*. Emma publishing. Stockholm.
- Utsi, Gunn Margret, 2010 : *Bovsten Guelmieh*. (red.) Lena Kappfjell. Čálliid lágáduš.
- Utsi, Per- Mikael, 2007: *Traditionell kunskap och sedvänjor inom den samiska kulturen-relaterat till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald*. Sametinget, Kiruna & Centrum för biologisk mångfald, Uppsala
- Valtonen, Taarna 2005: “Mot eana nuppástivvá giellan? –Kognitiiva lahkonanvuohki báikenammadutkamušas.” Sámi instituhtta. Romssa Universitehta Sámi Dutkamiid Guovddáš. 1/2005.
- Vistnes, I. I., Burgess, P., Mathiesen, S. D., Nellemann, C., Oskal, A., & Turi, J. M. 2009: *Reindeer Husbandry and Barents 2030: Impacts of future petroleum development on reindeer husbandry in the barents region*. Report. Guovdageidnu: International Centre for Reindeer Husbandry.
- Wickman, Bo, 1980: “Features of dialect mixture in the lappish dialect of northern Gällivare.” Doaim. Osmo Ikola. *Congressus Quintus Internationalis Fenno-Ugristarum Turko 20.-27. VIII*, 1980. Pars III, Dissertationes symposium linguisticorum. Turku.

Iežá gáldut:

- Eira 1: Inger Marie Gaup Eira, logaldallan, Terminologija dieđa ja vuoddoealáhusaid fágagiella, 2013-12-2, Sámi allaskuvla, Guovdageidnu

Neahttaartihkkalat:

- Heikki, Jörgen, Marakatt, Lars-Ola: Kiruna största kommunen visar unik kartläggning. Sameradion. 2.4.2013.
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=5486420>

- Vidal, John, 2013: As forests are cleared and species vanish, there's one other loss: a world of languages. The Observer. 8.6.2014
http://www.theguardian.com/environment/2014/jun/08/why-we-are-losing-a-world-of-languages?CMP=fb_gu

Neahttsiiddut:

Difi- Direktoratet for forvaltning og IKT, 2012: Standard for begrepsbeskrivelser

<http://www.difi.no/artikkel/2012/05/standard-for-begrepsbeskrivelser>

Gundersen, Dan, 2005-2007: *Store norske leksikon*.14.02.2009

<https://snl.no/diversitet>

<https://snl.no/fagspraak>

Gällivare kommun, 14.11 2014

<http://www.gallivare.se/sv/Kommun/Om-kommunen/>

Holmberg, Kim, Sandqvist, Katja, Wallenius, Jaana 2014: Grundkurs i medier och kommunikation. Universitetsnätverket för kommunikationsvetenskaper. Föreläsning 1. 14.11.2014

<http://viesverk.uta.fi/grundkurs/fore1/forelasning1.1.html>

Jokkmokks kommun. 13.10. 2011

<http://www.jokkmokk.se/ext/templates/extDepartmentPage.aspx?id=1534>

Regionfakta. Pantzare information AB. 14.11.2014

<http://www.regionfakta.com/Norrbottens-land/Norrbottens-land/Gallivare/Befolkning-och-hushall/Befolkning/Folkmangd-31-december-alder/>

Sametinget 28.04.2014

<http://sametinget.se/sirges>

The free dictionary

<http://no.thefreedictionary.com/reinsdyr> 14.11.2014

MIELDDUS 1

Gáiduma ja Vájssá boazosámiid guolgatearpmat

-II- mearkkaša ahte seamma synonyma/ekvivaleanta ja ahte lea definišuvdna go dan ovddit tearpmas.

Nr	Tearbma	Definišuvdna
		Váldogolga: dat guolga mii bohccos lea eanemusát, miehtá goruda
1	rijmek	seavdnjadeamos čáhppesruškes guolga
2	muzet	-II-
3	giehpa-rijmek	hui sevdnjes 'rijmek'
4	giebak	-II-
5	ruškkut, ruškuk	fiskkeslágán ruškat
6	vielgat	guvges guolggat boazu, lahkalaža čuoivvagiin ja luosttagiin, sulastahtá čáhppada muhto mihá čuovgadi guolga
7	vielggut, vielguk	-II-
8	bájtte vielgguk	čuvges 'vielgguk'
9	luostak 1	čuvges dábálaš guolga, dego 'vielgguk' muhto mas lea čuovgadi guolga mii vuolgá čeabehis gitta gilggaide
10	bájtte luostak	'luostak' man čuvges guolggat leat vel viidabut
11	muzetčuoivvat	čuvgesruškkes guolga, dávjá vilges liigeguolggat oaivvis
12	rijmektjuovvak	-II-
13	čuoivvat, tjuovvak	čuvges, duolva-fiskkes-ráneslágán guolga, čeabet nai čuovgat
14	gutnačuoivvat	seavdnjadit 'čuoivvat'
15	duolvva-tjuovvak	-II-
16	šelgesčuoivvat	čuovgadi 'čuoivvat'
17	vielggis-tjuovvak	-II-
18	ránat, rának	čuvges, šelges, ránes-vilges guolggat
19	másák, másák	-II-
20	duolvaránat	seavdnajit 'ránat'
21	šelgesránat	čuovgadi 'ránat'
22	girjjat, girjak	girjjit; dielkkut kontrástta ivnnit guolgga vuoddoivnnis
23	muorjegirjjat	ollu smávva dilkkožat, dego muorjjit
24	tjájnak	hui unna girjjážat, lávdát
25	bejuk	čuovgadeamos vilges guolga
26	jievja	-II-
27	gabba	-II-
28	girjak-bejuk	bejuk vuodđu, muhto girjjit
29	skávle-bejuk	ránes čielgi muhto gilga ja čovjjevuolli bejuk/jievja
30	skávlijievja	-II-
31	tjáhppis-tjalmak-bejuk	bejuk mas leat čáhppes čalmmit, dábálaččat buorebut seailut

32	beju-tjalmak-bejuk	bejuk mas leat čuvges čalmmit, sliedda, ođeš boazu, bahá borrot meahcielliide
		Liigeguolga: guolga mii lea dihto gorutoasis bohccos
33	duokņasgabba	'gabba' mas lea duokņas kontrástaivnnis
34	duokņasbuolva	duokņas kontrástaivnnis buolvvas
35	avohas	stuora sevdjes dahje čáhppes dielku, mii manná čoamohasaid bokte badjel čielggi
36	vielggis-snjibbtjo	vielgadas njivččus
37	biddogazza	vielgadas juolggis, gacca rájis gitta vuollet buolvva/čevazzi
38	biddojuolgi	vielgadas juolggis, gacca rájis badjel buolvva/čevazzi
39	bittuk	-II-
40	liidneoaivi	vielgadas olles oaivvis, gitnalat, gállu ja njunnji
41	bejuoajvve	-II-
42	gálbbenjunnji	vielgadas gállus gitta njunnjegeahčái
43	gájrák	-II-
44	tjuosse-njunnje	-II-
45	boatkkagálbbenjunnji	vielgadas gállus ja njunnjegeažis, 'gálbbenjunnji' mii boatkana guovdu njunji
46	nástegállu	vielgadas gállus
47	tsáhpe-gállo 1	vielgadas čoarvegaskkas
48	sietnjanjunnji	vielgadas njunnjegeažis
49	sietnja	-II-
50	girjegállu	girjjit oaivvis
51	girjenjunnji	-II-
52	girjeoaivi	-II-
53	girjebahta	girjjit bađas
54	girjenjikču	girjjit njivččus
		Guolga hápmi
55	uvjaguolggat, ujjvaguolga	uvjaguolggat ihtán suodjeguolggaid vuolde, boares bohccos
56	luosttat 2	vilges, dahje čuvges, suohkadi ja jámmadis guolga go muđui gorudis, mii manná čeabeha rájis gilggaid mielde maŋos
57	bihceguolga	earálágán guhkit guolggat main guolgagiera lea iežá ivnnis go muđui guolggas, ja bohtet váldoguolga čađa ja nektet dego guolga livččii bihcon/suhčon
58	sutják	-II-

MIELDDUS 2

Björn Collinder (1926), tearbmalistu

(G.) Merkejuvvon tearbma lea dološ Girjji-suopmanii gullevaž sátni
(T.L.) Collider mielde tearbma mii lea bohtán Durdnos- ja Guovdageainnu sogaid
mielde guvlui, ja geavahuvvo maid dai Girjji- sápmelaččain
T.L. merkejuvvon tearbma geavahuvvo dušše fal Durdnos- ja Guovdageainnu sogain.

-II- mearkkaša ahte lea synonyma ja ahte lea seamma definišuvdna dego ovddit
tearpmas

I = Váldokategoriija/ Badjedoaba
II = Vuollekategoriija/ Vuolledoaba
III = Vuollekategoriija 2 / Vuolledoaba
V = “teckning” Liiegeuolga

Nr	Tearbma	Klass	Collinder definišuvdna
1	rijmek	I	Rygg och buk av svart, svartbrun eller mörkbrun färg
2	giehpa-rijmek	II	Glänsande svart eller svartbrun
3	dábálasj- rijmek	II	Brun, med någon inblandning av ljusare hår
4	gáلكko-rijmek	II	(G.) Brun, med ljus rand utefter sidan
5	luostak- (sijduk) rijmek	II	-II-
6	tjáhppat	I	Ryggen mörkbrun eller brun, buken ljusgrå, vitgrå eller smutsvit
7	dábálasj tjáhppat	II	Sidorna bruna (men ljusare än ryggen) Halsen grå.
8	Rusjkuk, russjkis- tjiebet	III	Halsen gulaktig
9	vielguk	II	Sidorna (ljus)grå, ej ljusare än buken. Halsen grå
10	vielggis-rusjkuk	III	Halsen gul(aktig)
11	luostak	II	Sidorna ljusgrå eller vitgrå, ljusare än bukens sidopartier (så att sidan avtecknar sig som en ljus rand: luostte. Halsen grå eller vitaktig.
12	vielggis-tjiebet	III	Halsen ljusgrå eller vitgrå
13	vielggis-luostak	III	-II-
14	bájtte-luostak	III	Den ljusa sidoranden synnerligen ljus, så att den riktigt lyser på långt håll.
15	sutják	V	Tjáhppat, med inblandning på sidorna av längre hår, som till färgen påminna om rimfrost på träd (suhtje). Sällsynt.
16	sutják-vielgguk	V	Vielguk med dylik teckning. Mycket sällsynt.
17	sutják-rijmek	v	Samma def som föregående men rijmek
18	sutják-sielgge	V	(G.) tjáhppat med en rand eller kam av längre rimfrostfärgade hår längs ryggraden. Mycket sällsynt
19	Kiedde-sielgge	V	(T.L.)-II-Seamma def.
20	gáhtto-sielgge	V	-II-

21	vielggis-juolgge	V	Vielguk (vanligen), eller dábálasj tjáhppat, vars ben äro vita upp till den punkt, där man skär av bellingen, framtill dock i regel något mörkare; en sådan ren är vanligen samtidigt sutjåk. Denna rensort äro smärt (T.L.) tjoalihin, högbent och smalbent (G.) spånok (T.L.) spanok- och till sin natur skygg- gånnga, - och tros vara fallen efter vildren: gåttenälle.
22	tjáhppis-gájrak	V	Med en 2-3 fingrar bred vit rand från pannan mellan ögonen och ned på nosen.
23	Tjuosse-njunje	V	Med en smal vit rand, som börjar nedanför ögonen och går ned på nosen.
24	Tjuosek	V	-II-
25	Siegna-njunje	V	(T.L.) -II-
26	Gálbe-njunje	V	Med vit nos.
27	Tsáhppe-gállo	V	Med en ljus eller vit liten tofs, mellan hornen.
28	Biddo-juolge	V	Nedre delen av bellingen vit (vanligen på ett eller två, sällan tre, aldrig på alla fyra benen; samma inskränkning gäller beträffande nästa sort).
29	Biddo-gadsta	V	Med vit klöv och en rand av vita hår ovanför.
30	Násste-gállo	V	Stjärn.
31	Vielggis-sjibbtjo	V	Vit fläck i övre ljumsktrakten. Sällsynt.
32	Tjuojvak	I	Denna klass varierar med avseende på ryggens ljushetsgrad ända från brunt till gulaktigt ljusgrått. Dess väsentliga kännetecken är att bälens färg alltid stöter i smutsgult (gulaktigt grått, gulgrått eller isabellafärg). Sidorna äro alltid ljusare än ryggen och buken ljusast.
33	Gudna-tjuojvak	II	Liknar med avseende på ryggens ljushetsgrad tjáhppat; sidorna äro gulgrå med inblandning av rijmekhår; buken ljusare, men ej så ljus som hos följande sort.
34	Duolvva-tjuojvak	II	(T.L.) -II-
35	Muzet-čuoivvat	II	T.L. -II-
36	Dábálasj tjuojvak	II	Ryggen ljusare än på tjáhppat; sidorna gulgrå, buken vitaktigt gulgrå.
37	Vielggis-tjuojvak	II	Sidorna ljust gulgrå.
38	Hármán-tjuojvak	II	Något ljusare än föregående sort.
39	Skávle-tjuojvak	II	Har fått sitt namn efter vattenfågeln skávle. Sidorna gulaktigt vitgrå, benen nästan vita, nedtill alldeles vita.
40	Tjuosse-njunj-tjuojvak	V	Se under II (rijmek)
41	Gálbe-njunj-tjuojvak	V	Se under II (rijmek)
42	Lijn-oajvve	V	Fi. Liinapää. Hela pannan, trakten kring ögonen och övre delen av nosen vita.
43	Niera-biel-tjuojvak	V	Liinapää på ena sidan.
44	Girje-njunj-tjuojvak	V	Små vita fläckar eller klickar nedanför ögonen och ned på nosen.
45	Girje-oajvve /	V	a)Vita fläckar på hela framsidan av huvudet; b)Liinapää överstrött med mörkare fläckar.
46	Girj-åjvak-tjuojvak	V	-II-
47	Girje-gállo	V	Vita fläckar på pannan.
48	Lijn-oaj-girjak/	V	Liinapää med mörkare fläckar på pannan

49	Lijn-oaj-girje-gáallo	V	-II-
50	Lijn-oaj-girje-njunnje	V	Liinapää med mörkare fläckar nedanför ögonen och nedpå nosen.
51	Girje-juolgak-tjuojvak/ Girje-juol-tjuojvak	V	Vita klickar på bellingarna
52	Girje-bat-tjuojvak	V	Vita klickar på länden.
53	(Tjáhppis-) dieblak-tjuojvak	V	Med en (mer eller mindre rund) svart fläck på bålen (eller flera sådana:skäck).
54	Avudis-tjuojvak (avuhas-tjuojvak) (T.L.)	V	Med en bred svart rand från ryggen ned på sidan (den kan även gå över ryggraden en kort stycke ned på andra sidan).
55	Rának	I	(T.L.) Skimmel, med mest ljusa hår; buken något ljusare än sidorna. Mindre vanlig, högt skattad ur estetisk synpunkt.
56	Másák/ Måsák	I	(G.) -II-
57	Duolvva-rának	II	Även: rijmek-r., De mörka håren äro av rijmek-färg.
58	D.-r., r.-r.	II	Huvudet ej ljusare än bålen.
59	Tjuorggis-oajv-rának	III	Huvudet ljusare än bålen.
60	Dábálasj-rának	II	De mörka håren äro av tjáhppat- färg.
61	Vielggis- rának	II	Med mycket ringa inblandning av mörka hår.
62	Avudis-rának	V	Vielggis-rának kan ha avudis, och kallas då avudis-rának; den kan även ha svarta klickar på bålen och kallas då tjáhppis-dieblak-rának.
63	Tjáhppis-dieblak-rának	V	Geahča ovddit čilgehusa
64	Bejuk	I	Vit. Mindre vanlig.
65	Skávle-bejuk	II	Ej alldesles snövit; regnbågshinnan mörk. Sidorna ha samma färg som hos skávle-tjuojvak.
66	Tjáhppis-tjalmak-bejuk	II	Vit över hela bålen, men ej alldeles snövit, regnbågshinnan mörk. Stundom vita klövar.
67	Sliedda	II	Snövit; regnbågshinnan vit. Vanligen- men ej alltid- vita klövar. Denna sort är stillsam och trög av sig; den blir lätt ett byte för rovdjur. Skor av sliedda-bellingar anses i Norrkaitum vara de prydligaste("giljareskor", irggálam-gábmaga)
68	Tjäskok	II	-II-
69	Tjieskkis bejuk	II	-II-
70	Beju-tjalmak-bejuk	II	-II-
			De vita renarna äro ej sällan rikt tecknade och anses under sådana förhållanden vara synnerligen sköna.
71	Rijmek-guolgan-avudis	V	Avudis, detta märke är även hos bejuk, enfärgat, men förekommer i tre olika färgslag: 1) rijmek- guolgan-avudis; 2) tjáhppis-guolgan-avudis; 3) tjuojvak-guolgan-avudis
72	Tjáhppis-guolgan-avudis	V	Geahča ovddit čilgehusa
73	Tjuojvak-guolgan-avudis	V	Geahča ovddit čilgehusa

74	Dieblak-bejuk	V	Med några större mörka fläckar (skäck).
75	Girjak-bejuk	V	Med (till största delen helt små) fläckar över hela bålen.
76	Tjájnak	V	(G.) -II-
77	Tjáhppis-dieble-juolgak-bejuk	V	Def. váilo.
78	Ujvak /ujva-guolgak	V	Hos tjáhppat, förekommer någon sällsynt gång, att det i ljumsktrakten på en större eller mindre yta växer fram rätt långa, fjunartade ljusbruna hår, som gå mothårs och lägga sig över de övriga håren (jfr ujevva, apl. ujevajt, 'fjun, det finaste dunet, exv. på sjöfågel').

MIELDDUS 3

Nils Isak Eira (1994) tearbmalistu

Nr		Eira definišuvdna
1	Avohas/havohas	s.g. ogohas, hervejjuvvo čielgebáddi, muhto maiddai dakkár čuoivvagiid ja jievjjaid birra main manná gierdu badjel čielggi, avohasčuoivvat, -jievja.
2	Beaiveluosttat	Earenomáš luosttat boazu, nu luosttat ahte oažžu čuvges ivnni. G.m. birrabadatbeaiveluosttat.
3	Biddogazza	Vilges gámasgeahči
4	Biddojuolgi	Sevdnjesguolggat boazu mas fas leat čáhppadasat julggiin, sáhtta maiddái heasta mas leat soames julggiin vielgadasat. S.g. sukkajuolgi
5	Bihceguolga	Guolggat dego livčče bihcon go duokkot dákkot soames guolgageažit leat čuovgadeapput ja guhkibut.
6	Birrabadatbeaiveluosttat	Mas luosti manná birra čoarbeliid
7	Bizat	s.g. bihceguolga
8	Čáhppat	(dábálaš čáhppat) mas lea čáhppes oasis, muhto eai nu čáhppadat ja njavgadat go čáhpuhis, eai nu šerres rájit eará guolggaid ektui
9	Čáhppesdielkosiidu	Jievja boazu mas lea sevdnjes dielku gilggas
10	Čáhppesjuolgi	Mas lea áibbas sevdnjes guolga juolggis d. julggiin
11	Čáhput	Mas lea šearradit čáhppet guolga go dábálaš čáhppadis, guolga snávkkuheabbu, iige nu lurffas
12	Čeahpborgi	Mas guolggat leat maŋŋil borgadeami guhkkon badjel beliin g.m. borgi ja gassaborgi
13	Čeaskkut	Áibbas vilges, gabba njealjjejuolggat ealli
14	Čeavževielgadas	Čevžžiid siskkobealde vielgadiit guolga go muđui
15	Českesjievja	Hui čuvges jievja, lahkalaša čuoivvatgappain
16	Čuoivvat	Čuvgesguolggat boazu mas čielgi lea ruškadeabbu dahje seavdnjadiit guolggas, searvenamahus máŋggalágan guolggaid birra, muhto mat leat čuoivvatvuložat, omd. šelges-, duolva-, muzet-, ruošša- d. Luosttatčuoivvat
17	Čuoivvatgabba	Measta gabba, mahkáš gabba juolggit, muhto gorut eambo guovtti ivnnis, lahkalaša českesjievjjain, šelgesčuoivvaga guvlui
18	Čuovgigáhttosealgi	Boazu mas čielgečorru lea vielgat dahje šealgat, s.g. šelgesgáhttosealgi, g.m. gáhttosealgi
19	Dávllat	(dávlesiidu, dávllan) luosttaga lahka, vilges sázut gilggain dego erttetdávttit dovdoše čađa náhki
20	Duokŋasgabba	Gabba mas lea dielku mii sulástahtta duogŋasa
21	Duokŋassiidu	Mas lea dielku gilggas
22	Duolvačuoivvat	Lahka muzetčuoivvaga, ollu seavdnjadeabbu go šelgesčuoivvat, dego šelgesčuoivvat mii lea duolvan, ii báljo oidno ahte lea čuoivvat
23	Duoršegálbbenjuni	Gálbbenjuni mas lea vielgadas hui govdat dahje duorššas
24	Gabba	Boazu mas lea vielgadeamus guolga, g.m. riššagabba ja hillagabba
25	Gabbaoaivi	Boazu mas lea áibbas vilges oaivi, g.m. liidneoaivi
26	Garjamuzet	Nu muzet ahte ahte gáirrit ja seahkkoguolggat nai leat seavdnjadat, s.g. smurtamuzet ja spirtamuzet

27	Gáhttosealgi	Čuvges stábit rastá čielggi dego bussás d. Gáhtus, g.m. šelgesgáhttisealgi ja čuovgigáhttosealgi
28	Gáidannjuni	Oassi oavvis vielgat, ja neaktá gáidán, vielgadas vuolgá nieras ja gokčá oppa “muođu”
29	Gáirejuolgi	(gáirán) čáhppes juolggit muhto, muhto čurges guolggat searvvis
30	Gálbbenjunnji	Muzehis ja čuoivvadis main lea vielgadas njuni alde, jievjjas fas čáhppadas njunis, ja de gohčoduvvo juogo muzetgálbbenjuni d. gálbbenjunoivvat, muhto gálbbenjunit leat moattelágánat, namalassii duoršegálbbenjuni ja boatkagálbbenjuni
31	Gálbos	s.g. gálbbenjuni
32	Gierdočalbmi	Sevdnjesguolggat boazu mas lea vilges riekkiis čalmmiid birra
33	Girjebahta	Boazu mas čoarbbeliin lea gátnása alde leat girjjit, smávva dilkkožat
34	Girjenjikču	Vielgadasat njivččus
35	Girjenjuni	Dilkkožat njunis, g.m. gálbbenjuni
36	Girjeoaivi	Dakkár mas oaivi lea girjjat
37	Girjjat	Dielkkut ja duokņasat váldoguolggas
38	Guvgesmuzet	Muzet, muhto fal ollu guovgadeabbu go mahkáš smurtamuzet, eanas goruda guolga ovttalágan, giehpevuolli ja čeabet vehá-vehá čuovgadeabbu
39	Guzat	Dábálaš čáhppes boazu, vehá luosttaga d. dávlána sullii, muhto duot vilges dielkkut mihtolahkii ja dávlánis fas doarrás, báikkolaš čuvges guolggat, sulastahtá bihceguolga, muhto eanas boazu fal dábálaš čáhppat dahje maiddai muzet
40	Guzatluosttat	Luosttaga málle, muhto dušše smávva sázut guhkkodahkii, jus sázut livčče doarrás, livččii dávllesiidu
41	Guzatmuzet	Mosatjievjjain (muzetjievjjain) lahkálaga, muhto eambo muzega vuloš
42	Hillagabba	s.g. riššagabba, áibbas vilges guolga ja rukses čoarvvit
43	Jáfogáibi	Mas leat čuvges guolggat gáibbis
44	Jáfonjuni	Vilges dielku njunis, várra s.g. sieknanjuni
45	Jievja	Boazu (maiddai šibihat) mas lea hui čuvges vilges guolga, measta juo gabba – ruoššajievja, muzetjievja, českesjievja, ránatjievja
46	Láddečáhput	Hui njávges ja borges čáhput, dáškes guolggat, ovttaláganat measta miehtá, gilggat maiddai čáhppadat
47	Lámskogirjjat	Dakkár girjjat mas leat čáhppes duogņasat, ja dávja avohas
48	Luosti	Vilges guolggat mat čuovvohasain mannet maŋos guvlui gilgga mielde, suohkadit ja jámmasit guolggat go muđui gorudis, ii dovdogoađe nu bures ovdal go boazu rávásnuvvá
49	Luosttat	Boazu mas lea luosti, g.m. beaiveluosttat, birrabađatluosttat, luosttatčuovvat, luosttatmuzet jna.
50	luosttatčuovvat	Lurfeguolga, veaháš stábit measta dego buhceguolga
51	Luosttatjievja	Jievja mas leat luosttatguolggat searvvis, oba hárve
52	Luosttatmuzet	Dakkár mas eai leat muzetguolggat siiddus, muhto dego bihceguolggat, muđui oaivi ja juolggit muzetguolggat, sulastahtá ruoššamuzeha, muhto ruoššamuzehis leat ovttalágan guolggat miehtá goruda
53	Mosatjievja	Seavdnjadit guolga bajábealde gorudis
54	Mosatmuzet	Čuovgadi muzet

55	Muorjegirjjat	Dakkár girjjat mas leat hui smávvat dat dielkkut
56	Muovjamiessi	Miessi mii lea vuosttaš háve guolggá molsume, muovjamiessi
57	Muzet	Seavdnjadeamus guolga, muhto dábálaš muzehis gal sáhttet gáirrit ja seahkkoguołggat čuovgadeapput, nu eai leat garjámuzehis, baicca sevdnjesguolggat seahkut ja gáirrit
58	Muzetčuoivvat	Goappašat váldoguołggat seahkanan oktii, muhto dávjá juogo stábit dahje girjjit, dávjá oaivvis mearkkat
59	Muzetgirjjat	Muzetvuloš ja dasa lassin de vel girjjit dego girjjagis
60	Muzetjievja	Sulastahtá mosatjievja, muhto eambo muzet searvvis go ránatjievjas, ránatjievja lea fas jievja vuloš
61	Nástegállu	Sevdnjesguolggat boazu, mas lea vilges dielku gállu dahje čuvgesguolggat boazu, mas lea sevdnjes dielku gállu
62	Njavgat	Guolga mii ii leat lurffas
63	Ránat	Ránesguolggat boazu
64	Ránatčuoivvat	Čuoivvaga vuloš, muhto ránesguolggat searvvis
65	Ránesjievja	Jievja vuloš, muhto ránes guolggat searvvis, dávjá čielgečorus
66	Rieggalas	s.g. gierddočalbmi
67	Riššagabba	Áibbas gabba boazu mii dahká rukses čorvviid ja mas leat čalmmit vielgadat, albino
68	Ruksesmiessi	Miessi mas lea ain álgoguołga, ii leat vuos borgádan d. muovjjadan
69	Ruoššačuoivvat	Guhkes guolga, seavdnjadeabbu go ruoššajievja, ii dattege čuoivvat, muhto čuoivvaga vuloš
70	Ruoššagabba	Suohkadeabbu go dábálaš gabba, iige jur nu českat
71	Ruoššajievja	Jievja mas lea ruoššaguołga, guhkit guolga, measta dego fiskes ivdnái
72	Ruoššamuzet	Suhkkes muzet, ii ge nu seavdnjat, čurges guhkes guolggat searvvis
73	Ruškesruoššajievja	Hui ruškesivnnát ruoššajievja
74	Ruškkut	Hui lahkalaša čáhppadiin, muhto de neaktá dego ruškadin
75	Seahkkojuolgi	Čevžžiid vuolábealde suohkadeabbu dahje guolgadiehppi
76	Sevdnjesmuzetčuoivvat	Dakkár muzetčuoivvat mas muzet vuotá oalát
77	Siekŋanjunni	Dakkár mas njunnegeahči lea vielgat, muhto ii nu viidát go gálbbenjunis
78	Smurtamuzet	Áibbas muzet, dáida s.g. garjámuzet ja spirtamuzet
79	Spirtamuzet	Áibbas muzet s.g. garjámuzet ja smurtamuzet
80	Sukkajuolgi	Dakkár boazu mas juolgi/juolggit leat áibbas gabbat, dego suohku juolggis, dávjá čuoivvat boazu
81	Suohkulanborgi	Guolgašaddu čakčamánu go guolga lea badjel beliin juo guhkkon
82	Suohkulančeahp-borgi	Guhkit ja suohkadit guolggat go dalle goas lea čeahp-borgiin
83	Šelgesčuoivvat	Čuvgesguolggat boazu, šalgadeamus ja čuovgadeamus čuoivvat
84	Šelgesgáhttosealgi	Boazu mas čielgečorru lea vielgat dahje šalgat, s.g. čuovgigáhttosealgi, g.m. gáhttosealgi
85	Šnilža	(šnilži) boazu, dalle go das lea buot oaneheamos guolga, dalan maŋŋil go lea borgádan, šnilžžas, šnilžžagit, šnilžut
86	Uvjačielgi	Dakkár boazu mas leat guhkes litna finna guolggat čielggis
87	Uvjasiidu	Dakkár boazu mas leat guhkes litna finnas guolggat gilggain
88	Vielggut	Guvges guolggat boazu, lahkalaša luosttagiin, muhto oba gorut guovgat, sulastahtá čáhppada, muhto mihá čuovgadiid guolga

Miaddus 4

Govvagirji

Bohccot

Helena Omma
Sámi allaskuvla
2013

1

2

1

3

4

2

5

6

3

7

8

4

9

10

5

11

12

6

13

14

7

15

16

8

17

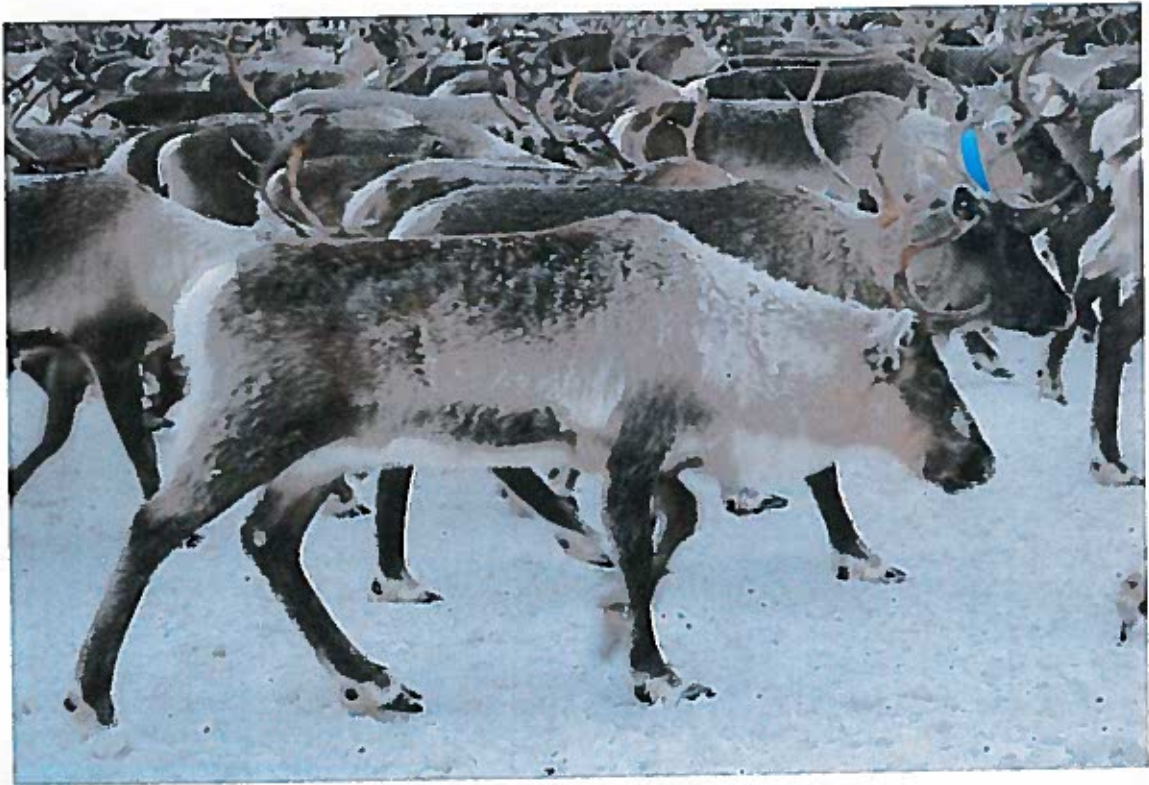
18

9

19

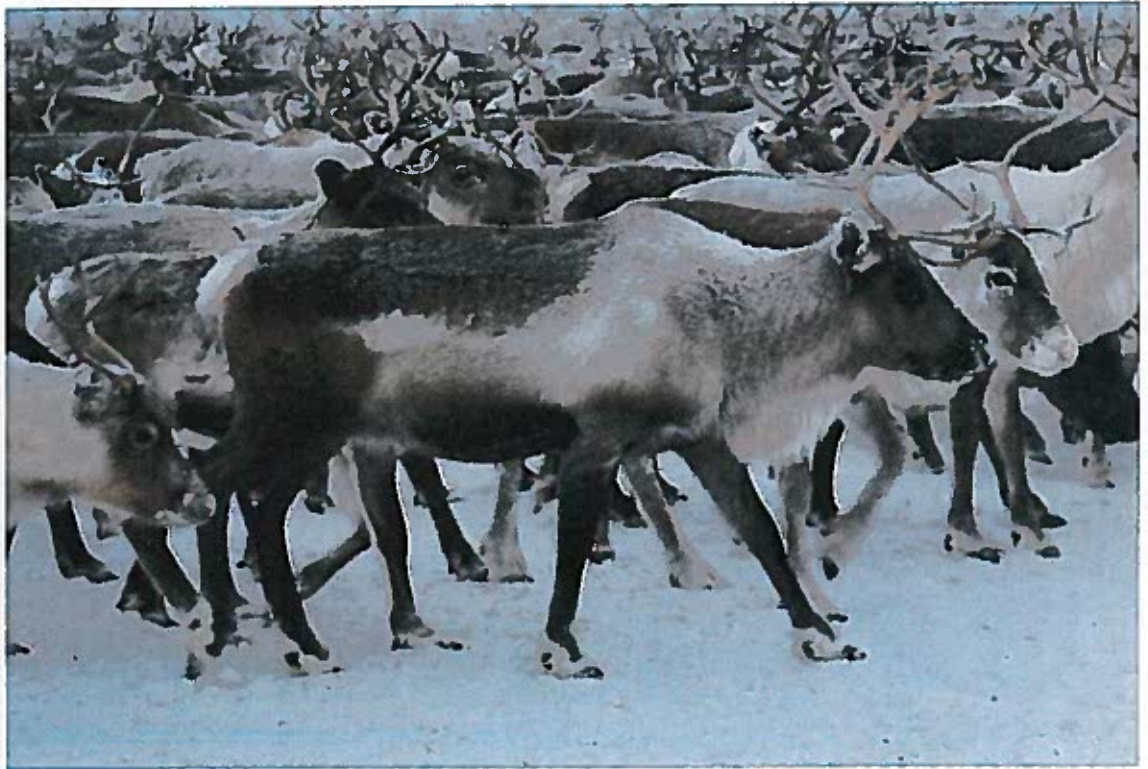
20

10

21

22

11

23

24

12

25

26

13

27

28

14

29

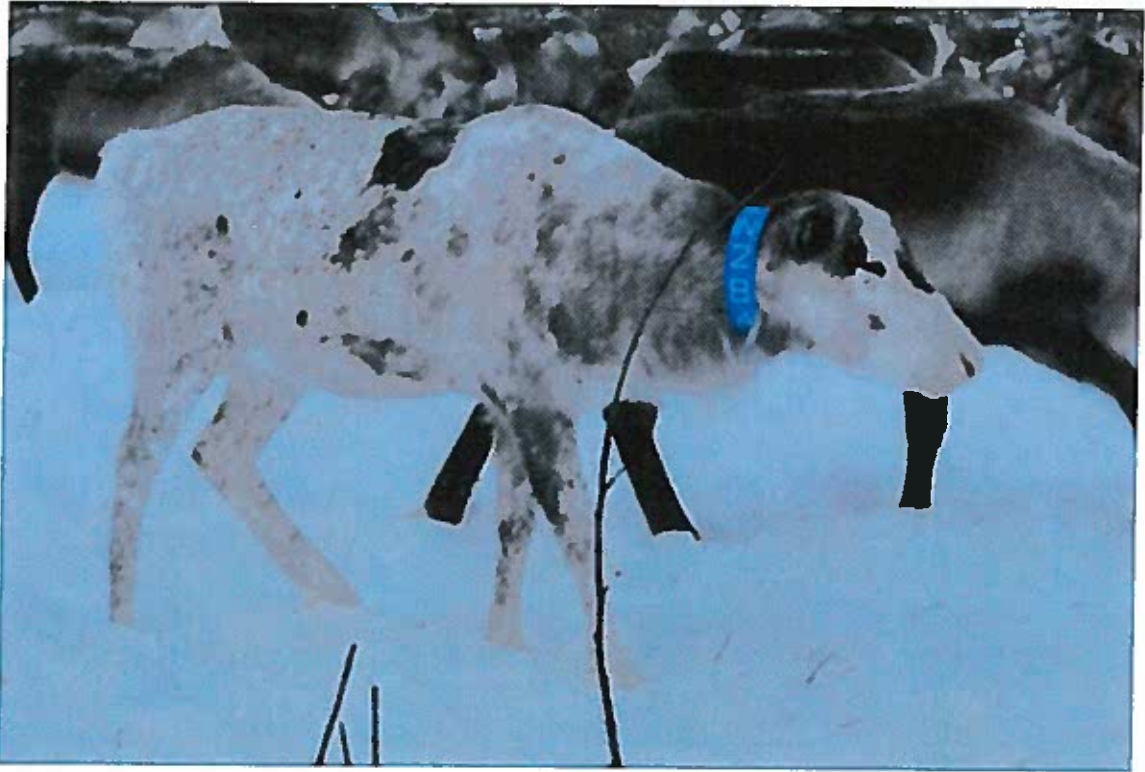

30

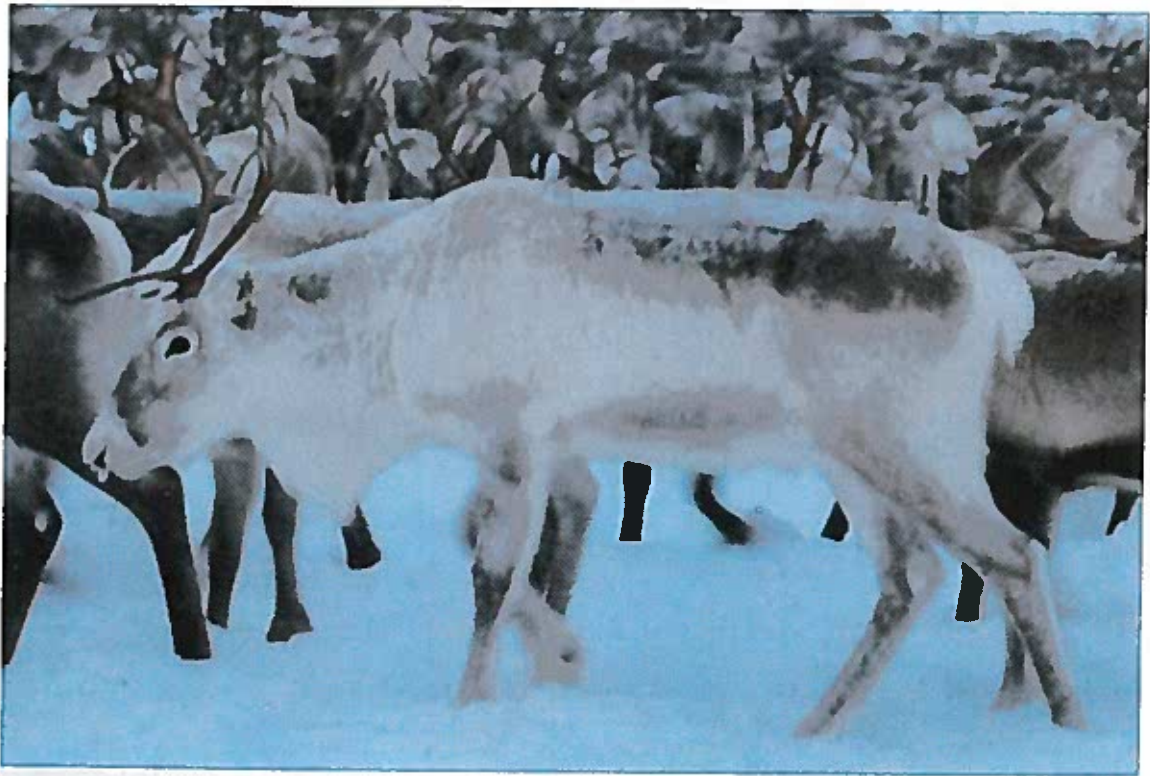

15

31

32

16

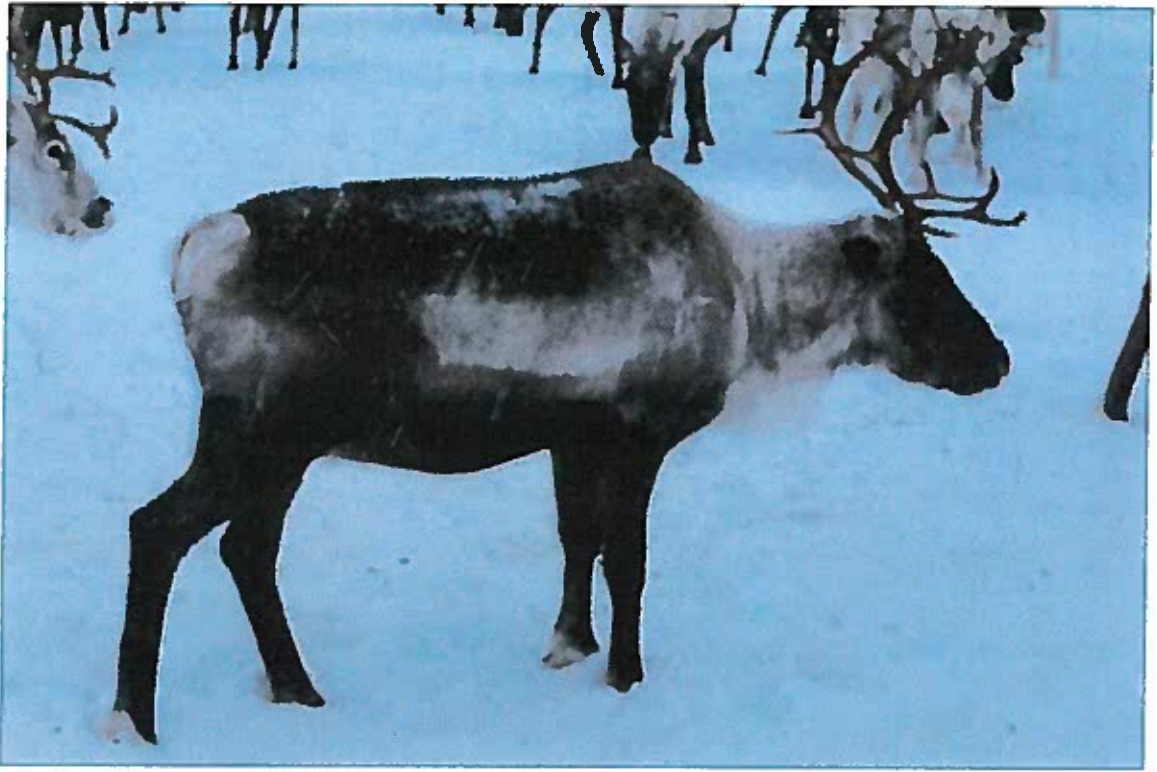
33

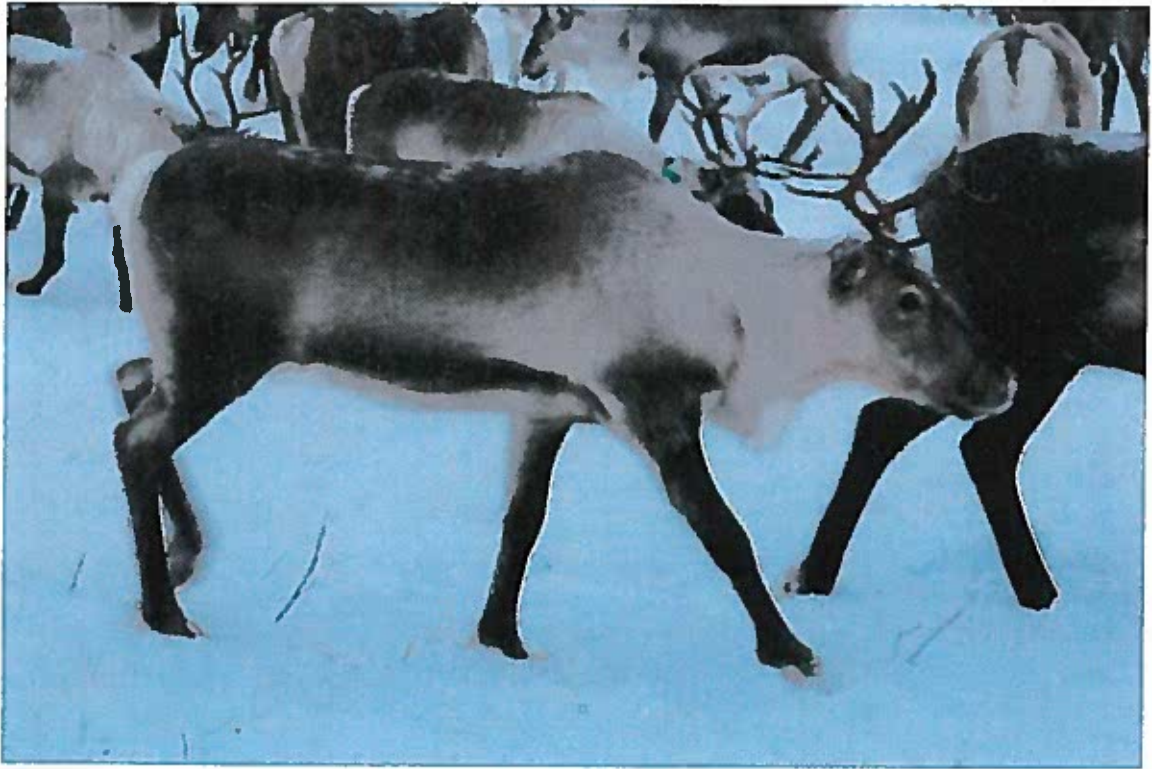
34

17

35

36

18

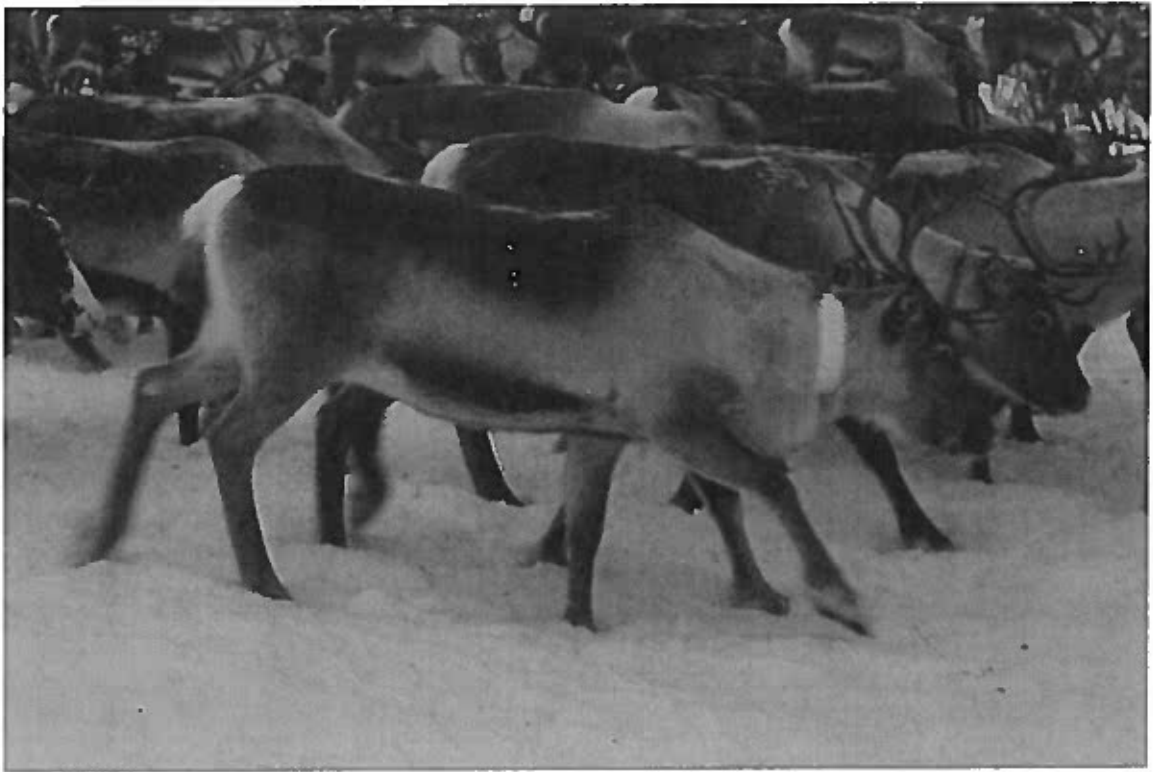
37

38

19

39

20

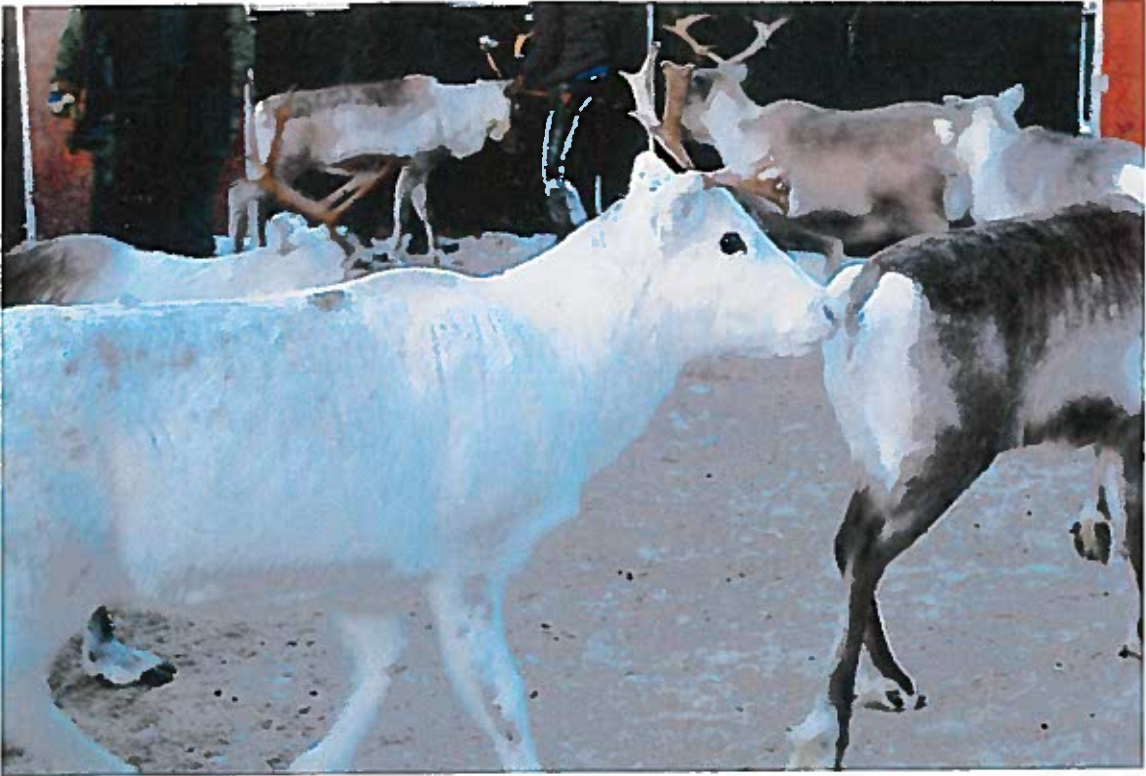
40

41

21

42

43

22

44